

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه
و قانون

دولت جمهوری اسلامی
افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتونهای
خصوصی

مقاصد شریعت در مشروعیت روزه (رساله ماستری)

محصل: باز محمد " رحیمی
استاد رهنما: دوکتور عبد الله " حقیار "

سال: ۱۳۹۷ هـ ش - ۱۴۳۹ هـ ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه
و قانون

دولت جمهوری اسلامی
افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتونهای
خصوصی

مقاصد شریعت در مشروعیت روزه (رساله ماستری)

محصل: بازمحمد " رحیمی
استاد رهنما: دوکتور عبد الله " حقیار "

سال: ۱۳۹۷ هـ ش - ۱۴۳۹ هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم باز محمد ولد عبد اللطیف ID نمبر Sh-msf-97-394 (از دور ششم فقه و قانون) از پایان نامه ماستری خویش زیر عنوان: مقاصد شریعت در مشروعیت روزه .
 به روز پنجشنبه تاریخ ۲۸ / ۱۲ / ۱۳۹۹ هـ ش موفقاته دفاع نمود، و از نظر هیأت ژوری مستحق ۸۷ (نمره به عدد) هشادوهفت (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

امضاء اعضای هیأت ژوری:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیأت	
۲	سرمحقق سید حبیب شاکر	عضو هیأت	
۳	دکتور عبد الله حقیار	رهنما و رئیس جلسه دفاعیه	

معاون علمی

آمر بورد ماستری

اهداء

خداوند متعال را سپاسگذارم که از روی لطف و مهربانی خویش برایم پدر و مادر متدین، فداکار و علم دوست نصیب فرمود تا در سایه درخت پر بار وجود شان آسایش بینم و از روی الطاف آنها ساز و برگ گیرم و از سایه ای وجود و توصیه های دلسوزانه و پر مهرایشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم، والدین که دستم را گرفتند و راه رفتن را درین وادی پر از فراز و نشیب برایم آموختند و با تلقین این کلمات: « فرزندم! من برایت فراگیری علم را توصیه مینمایم که رضای خداوند (جل جلاله) و پیامبر رحمت اش در آن نهفته باشد» مرا به تعلیم تشویق نمودند. بنده هم با احترام که به ایشان داشتم و توصیه ایشان را سرمشق زندگی خود قرار داده مسئولیت خود را در زمینه، به وجه احسن اداء و ضمن اینکه از بارگاه رب العزت برایشان پاداش بی نهایت میخواهم، این تحفه معنوی را به ایشان هدیه میدارم.

به استادان عالیقدرم، که روی هم رفته بنده را به فراگیری علوم تشویق و نوازش دادند و رسم زندگی را برایم آموختند.

سپاس گذاری

سپاس و ستایش فراوان مرالله متعال را که پیامبر آخرالزمان حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم را که قرآنکریم به برکت ایشان اقرار دارد مبعوث نموده به مزیت حسن خلق و کمال او را ممیز گردانید و برای هدایت انسانها و جنیبات با کتاب بزرگ چون قرآنکریم ایشان را فرستاد و در آن احکام را بیان نمود تا خلق را از ظلمت جهل و ضلالت دور کند و گیتی را به نور علم، معرفت و کمالات انسانی منور سازد.

و سپاس از مقامات علمی وزارت محترم تحصیلات عالی کشور و رهبری پوهنتون سلام که بنده را بحیث محصل در این نهاد علمی پذیرفتند و سپاس از پوهنهی شریعیات و برنامه ماستری به ویژه دیپارتمنت فقه و قانون که با هدایات سازنده ای شان به این بنده توانایی بخشید تا ضمن ختم تحصیل ام، این مجموعه را تحت عنوان « مقاصد شریعی در مشروعیت روزه » تحریر نمایم تا دلیل برای تخرج بنده از دوره ماستری در پوهنتون سلام بوده باشد زیرا قانون های علمی و تحصیلی در کشور دارای اصول و پیرامون های مشخص خود بوده که پوهنتون سلام نیز از این امر مستثنی نمیباشد. و اکنون که در مرحله نهائی سازی دوره تحصیلات عالی خویش (مرحله ماستری) در این نهاد علمی قرار دارم، بنا به پیروی از این اصول، موضوع « مقاصد شریعی در مشروعیت روزه » را با مشوره اساتید گرامی و تجویز کمیته ویژه ای این نهاد، و موافقه استاد رهنمایم انتخاب و به نگارش گرفتم، و ان شاء الله تعالی این بحث خود را تکمیل نموده و به پیشگاه آن راهروان علم و فرهنگ تقدیم میدارم .

یکبار دیگر از تمام استادان گرامی در پوهنتون سلام به ویژه از استاد گرانقدرم محترم دکتور عبدالله "حقیر" حفظه الله استاد دانشمند پوهنتون سلام و رهنمای تیزس خویش تشکری میکنم که در تهیه و ترتیب این اثر علمی و تحقیقی بنده را گام به گام کمک و همکاری نموده اند، از الله متعال برایشان سعادت و سرفرازی دارین استدعا میدارم.

خلاصه بحث

خلاصه بحث این رساله تحصیلی بنده که در آن از سه فصل و چندین مباحث و مطالب راجع به موضوع، بحث و یادآوری صورت گرفته است طور ذیل بیان میگردد:

فصل اول: در مفاهیم کلیات است که در آن، بر مفهوم مقاصد، مقاصد در عبادات، مقاصد در معاملات، همچنان مفهوم شریعت، معانی شریعت، مصادر شریعت، و مقاصد شریعت پرداخته شده است.

فصل دوم در تعریف، مشروعیت و فضایل روزه است که در آن، به دلایل مشروعیت روزه و فضائل آن، تعریف روزه، مشروعیت و وجوب روزه، فضایل روزه، آداب روزه، همچنان مکروهات روزه بحث صورت گرفته است.

فصل سوم در مقاصد روزه میباشد دارای پنج مبحث میباشد:

در مبحث اول، از مسایل مانند مقاصد معنوی و باطنی روزه، مانند: بدست آوردن رضای الله عزوجل، تقویت اخلاص به الله متعال، تطهیر گناه روزه داران در روزه، به نمایش گذاشتن اعمال بندگی به الله عزوجل، کسب آرامش روانی، توبه و بازگشت بسوی قیامت، دریافت رحمت و مغفرت الله عزوجل، و اینکه روزه سپر انسان مسلمان است، روزه تقوی الهی است، روزه یعنی جهاد بیان گردیده است.

در مبحث دوم، مقاصد تربیوی و تزکیوی روزه، مانند: تربیه روزه داران به کثرت شکر الله متعال، تشویق مردم به صبر و شکیبایی، تشویق آنان به انجام امور خیر، نگهداری از فتنه شیاطین، تربیه مردم برای برخورد نیک با مردم، فواید تربیتی روزه از دید عرفانی، روزه تربیه صحی برای مردم، روزه مکتب و مدرسه تربیوی است، و روزه خود تربیه و آمادگی است، بحث شده است.

در مبحث سوم، مقاصد اعتکاف رمضانی بیان گردیده است.

در مبحث چهارم، شب قدر و مقاصد آن مانند: جستجوی لیلۃ القدر، احیای سنت رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم)، خلوت گزینی با الله، دریافتن نجات از آتش جهنم، دریافت تربیت کامل اخلاقی ذکر شده است.

در مبحث پنجم، مقاصد انفاق در رمضان و مستحقین صدقه فطریان گردیده است.

واژه های کلیدی بحث: مقاصد، معنوی، تربیتی، شریعت، مشروعیت، روزه.

فهرست موضوعات

	عناوین	صفحات
	اهداء.....	الف
	خلاصه بحث.....	ب
	سیاسگذاری.....	ج
	فهرست موضوعات.....	د
	مقدمه	
1	
	موضوع	اهمیت
2	
		اسباب
3	اختیار موضوع:
3	سوالهای اصلی تحقیق:
4	پیشینه تحقیق:
5	مواد و روش تحقیق:
5	اهداف تحقیق:
5	مشکلات تحقیق
7	فصل اول
7	در کلیات و مفاهیم
		این فصل مشتمل بر مباحث ذیل است:
7	مبحث اول: بیان مفهوم مقاصد
7	مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی مقاصد
7	مطلب دوم: مقاصد عمومی در عبادات
12	مطلب سوم: مقاصد در معاملات
13	مبحث دوم: مفهوم شریعت :
13	مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی شریعت
15	مطلب دوم: مصادر شریعت
16	مطلب سوم: مقاصد شریعت
18	فصل دوم
18	شناخت روزه، دلایل مشروعیت و فضائل آن
18	مبحث اول: تعرف روزه، مشروعیت و فضائل آن:
18	مطلب اول: تعریف روزه
19	مطلب دوم: مشروعیت و وجوب روزه

21	مطلب سوم: فضائل روزه
25	مطلب چهارم: آداب روزه
28	مطلب پنجم: آنچه که در روزه مکروه است
31	فصل سوم
31	مقاصد شریعت در مشروعیت روزه
31	مبحث اول: مقاصد معنوی و باطنی روزه
32	مطلب اول: بدست آوردن رضای الله عزوجل
34	مطلب دوم: تقویت اخلاص به الله متعال
40	مطلب سوم: تطهیر گناه روزه داران در روزه
46	مطلب چهارم: به نمایش گذاشتن اعمال بندگی به الله عزوجل
51	مطلب پنجم: کسب آرامش روانی
53	مطلب ششم: توبه و بازگشت به سوی قیامت
57	مطلب هفتم: دریافت مغفرت و رحمت الله متعال
60	مطلب هشتم: روزه سپر انسان مسلمان
62	مطلب نهم: روزه سبب تقوای الهی
65	مطلب دهم: روزه یعنی جهاد
	مبحث دوم: مقاصد تربیوی روزه
67	مطلب اول: تربیه روزه داران به اداء شکراللهی
67	مطلب دوم: تشویق مردم به صبر و شکیبایی
70	مطلب سوم: تشویق آنان به انجام امور خیر
72	مطلب چهارم: روزه نگهداری از فتنه شیاطین
74	مطلب پنجم: تربیه مردم برای بر خورد نیک
78	مطلب ششم: فواید تربیتی روزه از دید عرفانی
81	مطلب هفتم: تربیت صحی روزه
84	مطلب هشتم: روزه مکتب و مدرسه تربیوی
88	مبحث سوم: مقاصد اعتکاف رمضانی
93	مطلب اول: مقاصد اعتکاف رمضانی
93	مبحث چهارم: مقاصد شب قدر
96	

96	مطلب اول: تعریف شب قدر
شب	مطلب دوم: مقاصد
99	قدر
	مبحث پنجم: مقاصد انفاق در رمضان
	105
	مطلب اول: مقاصد انفاق (صدقه فطر)
	105
106	مطلب دوم: مستحقین انفاق (صدقه فطر)
107	نتیجه گیری بحث
108	پیشنهاد نویسنده
109	فهرست آیات قرآنی
114	فهرست احادیث نبوی (ص)
118	فهرست اعلام
119	فهرست مراجع- مصادر
121	خلاصه البحث (العربی)
122	Conclusion of the review

مقدمه

الحمد لله رب العلمين الذي اختص بعض خلقه بالتكريم والتعظيم والصلاة والسلام على من بعثه الله سبحانه و تعالى بالرسالة و التختيم، فبلغها فكان امام المتقين و امام العابدين و امام الانبياء و خاتم المرسلين و اصلى و اسلم على آله و صحبه و من تبعه باحسان الى يوم الدين.

وبعد: شريعت و قانون پروردگار متعال و منان در رابطه به مسئله روزه طوری بوده است که این فریضه الهی شامل همه امت ها و مردمان سابق و جدید گردیده در واقع ممد و کمک کننده ای برای مسلمانان در جهت ادای آن و اختیار سلوک و راه پرهیزگاران میباشد چنانچه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). (1)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید!، روزه بر شما فرض شده است طوری که فرض شده بود بر آنانی که قبل از شما بودند تا پرهیزگار شوید. روزه از مهمترین و اساسی ترین اعمالی است که رهروان راه حق و مستقیم، بر آن استوار بوده و در امر تجارت شان با خداوند متعال غرق میباشند چنانچه در حدیث قدسی الله متعال میفرماید: (كل عمل ابن آدم له، الحسنة بعشرة امثالها الى سبع مائة ضعف الا الصوم الصوم فانه لى و انا اجزى به). (2).

یعنی: هر کار فرزندان آدم علیه السلام به خود شان ارتباط دارد، برای هر نیکی ده برابر پاداش داده میشود خوب ده برابر تا هفتصد برابر مگر روزه که آن از آن من است و من پاداش آنرا میدهم. پس کلمه « فانه لى » بزرگترین عزت برای عمل و کار است که عبارت از روزه و بهترین عزت برای کارگر و عامل است که عبارت از روزه دار میباشد. الله متعال ماه رمضان را فضیلت بسیار بزرگ و روشن داده است چنانچه میفرماید: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ) (3).

ترجمه: ماه رمضان ماهی است که در آن قرآن قرآن نازل شده است، کتابی که هدایتگر برای مردم است و متضمن نشانه های آشکار هدایت و فرقان است. شب قدر را در آن نهاده است چنانچه میفرماید: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ). (4)

ترجمه: ما آن (قرآن) را در شب قدر نازل کردیم. و رمضان را ماه صبر و کمک قرار داده است که شیاطین به زنجیر ها بسته شده و گناه مسلمانان که درین ماه اسباب مغفرت را مانند قیام شب قدر، روزه، اعتکاف، سحری و تراویح جستجو میکنند بخشیده میشود.

(1) سوره بقره / آیه: 183

(2) صحیح مسلم/ حدیث: 163

(3) سوره بقره/ آیه: 185

(4) سوره قدر/ آیه: 1

اهمیت موضوع

در این هیچ شکی نیست که قرآنکریم و سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم از اولین مصادر شریعت اسلام به شمار میروند پس هرباحث فی العلم مکلف و ناگزیر است تا تحقیق، تصنیف و تالیف خود را از این مصادر اساسی آغاز نماید.

بنده هم به نوبت خویش زمانیکه به قرآن و احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم مراجعه نمودم، آیات و احادیث زیادی را پیرامون روزه رمضان و مقاصد شریعت در مشروعیت آن دریافتم و چیزهای را در زمینه قابل یاد آوری میدانم که به شرح ذیل بیان میگردد:

1 - مردم و روزه داران مسلمان باید راجع به مقاصد شریعت در مشروعیت روزه چیزهای مهم و اساسی رابه زبان خود یعنی فارسی بیاموزند و بدانند که روزه یکی از مقاصد مهم و عظیم شریعت است ولی متأسفانه که هیچ اثر علمی و تحقیقی کامل و غنی کننده ای درین زمینه به چشم بنده نه خور که این محتوا را شامل باشد.

2 - سالانه ملیون ها انسان مسلمان برای استقبال از ماه مبارک رمضان، ادای تراویح، ختم قرآنکریم در نماز تراویح، اعتکاف، لیلۃ القدر و غیره پیشاپیش آمادگی میگیرند و میخواهند با بینایی و بصیرت اسلامی این ماه مبارک را روزه بگیرند و به اسرار، رموز و مقاصد درست آن، پی ببرند اما در زمینه طوریکه لازم بود کدام منبع و مصدر علمی معتمد و موثق که شامل این محتوای باشد تا برای مردم و به زبان مردم باشد تالیف نشده بود پس این مسئله، بنده را وا دار نمود و یک نیاز دانستم تا روی موضوع « مقاصد شریعت در مشروعیت روزه » تحقیق نمایم و رساله ای را درین زمینه به رشته تحریر در آورم که مورد استفاده روزه داران مخلص و خواننده گان عزیز قرار گیرد.

3 - با توجه به قاعده وزارت تحصیلات عالی کشور بنده بحیث محصل مسئولیت دفاع رساله ام را تحت عنوان خاص داشتم و ازسوی دیگرخدمت باشد برای هم میهنان گرامی ام برای یادگیری چیزی از مقاصد روزه و آثار علمی خوب در زمینه برای خواننده گان محترم باشد لذا به این موضوع به تفصیل پرداختم .

4- سالانه ملیونها انسان مسلمان درجهان اسلام و افغانستان به گرفتن روزه می پردازند، مساجد رنگ و بوی دیگری میگیرد در خانه های مسلمین فضای معطر حاکم میشود، علی الرغم بعد معنوی آن مسلمانان باید ازین فرصت ارزشمند نزد الله متعال استفاده تربیوی، تزکیوی، اخلاقی و اجتماعی نمایند لذا این رساله مختصر را ترتیب نمودم تا زمینه آموزش خوبتری را از مسائل روزه و مقاصد آن به خواننده گان این رساله کوتاه مساعد گردانم.

5 - روزه در اسلام از اهمیت زیاد برخوردار است و در میان عبادت ها تنها عبادت است که به خداوند متعال اختصاص داده شده است چون از لحاظ جایگاه اش کمتر در معرض ریاء قرار میگیرد و این تنها عبادت است رابطه مخفی میان بنده و خالق اش ایجاد می کند ولی برخی از کسان هستند که بجای اینکه این اسرار خداوندی (جل جلاله) را درک نموده به ادای روزه بشتابند روزه را یک عمل اندک و مشقت آفرین تلقی نموده از گرفتن آن در ماه مبارک رمضان ابا می ورزند.

لذا برای اینکه همه مسلمانان بالخصوص هموطنان روزه دارم از این رمز مقبولیت در نزد معبود یکتای ایشان آگاه شوند، به بیان اسرار و مقاصد روزه پرداختم تا باعث توجه و اشتیاق مردم به گرفتن روزه گردد.

اسباب اختیار موضوع

اسباب و علت اختیار موضوع در کل تنها در کمبود و عدم دسترسی به منابع و مطالب علمی، استدلالی و امثال آن نیست. بلکه سبب اساسی در اختیار موضوع بحث چیزهای دیگری نیز وجود دارد که قصد نگارش آنها را به طور واضح و مختصر در یک رساله دارم. بیدون تردید این خواسته، بسیار سخت و دوازده دسترس به شمار می‌رود. علاوه بر این، « مقاصد شریعت در مشروعیت روزه» باید بگونه‌ای صورت بگیرد که تمامی دوستان این حقیقت، آنرا بصورت شایسته و بایسته بشناسند تا خیر بزرگی را که دین اسلام طور عموم و روزه ماه مبارک رمضان طور خصوص برای بشریت بالخصوص مسلمانان دارد، روشن سازد در فرجام اسباب اساسی اختیار موضوع طور ذیل ترقیم می‌گردد:

- 1 - کمبود و عدم دسترسی باحثین موضوع به منابع علمی به زبانهای ملی کشور
 - 2 - وسعت و گستردگی محورهای مورد بحث.
 - 3 - وجود سختی و مشکلات در شیوه بیان و ابراز چهره اصلی موضوع بحث.
- و دیگر.... و مسلم است که این کاردقت و توجه زیادی را می‌خواهد. بنده مشتاق دستیابی به این آرزوی بزرگ گردیدم و تلاش نمودم تا بر موضوع مذکور، تسلط یابم اما دایره ای بحث وسیع و گسترده بود، زیرا هر یکی از محور هایش بلکه هر یکی از اجزای این محورها، نیاز به یک بررسی و تحلیل قوی داشت تا در مباحث خاص مطرح و بیان گردد. بنابراین بسیاری از مباحث را مختصر نمودم تا بدینوسیله تمامی محورها بیان گردد و متناسب با شرایط و زمانه باشد. با این اوصاف تاکنون مبحث مستوفی و همه جانبه در باره این مبحث « مقاصد شریعت در مشروعیت روزه» در زبان ملی هموطنان ما دریافت نشده یا دست کم نگارنده، آنرا نیافته است. فلذا نیاز میدانم که سخن چندی درباره مقاصد شریعت در مشروعیت روزه ابراز نمایم.

سوالات اصلی تحقیق:

- 1 - مقاصد شریعت در مشروعیت روزه چیست؟
- 2 - مقاصد معنوی، باطنی و تزکیه وی روزه کدام ها اند؟

سوالات فرعی تحقیق:

- 1 - مفهوم و انواع مقاصد کدام اند؟
- 2 - اهداف و مقاصد روزه عبارت از چیست؟
- 3 - آیا روزه آثار تربیتی، صحتی و اجتماعی دارد؟
- 4 - مقاصد اعتکاف و لیلة القدر عبارت از چیست؟

پیشینه تحقیق

به ارتباط این موضوع (مقاصد شریعت در مشروعیت روزه) تا حدی در کتاب ها و تفاسیر گوناگون از جمله تفسیر منیرج 1، ص 494، تفسیر قرطبی، تفسیر ابن کثیر، ج 1 ص 166، روح البیان و معارف القرآن اشاره شده است. تحت این فرموده خداوند "جل جلاله": (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ

قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ). (1)

ترجمه: پس هیچ کس نمیداند که از آنچه سبب روشنی چشم ها است، چه چیزی برای آنها پنهان داشته شده است به پاداش آنچه می کردند.

میگویند که آن عبارت از روزه میباشد، و در کتب حدیث از جمله کتب صحاح سته چنانچه در این حدیث نبوی (صلی الله علیه وسلم) که صحیح بخاری آنرا روایت می کند: (یامعشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج فانه اغض للبصر واحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فانه له وجاء) (2).

ترجمه: ای گروه جوانان کسیکه از شما توانایی ازدواج را دارد پس باید ازدواج نماید زیرا که آن باعث حفاظت چشم و شرمگاه میشود و کسیکه توانایی ازدواج را ندارد پس بر آن روزه بگیرد زیرا که روزه شهوت را ضعیف و کنترل میکند.

همچنان روزه در مسائید و معاجم از جایگاه خاص بر خوردار است. و همین طور آثار و کتابهای دیگر نیز به صورت مستقل و یا غیر مستقل، به تشریح و توضیح پیرامون این مسئله (مقاصد شریعت در مشروعیت روزه) پرداخته اند که آنها نیز به آیات، احادیث و اقوال سلف استناد کرده اند مانند این گفته سیدحسین العفانی مؤلف کتاب نداء الریان که میگوید: « كل ما ذكرته في هذا المقال من فلسفة الصوم ». (3).

یعنی آنچه که درین جا از حکمت ها و فلسفه روزه بیان کردم ازین آیه مبارکه: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ

عَلَيْكُمْ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) (4)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید!، روزه بر شما فرض شده است طوری که فرض شده بود بر آنانی که قبل از شما بودند تا پرهیز گار شوید.

استخراج و استنباط گریذیده است، همچنان «کتاب مقاصد الصوم» نوشته عبدالعزیز بن عبدالسلام صاحب توسط انتشارات دارالفکر و دیگر تالیفات به زبان عربی دریافتم و یا دیگر منابع و تالیفات صورت گرفته است اما نظر به اینکه یا منابع مذکور عربی بود و استفاده از آن برای خواننده گان متون فارسی مشکل بود و یا هم با شیوه و عنوان مقصود بحث که همانا مقاصد شریعت در مشروعیت روزه است نوشته نشده بود، لذا خواستم در زمینه با موضوع و عناوین جدید طبق ضرورت روزه داران توأم با ایجاب یک بحث علمی و تحقیقی خوبتر، این موضوع را اختیار نمایم تا سبب بهره گیری خوب خواننده گان عزیز گردد.

(1) سوره سجده / آیه: 16

(2) صحیح بخاری / حدیث: 1905

(3) نداء الریان فی فقه الصوم و فضل رمضان لابی التراب سید بن حسین بن عبدالله العفانی / صفحه: 178

روش تحقیق

- 1 - از نظرنگرش تحقیقی و از نظر راهکارهای تحقیقی و پژوهشی کتاب خانه ای است که با استناد از کتب متنوعه و گاه تحلیلی بوده و به اعتبار موضوع دینی میباشد.
 - 2 - در تحقیق موضوعات این رساله بر علاوه آیات قرآن کریم که از سیستم المكتبة الشاملة اخذ گردیده است و احادیث نبوی صلی الله علیه و سلم از کتب حدیث اغلبا صحاح سته و علاوه از آنها از میتود تحقیقی و پژوهشی استفاده شده است.
 - 3- به اغلب کتاب های سلف و معاصر که تا کنون در رابطه به موضوع نوشته شده است مراجعه گردیده و از آنها استفاده بعمل آمده است که در پاورقی اسماء آنها ترقیم گردیده است.
 - 4- در نوشتن رساله هذا نظریات دانشمندان در رابطه به مسایل فقهی و فلسفه ای این بحث نقل شده است.
- و قابل تذکر است که آیات قرآنی از سیستم انترنتی و ترجمه آیات قرآن کریم از تفسیر معارف القرآن گرفته شده است.

اهداف تحقیق

چونکه روزه رکن چهارم اسلام و از زمره ای احکام خیلی ها مهم و بزرگ شریعت اسلامی به حساب می آید. لذا، کسب معلومات و دانستن بخش های عمده ای آن مانند مقاصد شریعت در مشروعیت روزه ضروری میباشد. پس لازم است که از این مقاصد بزرگ به قدر توانایی و استعداد بهره خوب برده شود و در مورد این شعائر بزرگ اسلام تحقیقات انجام شود تا از یک سو وظیفه که برای ترتیب پایان نامه دوره ماستری متوجه بنده میشود اداء گردد و از سوی دیگر آن مواردیکه در مقاصد این فریضه الهی (روزه) به شکل رموز نزد این بنده پنهان مانده بر ملا گردد تا خواننده گان گرامی به خصوص روزه داران محترم ازین رساله بعنوان یک منبع خوب علمی تحقیقی استفاده نمایند. اهداف تحقیق کوتاه طور ذیل بر شمرده میشود:

- 1 - بیان مقاصد شریعت در مشروعیت روزه.
- 2 - بیان مقاصد باطنی و تربیوی روزه .
- 3 - بیان فلسفه اعتکاف و جستجوی لیلة القدر.

مشکلات تحقیق:

- مشکلات ذیل در روند تحریر این رساله تحقیقی ام وجود داشت که ذیلا به آن پرداخته میشود:
- 1 - عدم دسترسی به منابع که مخصوصا در زمینه بحث کرده باشد.
 - 2 - نبود منابع کافی در زبان فارسی دری در خصوص مقاصد شریعت در مشروعیت روزه .
 - 3 - نبود یک کتابخانه مجهز عمومی کتب دینی رسمی تا در مورد موضوع بحث و جستجو صورت گیرد.
 - 4 - عدم توجه دانشمندان و نویسندگان دینی کشور به موضوع بحث تا تالیفات بیشتر را در مورد

انجام میدادند تا علاقمندان فهم مقاصد روزه و یا حد اقل من دریافت میکردم.

خطه موضوع:

این بحث (مقاصد شریعت در مشروعیت روزه) مشتمل بر یک مقدمه، سه فصل، خاتمه نتایج بحث، توصیه ها و فهارس به ترتیب زیر است:

فصل اول آن شامل کلیات و مفهوم روزه، مقاصد عمومی در عبادات و معاملات میباشد، مفهوم شریعت از نظر لغوی و اصطلاحی و همچنان مصادر و مقاصد عمومی شریعت بیان شده است.

در فصل دوم آن تعریف، دلایل مشروعیت و فضایل روزه طور پیش زمینه برای بیان اصل موضوع بحث بیان گردیده است و ناگفته نه باید گذاشت که آداب و مجتنبات روزه نیز در آخر این فصل علاوه گردیده است.

در فصل سوم آن به مقاصد خصوصی روزه پرداخته شده است که شامل دو نوع مقاصد معنوی و تربیتی میشود که قسم اول آن مشتمل موضوعات مانند بدست آوردن رضای الله متعال، تقویت اخلاص، تطهیر گناهان روزه داران، نمایش دادن اعمال بنده گی، دریافت مغفرت و رحمت الله متعال و تقوای الهی میگردد اما در قسم دوم از مقاصد خصوصی آن که عبارت از مقاصد تربیتی میباشد، مسایل مانند تربیت روزه داران، تشویق روزه داران به صبر، تشویق به انجام امورخیر، نگهداری از فتنه ای شیاطین و فواید عرفانی، صحتی روزه ذکرخواهد شد.

همچنان به طور تکمیل مسایل اعتکاف، شب قدر و صدقه فطر و غیره موضوع را شامل میباشد هر کدام آن را به طور جداگانه مورد بررسی قرار میدهیم و در آخر خاتمه و نتیجه گیری بحث نیز علاوه گردیده است.

فصل اول

کلیات و مفاهیم

این فصل مشتمل بر موضوعات کلی موضوع میباشد که تحت مباحث ذیل بیان میگردد:
مبحث اول: مفهوم مقاصد.

مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی مقاصد

مقاصد جمع مقصد است و مقصد از ماده قصد گرفته شده است و قصد در لغت به معنای گوناگون ذیل می آید:

۱ - قصد به معنای میانه روی و عدل بین افراط و تفریط و یا میانه روی بین عدالت و ظلم نمودن میان دو طرف درگیر میباشد چنانچه الله متعال میفرماید: (وَمِنْهُمْ مَّقْتَصِدٌ) . (1)

ترجمه: و بعضی ایشان میانه رواند.

2 - قصد به معنای رهنمایی به راه راست مانند این فرموده الله متعال: (وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ) (2)

ترجمه: (هدایت مردمان به) راه راست و میانه بر الله است.

3 - قصد به معنای جستجو و اثبات نمودن چیزی را گویند چنانچه ابن منظور در کتاب خود میگوید: «قصدت الشيء له قصداً» . (3).

یعنی جستجو نمودن چیزی را برای آن (شخص مخصوص) به یک نوع جستجوی.

و قصد در اصطلاح فقهاء: هی المعانی الملحوظة فی الاحکام الشرعية و المترتبة علیها سواء كانت تلك المعانی حکماً جزئياً أم مصلحة کلیة . (4)

یعنی مقاصد در شریعت عبارت از همان مفاهیم است که در احکام شریعت و آنچه بر آن استوار است در نظر گرفته شده باشد برابر است آن مفاهیم یک حکم جزئی باشد و یا هم یک مصلحت عامه .

مطلب دوم: مقاصد عمومی در عبادات:

همه عبادات دارای مقاصد میباشد بنده میخواهم برای غنماندی موضوع بحث این رساله ام کوتاه به مقاصد دیگر عبادات بپردازم و بعد به اصل موضوع شروع نمایم.

مقاصد عبادات باید دانسته شود زیرا که اگر مقاصد عبادات دانسته نشود پس عبادت، ما را از غفلت، تغافل و وسوسه های شیطان نجات نداده و به پیشی جویی به کارهای خیر و بجا آوری شکر بیشتر الهی سوق نمیدهد و دانستن مقاصد عبادات به ما این را میرساند که عبادت در زندگی انسان دارای اثرات و پیامد های فراوان است. مقاصد عبادات به دو نوع تقسیم میگردد:

۱ - مقاصد عمومی.

۲ - مقاصد خصوصی.

(۱) سوره فاطر / آیه: 32

(2) سوره نحل / آیه : 9

(3) لسان العرب لابن منظور ابو الفضل جمال الدین محمد بن مکرم بن علی بن منظور الانصاری رحمه الله / ج3

ص 96

(4) الاجتهاد المقاصدی لاسناده الدكتور نورالدین بن مختار الخادمی ج / 1 ص 38

که به شرح ذیل به بیان هر کدام آنها پرداخته میشود:

مقاصد عمومی عبادت:

قسمتی از مقاصد عبادت عام است و در میان همه عبادات یکسان وجود دارد مانند مقاصد ذیل:

۱ - شرط بودن نیت: پس تمام عبادات با نیت خالص به نام الله (جل جلاله) اداء و قبول میگردد جز با نام خداوند (جل جلاله) به دیگر چیزها عبادت درست نمیگردد. و نیت از جمله مقاصد عمومی عبادت به حساب می آید بدلیل این فرموده ای الله متعال: (إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَيِّقًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ). (۱).

ترجمه: بی گمان من روی خود را به طرف کسی گردانیده ام که آسمان ها و زمین را رویده است در حالیکه من از شرک متنفرو از مشرکان نیستم.

هیچ عمل بی دون نیت وجود ندارد، طوریکه بجز نام خداوند (جل جلاله) برای کسی دیگر نماز خوانده نمیشود، زکات داده نمیشود، روزه گرفته نمیشود و حج کرده نمیشود و اگر بغیر از این نیت، کاری انجام دهد پس نزد خداوند (جل جلاله) قبول نمیشود. چنانچه الله متعال میفرماید: (قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) (2).

ترجمه: پس هر کس که به دیدار پروردگار خود امید دارد پس باید کار شایسته کند و در عبادت پروردگار خویش کسی را شریک نسازد.

و پیغمبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (انما الأعمال بالنیات وانما لكل امرء ما نوى) (۳)

ترجمه: جزء این نیست که دار و مدار (قبولیت) هر عمل بر نیت است و برای هر شخص (پاداش) به اندازه است که نیت آنرا کرده است.

۲ - ارتباط بندگان با الله متعال: پس در می یابیم که همه عبادات، انسان هارا در زندگی شان با الله متعال ارتباط میدهد حد اقل هر روز مثلا پنج وقت نماز میخوانند، و در سال یکبار زکات مال خود را ادا میکنند، در هر سال یکماه را روزه میگیرند و اگر توانایی داشته باشند حج میکنند همه اینها، یاد و خوف الله متعال را در یادشان می آورد و ارتباط شان را با الله تنظیم میکنند و این از مقاصد عمومی عبادت است.

۳ - تفهیم بندگان به نیازمند بودن شان به الله متعال: عبادت به بنده گان این را میرساند که در جستجوی الله (جل جلاله) قرار گیرند و عبادت آن ذات را به نمایش بگذارند، پس همیشه بنده گان با عبادت که انجام میدهند این را می فهمانند که ایشان محتاج الله متعال بوده و عبادت آنرا بجا می آورند و از طرف دیگر این خود نشان میدهد که عبادت تنها حق الله متعال بوده و تنها برای الله متعال انجام داده میشود و بس.

۴ - تخفیف و رفع تکلیف: این از نعمتهای الله متعال بالای ما خواهد بود که تخفیف را برای ما میسر و تکلیف مقاصد عبادت را از ما برداشته است، طوریکه الله میفرماید: (يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا). (۴)

ترجمه: الله میخواهد که (با آسان کردن احکام) بار تکلیف شمارا سبک کند (زیرا) انسان ضعیف آفریده شده است. مثلا در نماز، اگر مسافر شود قصر میخواند، اگر مریض باشد به اشاره میخواند و در مقاطع خاص جمع بین صلواتین میکند.

(۱) (۱) سورة انعام / آیه: ۷۹

(۲) (۲) سورة كهف / آیه: ۱۱۰

(۳) (۳) صحيح بخاری / حديث نمبر: ۱

(۴) (۴) سورة نساء / آیه: ۲۸

همچنان در زکات، تا زمانی که مال به حد نصاب نرسد و سال بالایش نگذرد و وقت ادای زکات فرا نرسد زکات بالایش فرض نه بوده و مسؤل ادای آن شناخته نمیشود. مثلا در روزه، برای مریض، مسافر و کسانی که شیخ فانی هستند، اجازه افطار برایشان داده شده است.

و همچنان حج تنها بالای کسان فرض است که اضافه از ضرورت خانه اش، توانایی مالی رفت و آمد خانه خدا را داشته باشند، طوری که الله متعال میفرماید: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) (۱).

ترجمه: و الله حج خانه کعبه را بر مردمانی که توانایی رفتن به آنجا را دارند واجب گردانیده است. ۵ - تشویق امت مسلمه به وحدت در نماز: مانند ادای نماز با جماعت و رفعت درجه نماز باجماعت نسبت به نماز بی جماعت در روزه، طوری که همه در یکماه (رمضان)، در یک وقت روزه میگیرند و در یک وقت افطار میکنند خود نمایانگر وحدت امت مسلمه است. همچنان در زکات: اغنیاء و ثروتمندان همه در کنار فقراء و مستمندان قرار گرفته و تکافل اجتماعی صورت میگیرد.

این همه موضوعاتی که در فوق بیان گردید، مقاصد عمومی عبادات بود. و حالا بیان مقاصد خصوصی عبادات طور جداگانه به شکل کوتاه بیان میگردد:

مقاصد خصوصی عبادات

هر یکی عبادت دارای مقاصد خصوصی نیز میباشد که طور مختصر حسب ذیل بیان میگردد:

مقاصد نماز:

نماز نیز همانند دیگر عبادات، دارای مقاصد است که الله متعال قسمت از این مقاصد را در قرآن کریم بیان نموده است و علماء دینی نیز به پاداش آنها در کتب دینی پرداخته همواره از این آیات قرآنی استنباط و استخراج نموده اند، ولی بسیاری از مقاصد عبادات تا کنون هم روشن نگردیده است. بنده حالا بعضی از مقاصد نماز را که بیان شده است کوتاه حسب ذیل بیان میدارم:

۱ - ثابت شدن بندگی به الله متعال: طوری که الله متعال میفرماید: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي). (۲)

ترجمه: نماز را برای یاد کردن من برپاکن.

۲ - اظهار خشوع: غرض از همه عبادت همانا اظهار عجز و خشوع میباشد اما در نماز این مقصد واضح بیان گردیده است چنانچه الله متعال میفرماید: (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (۱) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ) (۳) ترجمه: به راستی که مومنان رستگار شدند. آنانی که ایشان در نماز خود متواضع و ترسناک اند.

همچنان الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (۴)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید! رکوع و سجده کنید و پروردگار تان را عبادت کنید و کار خیر انجام دهید تا رستگار شوید.

در آیات مبارکه ای فوق الله متعال پیروزی بنده گانش را در انجام خشوع، رکوع، سجده و عبادت امر

نموده است و این خود نمایانگر نوع از تحریض بنده گان مومن اش به عاجزی و انکسار میباشد تا بنده گان بادرک حقیقت آن به پیروزی های بیشتری نایل آیند.

(۱) سوره آل عمران / آیه: ۹۷

(۲) سوره طه / آیه : ۱۴

(۳) سوره مومنون / آیه: ۱،۲

(4) سوره حج / آیه: 77

4 - **اصلاح نمودن رفتار:** نماز باعث اصلاح عمل و رفتار انسان میشود چنانچه الله متعال میفرماید: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ). (۱)
ترجمه: نماز را برپا بدار چون نماز (مسلمان را) از فحشاء و منکر باز میدارد و البته ذکر الله جل جلاله بزرگتر است و الله جل جلاله آنچه را انجام میدهد میداند.

۵ - **ایجاد محبت میان مسلمانان:** از همین جهت است که احیای مساجد در میان جامعه اسلمی برای مسلمانان مشروع قرار گرفت تا اینکه با رویا روشن شدن مسلمانان باهمدیگر در مساجد، معاهده همکاری میان همسایه ها به میان آید و غنی از حال فقیر غیر محتاج از حالت محتاج باخبر میشوند.

۶ - **از میان رفتن گناهان و خطائی ها:** طوریکه حضرت عثمان رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (مامن امرء مسلم تحضره صلوة مكتوبة فيحسن وضوءها وخشوعها وركوعها الا كانت كفارة لما قبلها من الذنوب ما لم يؤت كبيرة وذلك الدهر كله) (۲)

ترجمه: هیچ مسلمانی وجود ندارد که وقت نمازهای فرضی فرابرسد در حالیکه وضوء درست گرفته است و عاجزی و فروتنی کرده است و رکوع درست کرده است مگر (این عمل) کفاره گناهان گذشته وی میشود تا زمانیکه به گناه کبیره دست نه زده باشد، و این در تمام عمر است.
مقاصد زکات.

گرچی مقاصد و فلسفه های زکات زیاد است اما قسمت از آنها ازین قرار بیان میگردد:

۱ - **نمو و زیاد شدن به سبب آن:** چون در آن (مال زکات) خیر و مصلحتهای عامه مردم نهفته میباشد و خاصتا بر مسلمانان، طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (إذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث صدقة جاریة، او عمل ینتفع به او ولد صالح یدعوا له) (۳)
ترجمه: وقتیکه فرزند آدم (انسان) وفات نمود (در ب) تمام عمل اش بند میشود مگر سه چیز: صدقه جاریه، یا کاریکه توسط آن فایده عمومی گرفته میشود (مانند جوی آب، پل، مسجد و غیره) و یا فرزند نیک که در حقش (بعد از مرگ) دعا کند.

۲ - **تحقق عدالت:** طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (خامن اغنیائهم فترد الی فقرائهم) (4)

ترجمه: از سرمایه داران بگیر و برای مستمندان بده .

۳ - **ثابت شدن افزایش (در مال):** یعنی افزایش در مال غنی و صدقه کننده و یا زکات دهنده، و همچنان افزایش در مال برای فقیری که زکات را میگیرد و برای خود و خانواده خود مال اضافه میکند، طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (مانقص مال من صدقه) (۵)
ترجمه: مال توسط (صدقه) مصرف کردن در راه الله جل جلاله، کم نمیشود.

- (۱) سوره عنکبوت/ آیه : ۴۵
 (۲) صحیح مسلم / حدیث نمبر: ۲۰۶
 (۳) صحیح مسلم/ حدیث نمبر: ۲۰۶
 (۴) صحیح بخاری / حدیث نمبر: ۵۰۵
 (۵) صحیح ترمذی / ج ۴ / حدیث: ۵۶۲ از ابوکبشه الانماری رضی الله روایت شده است.

4 - **تطهیر وپاکی قلب:** طوریکه الله متعال میفرماید: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ). (1).

ترجمه: (ای پیامبر!) از مال های آنها (مسلمانان) صدقه بگیر تا آنها را با آن پاک سازی و برای آنها دعا کن زیرا دعای تو سبب آرامش آنها است و الله شنوا و دانا است.

۵ - تبادل مال: تا که مال در دست یک گروه باقی نه مانده بلکه در میان گروه های مختلف مردم دست بدست گردد طوریکه الله متعال میفرماید: (كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ). (2)
 ترجمه: تا (مال) تنها میان اغنیاء شما دست بدست نگردد.

مقاصد روزه:

در همین رساله در فصل سوم به تفصیل بیان خواهد گردید.

مقاصد حج:

مقاصد حج اگرچه زیاد است اما نظر به عدم ظرفیت این رساله، قسمت از مقاصد مهم آن مختصراً طور ذیل بیان میگردد:

۱ - **بنده گی خالص به الله متعال:** یعنی اولین مقصد از ادای حج همانا بجا آوردن بندگی الله متعال با نیت تنها و خاص برای خداوند (جل جلاله) میباشد طوریکه الله متعال میفرماید: (قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) (3)

ترجمه: بگو یقیناً نماز من و عبادت من و زندگی من و مرگ من ، همه برای الله متعال است که پروردگار جهانیان است.

۲ - **تعظیم شعائر الله است:** دومین مقصد حج همانا تعظیم نشانه دین خداوند (جل جلاله) است چنانچه الله متعال در زمینه میفرماید: (ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ). (۴).

ترجمه: چنین است (سزای شرک) و هر کس شعائر الله را بزرگ شمارد، پس در حقیقت این بزرگداشت و تعظیم از تقوای دلها است.

و قتیکه حج به عنوان نشانه دین خداوند (جل جلاله) قرار گرفت پس تقویت آن بالای همه مسلمین واجب بود، و در صورت عدم اجراء آن گنهگار میشدند لذا شریعت اسلام در اینجا قیدی را گذاشت که آن عبارت است از آسانی و رفع حرج از امت اسلامی با فرض گردانیدن آن، تنها بالای توانمندان مالی: طوریکه الله متعال میفرماید: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا). (5)

ترجمه: و الله حج خانه کعبه را بر مردم مانیکه توانایی رفتن به آنجا را دارند واجب گردانیده است. ناگفته نباید گذاشت که از نظر مطالعات دینی شخص حاجی به برخی از منابع دیگر نیز ضرورت دارد

از قبیل وسایل دینی، ضرورت یادگیری مناسک حج، گسترش وسایل شناسایی و درک معلومات از قبیل کتاب، ویدیو، سی دی های تعلیمی، ملاقات با علماء و دانشمندان ، واعظان و دعوتگران اسلامی و غیره

(۱) سوره توبه / آیه: ۱۰۳

(۲) سوره حشر / آیه: ۷

(۳) سوره انعام / آیه: ۱۶۲

(۴) سوره حج / آیه: ۳۲

(۵) سوره العمران / آیه: ۹۷

چهارم: مقاصد اقتصادی شریعت

از جمله مقاصد اجتماعی شریعت همانا مجاز بودن استفاده مالی در موسم حج: در جریان ماه های حج غرض تقویه اقتصادی شخص حاجی است لذا اگر شخص حاجی به تجارت دست زند درست است، طوریکه الله متعال میفرماید: (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ). (1)

ترجمه: نیست بر شما گناهی در اینکه میخواهید فضل (نفع) از پروردگارتان. ویکی از دلایل و اسباب قبولیت حج نیز به نزد علماء دینی همانا مصرف کردن از مال حلال در ادای حج میباشد حتی اگر در ماه های ادای حج هم بدست آورده باشد.

پنجم: مقاصد اجتماعی:

از جمله امنیت مال، نفس، عزت (ناموس)، ادای حقوق که واجب است مانند راضی ساختن مخالف، ادای دین ها و امانت ها ، جلوگیری از فساد و فحشاء. (۲) .

مطلب سوم: مقاصد در معاملات :

منظور از مقاصد شریعت در اینجا همانا مقاصد در معاملات مالی است چون شریعت اسلام، راجع به تعامل مالی مقاصد دارد که در آن مصالح دنیا و آخرت انسان ها در نظر گرفته شده است که از جمله موارد ذیل را میتوان محسوب کرد:

۱ - **مقاصد مکلفین:** به این معنی که: شارع شخص مکلف را هدف قرار داده است تا مکلف در مقاصد خویش، موافقت با شریعت را در نظر بگیرد.

و هر آنکس که در تکالیف شریعت، چیزی را بخواهد که مشروع نگردیده باشد، پس با شریعت در مناقضه قرار گرفته است. و هر کسیکه شریعت را نقض کند پس عملش باطل است، مانند: اجازه دادن بیع معاطات (دست به دست) خرید و فروش که در میان مردم بدون لحاظ و در نظر داشت ایجاب و قبول رواج دارد، اگر چه شوافع و اهل ظاهر آنرا نظر به ظاهر باطل خواندند.

خرید و فروش شراب باطل است ، با وجودیکه فروشنده از آن استفاده میکند و کسب مال صورت میگیرد مگر چون با احکام شریعت موافق نیست لذا ناروا میباشد. چون مقاصد شریعت در آنها در نظر گرفته نشده است.

۲ - **دست بدست شدن مال:** یعنی مال در میان مسلمانان رواج داشته باشد، و طوری نباشد که مال نزد بعض زخیره باشد و نزد دیگران نباشد، برای اینکه ازین مقصد محافظت شود و آسانی بیاید، خرید و فروش های ذیل مشروع گردانیده است:

الف: عقود معاملات برای انتقال حقوق مالی در بدل عوض و یا مجانی.

ب : عقودیکه بخاطر آسان سازی تبادل مال شامل قسمت از ضرر باشد مانند: بیع سلم و مزارعت.

(۳)

- (۱) سوره بقره/ آیه: ۲۶۷
(۲) القصد فی العبادۃ، عبدالرحمن الرشیدان. ص/ ۲۳۸، چاپ ۱۴۳۵ ه
(۳) القصد فی العبادۃ، عبدالرحمن الرشیدان. ص/ ۴۵۸، چاپ ۱۴۳۵ ه ق

ج : انتقال مال بادت های مختلف در میان مردم به شیوه که در بدست آوردن آن حرج شرعی وجود نداشته باشد مانند: تجارت با تبدیل شدن عمله ها ، تسهیل و آسان سازی معاملات به قدر امکان و ترجیح جانب مصلحت بر مفسده مانند: مسابقات و تعامل نقدی دو طرف.

۳ - **حیله ممنوع**: سومین مقصد از مقاصد شریعت در معاملات همانا جلوگیری از حیله ممنوع است یعنی چیزیکه در آن شرعا ممانعت وجود داشته باشد، پس انسان آنرا نباید در معاملات اقتصادی خویش به منظور بدست آوردن مفاد مالی و اقتصادی انجام دهد مانند موارد ذیل:

الف: این که مال خود را یک روز پیش از پوره شدن حولان حول بخاطر ترس از دادن زکات برای کسی دیگر بخشش کند تا اینکه زکات ندهد و بعد از یک روز دوباره آنرا از وی بخواهد.

ب : اینکه مواد مخدر استعمال می نماید تا اینکه در وقت نماز بی هوش بماند و نماز نخواند .

ج : خرید و فروش نسبه انجام میدهد تا زمینه سود برایش مساعد شود. (1)

مبحث دوم: مفهوم شریعت

مطلب اول: معنی لغوی واصطلاحی شریعت

شریعت در لغت: یا از کلمه شرع الشیء، مأخوذ است که به معنای راه روشن و واضح را گفته میشود.

و یا از الشرعة والشریعة مشتق شده است که به معنای جای است که از آنجا میتوان به آب چشمه ای رسید که هرگز قطع نمیشود و برای استفاده از آب آن، نیاز به هیچ وسیله نیست. (2)

راغب اصفهانی در مفردات القرآن میگوید: الشرع ، یعنی راه روشن و واضح را گفته میشود مانند که عرب ها می گفتند: شرعت له طریقا یعنی راه را برای او نشان دادم. و شرع مصدر است، بعدا به عنوان نام برای راه روشن قرار داده شده است و چنین راه را شرع و یا شریعة نامیده اند. و در قرآن این لفظ برای راه الهی به استعمال گرفته شده است چنانچه الله متعال میفرماید: { شَرِعَةً وَمِنْهَا جَا } (3)

ترجمه: شریعت و طریقه ای مقرر داشتیم.

راغب از یکی از علماء نقل میکند که گفته است: شریعت را بخاطر این نام نهاده اند که به شرعة الماء مشابهت دارد یعنی هرکسیکه در واقع راه راست و مستقیم را به مسیر سرچشمه آب پیدا کند در حقیقت سیراب و پاکیزه میگردد. (4)

مفهوم شریعت طبق آنچه که در القاموس و شرح آن بیان شده است: شریعت عبارت است از آنچه که خداوند متعال به عنوان اموردین برای بنده گانش تشریح نموده است. یا سنتهای دینی را گویند که دستور عمل به آن را صادر فرموده است مانند:

الف: از جمله عبادات: مانند نماز، روزه، حج، زکات و سایر اعمال نیکو.

ب : از جمله معاملات: مانند بیوع نکاح ها و غیره . (5)

چنانچه الله متعال فرموده است: (ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعةٍ مِّنَ الْأُمْرِ) (6) .

- (۱) فواید و اسرار الصوم لمحمد بن المبارك / ص: ۵۶، مطبعه المجد.
(۲) معجم الفاظ القرآن الكريم لمحمد فواد عبدالباقي / ج ۲ / ص ۱۳، مطبعه اللغه العربيه. السنه 1419 هـ ق
(3) سوره مائده / آیه: 48
(4) مفردات الفاظ القرآن الكريم راغی اصفهانی / ج 1 / ص 344 الناشر: دارالقلم دارالشاميه 1431 هـ ق
(5) القاموس المحيط للعلامه اللغوی مجدالدين محمد بن يعقوب الفيروز آبادی مؤسسة الرسالة السنه 1403 هـ ق
(6) سوره جاثیه / آیه: ۱۸

ترجمه: سپس ما ترا (مبعوث کردیم) برآئین و راه روشن از دین (خداوند جل جلاله که برنامه همه انبیاء پیشین بوده است و اسلام نام دارد) قرار دادیم.
ماده، ش، ر و ع ۵ پنج بار در قرآنکريم بصورت فعل و اسم ذکر شده است . بصورت فعل ماضی مانند فرموده الله متعال: (شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ) . (1)

ترجمه: خداوند(جل جلاله) آئینی را برای شما(مومنان) بیان داشته و روشن نموده است که آن را به نوح توصیه کرده است و من آنرا به تو وحی و به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش نموده ایم که دین را پا برجا دارید و در آن تفرقه نکنید .

تشریحات خداوند(جل جلاله) درین آیه به اعمال مربوط به اصول دین و عقاید است نه به فروع و اعمال. به همین خاطر همه رسالت‌های الهی از عهد نوح (علیه السلام) تا دوران سیدنا محمد صلی الله علیه و آله و سلم بر آن اتفاق نظر دارند. (2)

در همین سوره ماده؛ شرع؛ در نیکویش مشرکان به کار رفته است بخاطریکه حق قانونگذاری دینی را برای خود قایل بودند. درحالیکه خداوند(جل جلاله) چنین اجازه را به آنان نداده بود چنانچه الله متعال میفرماید: (أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ) . (3) .

ترجمه: شاید آنان انبازها و معبودهای دارند که برای ایشان دینی را پدیدآورند که خداوند(جل جلاله) بدان اجازه نداده است.

با توجه به بیانات گذشته درمیابیم که لفظ « الشریعة » درکار برد علماء و دانشمندان اسلامی یکی از دو مفهوم زیر را دارا است:

اول: دین به مفهوم عام آن: که شامل عقاید، شعائر، آداب، اخلاق، قوانین و معاملات میگردد، بدین معنی که شریعت شامل اصول و فروع، عقیده و عمل است. پس هم جنبه ای ایمان و عقیدتی را بطور کامل در بر دارد و هم جنبه عبادات و معاملات و رفتارها را.
در واقع هرآنچه که رسالت اسلام به ارمغان آورده است و قرآن و سنت آنرا دربرگرفته و علماء عقاید، فقه، سلوک و تشریح نمودند در این مفهوم داخل است.

دوم: جنبه قانونی و عملی دین: مانند عبادات و معاملات و اموری که مربوط به نوع رابطه با خداوند متعال و تعبد برای اوست.

این مفهوم شامل مسائل خانواده و یا همان احوال شخصیه و مسائل اجتماعی میشود و همچنان آنچه مربوط به شئون امت برزگ اسلامی و مرتبط با مسائل دولت و حاکمیت و روابط بین المللی است.
(4)

- (1) سوره مبارکه شوری / آیه: 13
(2) تفسیر آیات الاحکام محمدعلی صابونی / ص: 332
(3) سوره شوری / آیه: 21
(4) www.eslah.cim 2020/12/22

با توجه به آنچه که گفته شد، برمی آید که شریعت اسلامی تنها در موارد عبادت مخصوص نه، بلکه در موارد تمام زندگی بشر بالخصوص مسلمانان، ارشادات و رهنمایی های داشته و برنامه های موفق و سازنده در جهت آسایش عمومی بشریت دارد که موفقیت همه جانبه انسانیت در آن تسجیل یافته است.

مطلب دوم: مصادر شریعت

الله متعال روی هم رفته در همه شریط برای بنده گانش شرایع و احکام را جهت تنظیم حیات ایشان معرفی نموده است که از هدایات الله متعال منشا میگیرد. اما اینکه شریعت امت محمدی صلی الله علیه وسلم از کجا منشا و مصدر میگیرد طور ذیل بیان میگردد:

1 : اولین مصدر از مصادر شریعت که احکام و امور شرعی از آن ثابت میگردد همانا کتاب الله (قرآن کریم) است. اگر در کتاب الله حکم دریافت گردید در حال عمل کردن به آن واجب میگردد نظر به این فرموده الله متعال: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا). (1)

ترجمه: و هیچ مرد مومن و زن مومنه در کار الله و پیامبرش (در آن) فیصله کرده باشند، اختیاری از خود ندارند و کسی از الله و رسولش نافرمانی کند در حقیقت به گمراهی آشکار گرفتار شده است.

2 : بعد از کتاب الله، مرتبه سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم است. که با تمام انواع فعلی، قولی و تقریری اش که از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم بطور درست ثابت شده باشد مصدر شریعت محسوب میگردد.

این دو (قرآن و سنت) مصدر شرعی اتفاقی در میان علماء و فقهاء ثقه دانسته میشود. اما در قسمت بعض دیگر مصادر، علماء و فقهاء اختلاف دارند که به شرح ذیل به آن پرداخته میشود:

الف: امام ابوحنیفه رحمه الله میگوید که: مصدر معتبر شریعت 4 چهار است که عبارت از: کتاب الله، سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم، اجماع امت و قیاس میباشد. (2)

ب : امام مالک رحمه الله میگوید: مصادر شریعت که از آن استدلال میگردد ۸ هشت است که عبارت از: کتاب الله، سنت نبوی (صلی الله علیه وسلم)، عمل اهل مدینه منوره چون آنها به احوال پیامبر (صلی الله علیه وسلم) خوبتر آگاه بودند و به امور شرعی و احکام عملی علم کافی داشتند، فتوای صحابه (رضی الله عنهم)، قیاس، مصالح مرسله، استحسان و سدذرایع میباشد.

ج : امام شافعی رحمه الله میگوید: مصادر معتبر شرعی ۵ پنج است، که عبارت از قرآن کریم، سنت رسول الله (صلی الله علیه وسلم)، اجماع، قول و فتوای صحابه (رضی الله عنهم) و قیاس میباشد، امام شافعی (رحمه الله) برخلاف امام مالک (رحمه الله) استحسان را از مصادر شریعت حساب نمی نماید.

د : امام احمد ابن حنبل (رحمه الله) میگوید: مصادر معتبر شریعت عبارت از قرآن کریم، سنت رسول الله (ص)، اجماع، فتوای صحابه و تابعین و قیاس میباشد. (3)

شاگردان امام احمد بن حنبل (رحمه الله) مانند ابن تیمیه و ابن قیم جوزی (رحمه الله) نیز بر این قول استوار اند.

(1) سوره احزاب / آیه : 36

(2) اصول الشاشی / ص: 5 تالیف نظام الدین ابی علی احمد بن محمد بن اسحاق الشاشی. ناشر: مکتبه اسلامیة کویته

(3) القصد فی العبادة عبدالرحمن بن عبداللطیف / ص: 348

ه : امام ابن حزم ظاهری (رحمه الله) میگوید: مصدر شریعت تنها قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم است. و غیر از این دو مصدر شریعت اعتبار کرده نمیشود.

مطلب سوم: مقاصد شریعت

گرچه این موضوع تاریخچه ویژه دارد ولی ظرفیت این رساله از هضم پرداختن به آن کوتاه است. منتهی نظر دانشمندان معاصر در زمینه چنان است که میگویند: مقاصد اصلی شریعت به سه عنوان خلاصه میشود:

۱ - ضروریات، مانند حفظ جان، مال، عقل و ...

۲ - حاجیات، مانند معاملات.

۳ - تحسینیات، (اموریکه زندگی را زینت می بخشد)، مانند آداب خوردن و نوشیدن و انواع آن. و روی هم رفته مقاصد ضروری شریعت را در ۵ پنج چیز خلاصه کرده اند: ۱- حفظ دین. ۲ - حفظ جان. ۳ - حفظ عقل. ۴ - حفظ نسب. ۵ - حفظ مال.

به باور دانشمندان معاصر، تمام احکام ضروری شرع که در قرآن کریم و سنت نبوی (صلی الله علیه وسلم) و اجماع امت آمده است ناظر به حفظ یکی از اینها میباشد و باید از آغاز تا پایان فقه به بررسی این علل و مقاصد پرداخت و در استنباط احکام فقهی، آنرا مورد لحاظ قرار داد.

مثلا روشن باید ساخت که جهاد برای حفظ دین مشروع شده است و قصاص برای حفظ جان، حد شرب خمر برای حفظ عقل، حد زنا برای حفظ نسب و حد سرقت برای حفظ مال.

هرگاه این مقاصد را به خوبی دریابیم پس میتوانیم فتح باب را در مورد مسائل که در متون اسلامی طور شایده و باید مطرح نشده است انجام دهیم.

البته اقسام مقاصد پنجگانه شریعت تنها ناظر بر ضروریات است و شامل بخش معاملات که بخش دیگری از موضوعات فقه اسلامی را تشکیل میدهد نمیشود، چنانچه که شامل بخش عبادات استحبابی و بسیاری از مسائل اخلاقی اسلام نمیشود که در مسیر تکامل انسان و زیادت تقرب الی الله قرار گرفته است باید اینها در قسم تحسینیات شامل گردد، چنانچه امام غزالی و ابن عاشور (رحمهما الله) به این نظر اند:

اولا باید دانست که: مقاصد شریعت تنها منحصر به بحث ضروریات نیست، بلکه بخش مهم از احکام شرع شامل حاجیات نیز است مانند: انواع عقود و معاملات و بخش دیگر آن مربوط به تحسینیات است مانند مستحبات، مکروهات، اخلاقیات و غیره. (1)

دوم: ضروریات نیز منحصر به این پنج قسم نمی باشد بلکه چیزهای دیگری را هم شامل است که از جمله ضروریات به حساب می آید مثلاً حفظ عرض و حیثیت یکی دیگری از مقاصد ضروری شریعت است و همچنان حفظ امنیت در برابر تهدید هایکه از سوی افراد شریر و مفسدین فی الارض صورت میگیرد ولی منجر به قتل و جرح افراد نشود، نیز از مقاصد ضروری شریعت اسلامی محسوب میگردد.

چنانچه محیط زیست در احکام مربوط به سد معبر و عدم اضرار به طرق و حفظ میاه و عدم اسراف در استفاده از منابع طبیعی، مقصد دیگری است. بنابر این مقاصد شریعت به حساب عموم به هشت قسم قابل اقرار است.

مقاصد شریعت و مصلحت در میان علماء و دانشمندان اسلامی در قالب قیاس، عقل، عرف، سد ذرایع و مصالحه مرسله در سند شرعی به کار برده شده است. اما در دوران معاصر بعنوان یک علم مستقل در میان آنها مطرح است، بررسی متون فقهی و اصول فقهای دین ما را به این مطلب میرساند که آنان مقاصد شارع و مصلحت را بدون قیدی به عنوان منبع حکم شرعی قرار نمیدهند.

علم مقاصد شریعت، خواه آنرا بعنوان بخش از علم اصول و خواه علم مستقل، از دیر باز در میان عالمان مسلمان مورد توجه بوده است؛ اگرچه بحث تابعیت احکام از مصالح و مفاسد، و جستجوی علل و حکمت های احکام و قوانین شریعت اسلامی بطور عام، در میان نوشته ها و گفته های دانشمندان مذاهب اسلامی وجود داشته است؛ ولی اشاره صریح به این روی کرد و وضع ضوابط و قواعد و شرایط برای آن، نخست از سوی امام الحرمین الجوبینی در کتاب البرهان، تحقق یافته و سپس شاگردش امام محمد غزالی رحمه الله در دو کتابش «المستصفی» و «شفاء العلیل» و امام عزین عبدالسلام در کتاب «احکام الاحکام» و امام قرافی در کتاب «الاحکام» و ابن قیم در کتاب «اعلام الموقعین» به این موضوع پرداخته اند.

سپس متاخرین از متقدمان، یعنی امام شاطبی (رحمه الله) که علماء و دانشمندان او را شیخ علم مقاصد خوانده اند، بصورت عمیق به این علم پرداخت و با شیوه ای اصولی و بی سابقه، ارکان این علم را پایه ریزی کرد. در حقیقت میتوان گفت که آنچه تا پیش از شاطبی رحمه الله در باره علم مقاصد گفته شده و به مثابه مقدمه ای بر بحث وی در این موضوع است. (1)

فصل دوم

تعريف روزه، مشروعيت وفضائل آن

این فصل دارای یک مبحث و پنج فصل میباشد.

مبحث اول : بیان روزه

مطلب اول: تعریف روزه:

روزه در لغت: (هو الامتناع عن الشئى سواء كان اكلا او شربا او كلاما او الشهوات او الاعمال السيئه) یعنی خود داری و جلوگیری کردن از یک چیزی را گویند، برابر است که خوردن باشد یا نوشیدن ، یاسخن گفتن ، یا شهوت ها و یا هر عمل زیست دیگر.

همچنان عربها میگفتند: «صامت الشمس» باز ایست آفتاب ، وقتیکه آفتاب در هنگام ظهر در وسط آسمان از حرکت باز می ایستد. و یا اینکه عرب ها میگفتند: «صام عن الكلام» یعنی خود داری کرد از سخن گفتن. از هری در تهذیب اللغة صوم را چنین لغوی معنی نموده است: (الصوم فى اللغة، الامساک عن الشئى والترک له) یعنی روزه در لغت به معنای جلوگیری و ترک چیزی را گویند. (1) .

روزه در اصطلاح: (انه الامساک عن الاكل والشرب وكل ما يعد من المفطرات، من طلوع الفجر الى غروب الشمس) یعنی جلوگیری از خوردن و نوشیدن و هر آنچه که از شکننده های روزه باشد، از وقت طلوع صبح تا غروب آفتاب.

ابن غثیمین رحمه الله در الشرح الممتع معنی اصطلاحی صوم را اینگونه بیان نموده است: (التعبد لله سبحانه وتعالى بالامساک عن الاكل والشرب وسائر المفطرات من طلوع الفجر الى غروب الشمس) (2)

(یعنی پرستش الله سبحانه وتعالى ، با جلوگیری از خوردن و نوشیدن و دیگر شکننده های روزه از وقت بر آمدن صبح صادق تا غروب آفتاب.

دلایل زیاد بر تعریف فوق وجود دارد از جمله این فرموده الله متعال: { تَمَّ أَمْوَا الصَّيَّامِ إِلَى اللَّيْلِ } (3)

ترجمه: باز تمام کنید روزه را تا به شب.

همچنان حدیث حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت که ایشان فرمودند: (اذا اقبل الليل من هاهنا و ادبر النهار من هاهنا وغربت الشمس فقد افطر

الصایم (4)

ترجمه: وقتیکه پیش آمد شب از اینجا (طرف مغرب) و به عقب رفت روز از اینجا (طرف مشرق) و آفتاب نشست نمود پس هر آینه شخص روزه دار افطار کند.

(1) مقایس اللغة احمد بن فارس بن زکریاء المتوفى سنة (395 هـ)، ج 3 / ص: 323

(2) الشرح الممتع لابن عثمان / ج 6 / ص 298

(3) سورة بقره / آیه: 187

(4) صحیح بخاری / حدیث: 1954 و صحیح مسلم 1100

شمس الائمة السرخسی میگوید: (الصوم فی اللغة هو الامساک وفي الشريعة عبارة عن امساک مخصوص، وهو الكف عن قضاء الشهوتين شهوة البطن و شهوة الفرج من شخص مخصوص). (1) یعنی: روزه در لغت عبارت از بند ساختن و جلوگیری میباشد و در اصطلاح شریعت عبارت از ممانعت و جلوگیری ویژه ای است، که آن همانا جلوگیری از پوره کردن خواهشات هردو شهوت (شهوت شکم و شهوت شرمگاه توسط شخص مخصوص) است. یعنی مسلمان، عاقل، بالغ و غیره. بهر صورت از مجموع تعریف های که دانشمندان و فقهای اسلام در زمینه نموده اند، بر می آید که همه در معنای لغوی و اصطلاحی روزه به مفاهیم فوق اتفاق نظر دارند.

مطلب دوم : مشروعیت و وجوب روزه

برای اثبات وجوب روزه ای ماه مبارک رمضان دلایل متعدد وجود دارد که این رساله ای مختصر ظرفیت انتقال همه آنها را ندارد البته در اینجا طور ذیل به ذکر چندی از آنها اکتفاء مینمایم: خداوند متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). (2) ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید فرض گردانیده شده است بر شما روزه چنانچه فرض گردانیده شده بود بر کسانی که قبل از شما بودند زود است که نگهداشته شوید.

همچنان خداوند متعال در جای دیگری از قرآن کریم میفرماید: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ). (3)

ترجمه: ماه رمضان ماه است که قرآن در آن نازل شده است، رهنمای برای مردم و هدایات واضح و فرق کننده (بین حق و باطل) است، پس کسیکه گواه ماه رمضان گردید پس آنرا روزه گیرد و کسیکه مریض و یا در سفر باشد پس بر آن شمارش روزهای دیگر است.

تفسیر معارف القرآن در تحت همین آیه متبرکه مینویسد: معنی این جمله آیه متبرکه (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) چنین است که هر کسی از شما که در ماه مبارک رمضان زنده و حاضر باشد بر

او لازم است که تمام ماه رمضان را روزه بگیرد. لذا نظر به قواعد و اصول فقهی که هیچ مظروف بدون ظرف شده نمیتواند و وقت برای هر فرض ظرف میباشد که بدون فرارسیدن وقت مظروف، ظرف به وجود نمی آید پس روزه مظروف است و وقت (ماه رمضان) ظرف آن، لذا تازمانیکه وقت داخل نشود روزه فرض نمیشود. چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (صواموا لرویته و افطروا لرویته) (4) ترجمه: مهتاب را دیده روزه بگیرد و مهتاب را دیده افطار کنید. روی این مسئله است که بحث رؤیت هلال یکی از مسائل مهم فقهی درجهان اسلام محسوب میشود.

(1) المبسوط لامام شمس الایمة السرخسی المتوفی سنة (483 هـ) ج 4 ص 1

(2) سورة بقره/ آیه : 183

(3) سورة بقره/ آیه : 185

(5) صحیح بخاری: حدیث / 1909

مفتی محمدشفیع عثمانی(رحمه الله) در تفسیر معارف القرآن به ادامه موضوع چنین مینوسد: مهمترین برتری این ماه مبارک در این است که خداوند(جل جلاله) آن را برای نازل فرمودن وحی و کتب آسمانی خویش اختصاص داده است، طوری که قرآن کریم هم در همین ماه نازل شده است. (1) در صحیحین از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت شده است که ایشان فرمودند: (بنی الاسلام علی خمس، علی ان تعبد الله و تکفر بما دونه ، و اقام الصلوة و ایتاء الزکاة و حج البيت و صوم رمضان). (2)

ترجمه: اسلام بر پنج چیز بنا یافته است خداوند (جل جلاله) را بپرستی و از (عبادت) غیر آن انکار کنی، و برپا داشتن نماز، دادن زکات، حج خانه خداوند (جل جلاله) و روزه گرفتن ماه مبارک رمضان.

در حدیث آمده است که جبرئیل علیه السلام بصورت یک مرد صحرا نشین آمد، و از رسول الله صلی الله علیه وسلم سوال نمود تا حاضرین مجلس بشنوند و مسائل دینی خود را بیاموزند، در ردیف همین حدیث آمده است که: (الاسلام ان تشهد ان لا اله الا الله و تصوم رمضان). (3) ترجمه: و اسلام آن است که شهادت بدهید که هیچ معبود بر حق جز الله متعال وجود ندارد.... و روزه بگیرید ماه رمضان را.

و به همین ترتیب احادیث زیاد و مشهور وجود دارد که دال بر فرضیت و فضیلت روزه ماه مبارک رمضان میباشد و همچنان همه مسلمانان بر فرضیت روزه این ماه مبارک اجتماع دارند، که انکار از آن کفر پنداشته میشود.

و حدیث جبرئیل علیه السلام عبارت از همان حدیث است که حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه روایت میکند که روزی ما همه نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم نشستیم بودیم شخص آمد که در ظاهرش آثار از سفر دیده نمیشد (دلالت بر از همین محل بودنش میکرد) و در حالیکه ما هیچ کسی آنر نمیشناختیم (دلالت بر مسافر بودنش میکرد) زانوهای خود را به زانوهای رسول الله صلی الله علیه وسلم وصل نمود، و چند سوال کرد که رسول الله صلی الله علیه وسلم در مقابل هر سوال اش جواب میداد و میگفت که: « ما المسؤل باعلم من السائل» یعنی سوال شونده از سوال کننده عالم تر نیست، از جمله ، سوال فوق هم شامل آن بود، بالآخره پیامبر علیه السلام فرمودند که: این جبرئیل علیه السلام بود آمد تا شمارا مسائل دین تانرا تعلیم دهد. (4)

دیدگاه نویسنده:

پس این حدیث در میان علماء و دانشمندان مسلمان از جمله احادیث خیلی آموزنده و مهم بحساب آمده و خیلی از مسأل حاد ایمانی، عقیدتی و بخشهای علمی و عملی دین مقدس اسلام از این حدیث استنباط و استخراج میگردد که در بخشی از آن از برتری روزه و همچنان روزه دار یادآوری شده است که میشود برای روزه داران محترم مسلمان دلیل خوب بوده باشد.

(1) تفسیر معارف القرآن لمفتی محمد شفیع عثمانی (رح) ج 1 / ص 129

(2) صحیح البخاری احادیث نمبر: 8

(3) صحیح البخاری / حدیث نمبر: 50

(4) صحیح البخاری / حدیث نمبر: 50

مطلب سوم : فضائل روزه

روزه دارای فضایل زیادی است مانند: بلندرفتن درجه شخص روزه دار نزد خداوند(جل جلاله)، از بین رفتن گناهان و خطایی ها، شکستادن شهوتها، افزایش درپاداش صدقه ها، کثرت اجر اطاعت و پیروی ها از خداوند(جل جلاله)، شکرگذاری بر نعمتها، مخالفت از خاطره ها و مفکوره های ی گناه و مخالفت ها، که در ذیل به بیان هر یکی از آنها پرداخته میشود:

الف: اما بلندی درجه ها: نظربه فرموده پیامبر گرامی صلی الله علیه وسلم: (اذاجاء رمضان ، فتحت ابواب الجنة ، غلقت ابواب النار و صفت الشیاطین) (1)

ترجمه: وقتیکه ماه رمضان آمد، دروازه های جنت باز میگردد، دروازه های جهنم بند میشود، و شیطان ها با زنجیر ها بسته میشوند.

ب: اجراطاعت و پیروی : نظربه این ارشاد پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم، با حکایت از پروردگارش: (کل عمل ابن آدم له الا الصیام فانه لی وانا اجزئ به، والصیام جنة فاذا كان يوم صوم احدکم فلا یرفث یومئذ ولا یسخب فان سابه احد او قاتله ، فلیقل انی امرء صائم. والذی نفس محمد بیده، لخلوف فم الصائم اطیب عند الله یوم القیامه من ریح المسک وللصائم فرحتان یفرحهما: اذا افطر فرح بفطره و اذا لقی ربه فرح بصومه) (2)

ترجمه : تمام کارهای فرزند آدم برای اوست مگر روزه، زیرا که این از آن من است و من پاداش اش را میدهم، روزه بهشت است ، واگریکی از شماروزه باشد هر یک روز نیست ، بلکه معلول نیست. کسی سرزنش او ویا قاتل او به او میگویند، که: من شخص روزه دار هستم، قسم به ذات که روح من در دست اوست بوی دهن روزه دار نزد الله متعال از باد پایانی مشک و عنبر در روز قیامت خوشبوتر است. برای فرد روزه دار دو خوشحالی است: وقتیکه افطار کند به افطار خود خوشحال میشود و وقتیکه با پروردگارش روبرو شود به روزه خود خوشحال میشود.

ج : اما افزایش پاداش همچنانکه از آن صلی الله علیه وسلم روایت است که ایشان فرمودند: (کل عمل ابن آدم یضاعف، الحسنة بعشر امثالها الی سبع مائة ضعف . قال الله عزوجل الا الصوم فانه لی وانا اجزی به، یدع شهوته وطعامه من اجلی)(3) ترجمه: به هر عمل (نیک) فرزند آدم (انسان) دو چند ثواب داده میشود، به یک نیکي ده چند ثواب داده میشود تا هفتصد دوچند میشود. خداوند متعال میگوید مگر روزه که آن از من است و من خود مزد آنرا میدهم، تقضاهای شهوت و خوراک خود را بخاطر من ترک نمودع است.

(1) متفق علیه .بخاری / حدیث: 1899 و مسلم: حدیث: 758

(2) متفق علیه . بخاری حدیث نمبر: 673 مسلم / حدیث: 806

(3) صحیح مسلم / حدیث نمبر: 1151 و حدیث: 164.

د : ارزش اطاعت: پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (ان فی الجنة بابا، یقال له الریان، یدخل منه الصائمون یوم القیامة ، لایدخل معهم احد غیرهم، یقال: این الصائمون ؟ فیدخلون منه فاذا دخل آخرهم اغلق، فلم یدخل منه احد. (1).

ترجمه : هرآینه در جنت یک دروازه است که بنام ریان یاد میشود ، روز قیامت روزه داران از آن داخل (بهشت) میشود که غیر از آنها هیچ یکی دیگر در آن داخل نمیشود . گفته میشود کجا است روزه داران ؟ پس در آن داخل میشوند ، وقتیکه آخرین آنها داخل شدند ، دروازه بند کرده میشود ، و هیچ یکی دیگر از آن داخل نمیشود.

پیامبر صلی الله علیه وسلم میفرماید: (ان الصائم تصلی علیه الملائكة اذا اکل عنده حتی یفرغوا). (2).

ترجمه: فرشته ها برای روزه داریکه نزدش خوراک خورده میشود تا ختم آن خوراک درود میفرستند(مغفرت میخواهد).

بازشدن دروازه های جنت، به معنی زیادشدن اعمالی است که موجب دخول انسان به جنت میشود. بند شدن دروازه جهنم به معنی کم شدن گناهایی است که موجب بندش دروازه دوزخ به روی انسانها میشود.

بسته شدن شیطان ها به زنجیر، عبارت است از منقطع شدن وسوسه شیطان بالای روزه داران، زیرا که آنها بدلیل اجابت شان (به امر الله متعال) میلان به معاصی ندارند .

و اما بخشیده شدن خطایی ها، به دلیل این گفته پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم: (رمضان الی رمضان مکفرات ما بینهن اذا اجتنبت الكبائر).(3).

ترجمه : یعنی یک رمضان تا رمضان دیگر باعث بخشیده شدن گناهان میان آنها میشود به شرط اینکه از گناهان بزرگ پرهیزشود.

و همچنان این فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه).(4).

ترجمه: کسیکه ماه مبارک رمضان را از روی ایمان داری (به وجوب آن) و امید (ثواب) روزه

بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود .

۵ : اما شکستانده شدن شهوات، به اینگونه است که گرسنه گی و تشنگی هر دو شهوت گناه را می شکند و برای روزه دار توان انجام گناه را باقی نمی ماند.

(1) صحیح بخاری / حدیث: 1896 .

(2) صحیح ترمذی/ حدیث: 784 و همچنان ابن ماجه/ حدیث: 1748 محققین این حدیث از جمله حدیث حسن دانستند.

(3) صحیح مسلم/ حدیث : 233 .

(4) متفق علیه. بخاری/ حدیث: 38 و مسلم حدیث: 760

همچنان عبدالله ابن مسعود(رضی الله عنه) از پیامبر گرامی اسلام روایت میکند که ایشان فرمودند: (يامعشرالشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج فانه اغض للبصر واحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فانه له وجاء) (1)

ترجمه: ای گروه جوانان کسیکه از شما توانایی ازدواج کردن را دارد پس باید ازدواج نماید زیرا که این کار، باعث حفاظت چشم و نگهداری شرمگاه میشود. و کسیکه توانایی ازدواج را ندارد پس بر آن روزه لازم است زیرا آن برایش سپهر است .

و : اما زیاد کردن صدقات : چون وقتیکه روزه دار گرسنه شد، گرسنه گان دیگر اطرافش را نیز دریاد می آورد و این باعث میشود به گرسنه گان خوراک بدهد، برای عاشقان کسی رحم می کند که خود عاشق شده باشد.

و در خبر آمده است که حضرت سلیمان ویا یوسف علیهما السلام تا زمانیکه متعلقین شان چیزی نمیخورد خودشان چیزی نمیخوردند، از ایشان در زمینه پرسان شد. گفتند: من میترسم از اینکه که خود سیر شوم و گرسنه را فراموش نمایم .

اما افزایش طاعات: وقتیکه از آن گرسنه گی و تشنه گی برای اهل جهنم پیش میشود و مردم آنرا در یاد می آورند پس این امر باعث میشود که مسلمانان عبادات را زیاد انجام دهند تا به سبب آن از آتش جهنم رهایی یابند.

ز : اما شکرگذاری ذات عالم به راز پنهانها: چون وقتیکه روزه بگیرد ارزش نعمت های خداوند (جل جلاله) را که برایش شده است در گرسنه گی و تشنه گی پی می برد. لذا شکر گذاری خداوند متعال را بجا می آورند. زیرا که قدر نعمت زمان درست دانسته میشود که آن نعمت یک مرتبه از دست داده شود .

رمضان نام مقطعی از زمان است که دلها و خانواده ها را در آغوش میکشد. این از یک طرف ما را از طلوع و غروب زمان آگاه میسازد و از سوی دیگر رابطه ما را با آفتاب و مهتاب که بزرگترین نشانه های آسمان اند میتحکم میسازد. در این ماه سحر لذت دیگر دارد و غروب لذت دیگر، هر

غروب آغازیست برای نیت کردن به طلوع روز بعد نا امیدی را اصلاً راه نمیدهد. رمضان ماه است که هلال و آفتاب را گواه ایمان و اعمال مان قرار میدهد. خاموشی جاده ها در هنگام افطار، نمایانگر صدای اسلام است. در لحظه که همه اهل ایمان در صفره افطار گردهم می آیند، گویا قیامت به تصویر کشیده میشود. صرف رمضان است که هر نوع لذت را به بلند ترین نقطه آن میرساند باگرسنه و تشنه شدن جسم، روح به سیری دست می یابد. باخسگ شدن لب ها، دل با ذوق معنوی سیراب میشود، و با کوچک شدن معده معنویت افزایش می یابد.

(1) متفق علیه بخاری حدیث: 456 و مسلم حدیث: 630 به روایت ابن مسعود رضی الله عنه.

روزه رکن چهارم از ارکان اسلام بوده که با خصوصیت های که دارد، ماه رمضان را از سایر ماه های دیگر سال متمایز میسازد، چون درین ماه قرآن کریم بالای حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نزول یافته و دعوت اسلامی و توحید نیز در این ماه آغاز گردیده است، از همین رو پیامبر صلی الله علیه وسلم در این ماه مبارک طی خطبه ای چنین ارشاد میفرماید:

چنانچه از سلمان فارسی رضی الله عنه روایت است که: در آخرین روز ماه شعبان رسول اکرم صلی الله علیه وسلم برای ما خطبه ای ایراد فرمودند: و در آن بیان داشتند ای مردم! بر شما ماه با عظمت و با برکت سایه افکنده است، یک شب آن ماه (شب قدر) از هزار ماه بهتر است خداوند (جل جلاله) روزه آن ماه را فرض کرده و در شبهای آن قیام به بارگاه خود (یعنی نماز تراویح) را عبادت نفلی مقرر نموده (که ثواب زیاد دارد) هر شخص در این ماه عبادت نفلی انجام دهد و قصد او حاصل کردن قرب و رضای الهی باشد به اندازه عبادت فرضی دیگر ماه ها به او ثواب میرسد و ادای فرض در این ماه به اندازه ثواب (۷۰) هفتاد فرض در ماه های دیگر است. این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر بهشت است، ماه همدردی و مواسات است، این همان ماه است که در رزق بنده گان مومن افزوده میشود، هرکس در این ماه به شخص روزه دار (به قصد حصول ثواب و رضای الهی) افطار دهد، گناهان او مورد مغفرت قرار گرفته و از آتش دوزخ آزاد میشود و به اندازه ثواب شخص روزه دار به او نیز ثواب میرسد بدون اینکه از ثواب آن شخص روزه دار چیزی کاسته شود، عرض شد یارسول الله صلی الله علیه وسلم! هر یکی از ما توانایی افطار دادن را ندارد (پس آیا غرباء و مساکن از این ثواب بزرگ محروم میشوند؟ آن حضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند: خداوند جل جلاله این ثواب را به آنکس هم میدهد که اندک شیر و یا فقط آب به روزه دار افطاری بدهد، رسول خدا صلی الله علیه وسلم رشته کلام را ادامه داده فرمودند: و هر کسی روزه داری طعام بدهد، او را خداوند متعال از حوض من (کوثر) چنان سیراب خواهد کرد که هرگز تشنه گی را احساس نمیکند تا آنکه به بهشت میروند، (بعد از آن فرمودند) قسمت اول این ماه رحمت است و قسمت میان آن مغفرت

است و قسمت آخر آن، آزادی از آتش دوزخ است (سپس فرمودند) و هرکس در این ماه در کارهای غلام و خادم خود تخفیف و کمی کنند خداوند متعال او را مغفرت میکند. (1).

زیرا که بنده ها این ماه را بهترین فرصت برای ادای عبادت و شکر گذاری خداوند (جل جلاله) تلقی میدارند چنانچه حضرت علی رضی الله عنه فرموده است: عبادت که به هدف کسب منفعت انجام میشود عبادت تجارت پیشه ها است، عبادت که از روی ترس انجام میشود، عبادت غلامان است و عبادت که به پاس شکر گذاری نعمت های خداوند (جل جلاله) انجام میگیرد عبادت انسان های آزاده است. (2).

(1) صحیح ابن خزیمه ابوبکر محمد بن اسحاق بن خزیمه سلمی / حدیث ۱۸۸۷ محدثین این حدیث را ضعیف گفتند.

(2) معارف الحدیث تالیف مولانا محمد منظور نعمانی / ج 5 / ص 4.

مطلب چهارم : آداب روزه

روزه دارای آداب فروان هست که بر شخص روزه دار لازم است تا خود را به هریکی از آنها پابند بدارد اما جهت اختصار موضوع به بیان چندی آن ها پرداخته میشود:

۱ - : نگهداری زبان و اعضای بدن از مخالفت با خالق هستی: بدلیل فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: (من لم یدع قول الزور والعمل به فلیس لله حجة فی ان یدع طعامه وشرابه). (1)

ترجمه : کسیکه سخن گفتن دروغ و عمل به آنرا ترک نکند خداوند (جل جلاله) نیاز دیگر ندارد که آن خوراک و نوشیدنی های خود را قطع کند .

همچنان پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: (رب قائم حظه من قیامه السهر ورب صائم حظه من صیامه الجوع والعطش) (2)

ترجمه: بسیار از شب زنده داران سهم شان از شب زنده داری شان بی خوابی و بسیار از روزه داران سهم شان از روزه داری شان تشنه گی و گرسنه گی بیش نیست .

۲ - : در وقت روزه داری اش اگر به طعام خواسته میشود باید بگوید که من روزه دار هستم: بدلیل فرموده رسول الله صلی الله علیه وسلم: (اذا دعی احدکم الی طعام وهو صائم فلیقل انی صائم). (3)

ترجمه : وقتی که خواسته شود یکی از شما به خوراکی در حالیکه وی روزه دار باشد پس باید بگوید که من روزه دار هستم .

چون این گفته وی (شخص روزه دار) بخاطریکه دل دعوت کننده نه شکسته باشد اظهار یک نوع عذر از جانب روزه دار پنداشته میشود .

۳ - وقت افطار چه میگوید؟ آن همان دعاء است که معاذ ابن زهره (رضی الله عنه) روایت کرده است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در وقت افطار ایشان میفرمودند: (اللهم لك صمت

وعلی رزقک افطرت(4)

ترجمه: بار الهی! برای تو روزه گرفتم و با رزق (داده شده) تو افطار میکنم.
و در حدیث دیگر نیز آمده است که: (اللهم انی اعوذ بک من العجز والکسل والبخل واعوذ بک من عذاب القبر ومن فتنة المحیا والممات). (5).
ترجمه: بار خدایا! من به تو پناه می برم از ناتوانی و کاهلی و بخل و پناه می برم به تو از عذاب قبر و از فتنه های زنده گی و مرگ.

(1) صحیح بخاری / حدیث: 1903.

(2) مسند احمد 2 / 373 رواه عبدالله بن عمر و ابوهریره، نقله السیوطی فی الجامع الصغیر و حکم عنه بانه صحیح.

(3) صحیح مسلم / حدیث: 1150

(4) سنن ابوداود لسلیمان بن اشعث / حدیث: 2358 و هو حدیث مرسل، و هو ضعيف.

(5) صحیح مسلم / حدیث: 2706.

4 - : با چه چیز باید افطار شود؟، آن عبارت از خرما یا تازه می باشد، یا خرما خشک و یا هم ، آب چنانچه انس ابن مالک (رضی الله عنه) از پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم روایت کرده است که میگوید: (کان یفطر قبل ان یصلی علی رطبات فان لم یکن فتمرات فان لم یکن، حسا حسوات من الماء). (1).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم همواره قبل از نماز با چند خرما یا رطب افطار می نمود و اگر نبود، با چند خرما خشک، و اگر نبود چند جرعه آب می نوشید.

همچنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (اذا کان احدکم صائماً فلیفطر علی التمر فان لم یجد فعلی الماء فان الماء طهور). (2).

ترجمه: و قتیکه یکی از شما روزه دار باشد پس باید با خرما افطار نماید پس اگر خرما پیدا نتوانست پس با آب افطار کند زیرا که آب خیلی پاک است.

5 - : تعجیل در افطار و تاخیر در خوردن سحری است: بدلیل این فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم: (تسحروا فان فی السحور برکة) (3).

ترجمه: سحری بخورید زیرا که در سحری برکت (نهفته) است.

همچنان ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت می کند ایشان میفرماید: (لا یزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر). (4).

ترجمه: مردم همیشه در خیر خواهند بود تا زمانی که در افطار عجله نمایند.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم نیز میفرماید: الله عزوجل فرموده است: (احب عبادی الی اعجلهم فطرا). (5).

ترجمه: دوستدار ترین بنده گان نزد من کسان میباشند که در افطار روزه شتاب داشته باشند. و همچنان پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: (لا يزال الدين ظاهرا ما عجل الناس الفطر لان اليهود والنصارى يوءخرون). (6).

ترجمه: همیشه دین آشکار خواهد بود تا زمانی که مردم در افطار شتاب داشته باشند زیرا که یهودیان و نصاری در افطار تاخیر میکردند.

عمر بن الخطاب رضی الله عنه میگوید که: (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اقبل الليل من هاهنا و ادبر النهار من هاهنا و غربت الشمس فقد افطر الصائم). (7).

-
- (1) صحیح ترمذی/ حدیث: 696 و ابوداود/ حدیث: 2356 و احمد/ حدیث: 12676 و حسنه فی الارواء/ ج4/ ص45
- (2) صحیح ابوداود/ حدیث: 2355 و صحیح ترمذی/ حدیث: 658 و قال حدیث حسن صحیح.
- (3) متفق علیه. بخاری حدیث: 678 و مسلم حدیث: 1095
- (4) متفق علیه. بخاری حدیث: 692، مسلم حدیث: 771 .
- (5) صحیح ترمذی/ 700 من حدیث ابی هریره رضی الله عنه، و فی اسناده قره، و هو ابن عبدالرحمن المعافری المصری و هو متفق علی ضعفه و احادیث اسناده ضعیف. و هكذا ضعفه الترغیب و الترهیب/ ص: 649
- (6) صحیح ابوداود/ 2353 و مسند احمد/ 27218 و حسنه الالبانی فی صحیح ابی داود/ 2063
- (7) صحیح بخاری/ حدیث: 46

ترجمه: وقتی که شب از اینجا (طرف مشرق) پیش آمد روز از اینجا (طرف مغرب) رفت، هر آینه روزه دار افطار میکند .

تاخیر در سحری خوردن باعث قوت انسان روزه دار در امر گرفتن روزه میشود در غیر آن انسان از انجام خیلی عبادات باز می ماند، در حالی که در میان سحری رسول الله صلی الله علیه وسلم و نماز صبح ایشان تنها به اندازه خواندن (۵۰) پنجاه آیه قرآن کریم فاصله وجود داشت .

تعمیل در افطار بخاطر این است که تشنگی و گرسنگی خیلی وقت برای انسان مضر تمام میشود و با وجود اینکه ثواب ندارد، کدام دلیل هم برای تطویل افطار وجود ندارد .

پس ما به عنوان مسلمان باید، غرض سپری نمودن هر چه بهتر این ماه مبارک اهداف ذیل را پیاده نماییم:

- تلاوت قرآن کریم بیش از اوقات دیگر و ختم آن در این طول ماه مبارک .
- ادای (۲۰) بیست رکعت نماز تراویح با جماعت در مساجد .
- زیاد دعا نمودن در وقت افطار برای خود ، کشور و برای همه امت اسلامی.
- بیدار شدن برای سحری و گذراندن اوقات سحری با دعا، ذکر و نماز.
- افطاری دادن به صائمین و فقراء و مستحقان.
- از دیاد آوردن در صدقات و خیرات، کمک به فقراء و مستمندان و فراهم ساختن هزینه تحصیل و تعلیم برای اطفال و جوانان بی بضاعت.
- زیاد ذکر و یاد نمودن اسماء الله جل جلاله .
- لکه دار نه ساختن روزه با دوری جستن از گناهان چون: غیبت ، بد گمانی، دروغ، و شایعه پراگنی.

- خیرخواهی برای دیگران و خدمت هر چه بیشتر برای دین نجات بخش اسلام، با استفاده از فرصت بدست آمده و نرم شدن دلها.
- تشویق و رهنمای اهل خیر با انجام دادن کارهای نو در راستای تربیت نسل جوان و جامعه سازان اصیل کشور.
- تلاش و جستجوی هر چه بیشتر جهت ترک و فاصله گرفتن با خوی و عادات بد و ناپسند درین ماه پر برکت و رحمت.
- تبریک گفتن رمضان به همه برادران مومن و متعهد، چه کسان می شناسیم و یا نمی شناسیم.
- استفاده هر چه بهتر از همه شبهای رمضان، به خصوص دهه اخیر رمضان در جهت انجام عبادت، دعا و ذکر با این ملاحظه که ممکن است هر شب، قدر باشد.
- باخبری از حال و کمک به مستمندان که انتظار اندک ترین معونت را دارند. (1)

(1) د: ماهر عثمان، نشانه انترنیتی: www.saaaid.net16 /4 /2020

مطلب پنجم: آنچه که در روزه مکروه است

آن چند نوع است .

اول: پی در پی (شب و روز) روزه گرفتن: چنانچه ابوهریره رضی الله عنه میگوید: (نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن الوصال، فقال رجل من المسلمین فانک یارسول الله توصل قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: وایکم مثلی؟ انی ابیت یطعمنی ربی و یسقینی). (1).

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم از روزه گرفتن پی در پی منع فرموده است . پس یکی از مسلمانان گفت: یارسول الله صلی الله علیه وسلم پس شما پی در پی میگیرید؟! رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت: کدام شما مثل من بوده میتواند؟ چون من شب سپری میکنم پروردگارم مرا میخوراند و می نوشاند.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم برای اینکه مسلمانان ضعیف نشوند، ایشان را از روزه گرفتن پی در پی منع فرمود اما خوردن رسول الله صلی اله علیه وسلم نزد پروردگارش حقیقت داشته باشد پس پی در پی نگرفته است. و اگر هدف از خوردن و نوشیدن شان را به شدت محبت با الله متعال و خوشحالی برای نزدیک شدن به ذات اقدس لایزال (جل جلاله) تعبیر کرده شود که گویا آن بجای خوراک و نوشیدنی قرار داده شده است. بلکه این ابلغ و رساتراز خوردن و نوشیدن برای انسان مسلمان است.

دوم: چشیدن طعام بدون ضرورت: چشیدن طعام بغیر ضرورت به اتفاق تمام فقهاء چهارگانه اسلامی مکروه میباشد چون در چنین حالت اکثرا طعام بدونیکه بفهمد به شکم روزه دار پایین میرود.

از اینکه اینچنی چشیدن ها بیشتر باعث تعریض فساد روزه می‌گردد لذا از آن پرهیز باید کرد.
چنانچه پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (اتقوا من مواضع التهم) (2)
ترجمه : از جا های که مورد تهمت قرار میگیرید خود را نگهدارید.

سوم: تزریق پیچکاری های تقویتی : تزریق آمپول های غیر تقویتی و غیر غذایی که جهت درمان بیماری بکار میروند، دررگ و یا عضله، روزه را باطل نمیکند ت ولی زریق پیچکاری های تقویتی سبب باطل شدن روزه می‌گردد .

(1) صحیح بخاری/ حدیث نمبر: 1961

(2) کتاب تخریج احادیث احياء العلوم الدين / صفحه : 1599 المكتبة الشاملة الحديثة.

چهارم : بوسه گرفتن، بوسه گرفتن همسر در صورتیکه بالای نفس خود مطمئن باشد جواز دارد .
بدلیل حدیث که ام المومنین عائشه رضی الله عنها روایت میکنند: (کان رسول الله صلی الله علیه
وسلم یقبل وهوصائم ویبایشر وهو صائم ولكنه املکهم لاربه) . (1).

ترجمه: رسول الله ، صلی الله علیه وسلم بوسه میگرفتند در حالیکه روزه دار بودند و باهم قریب
می شدند در حالیکه روزه دار بودند. اما کنترل کننده ترین شان به عضو (مخصوص) خود بودند.
ولی اگر کسی که سال خورده باشد که بر نفس خود مطمئن باشد که این عمل شهوت آنرا تحریک
نکند و باعث شکستن روزه اش نشود ، باک نیست. و اگر جوان باشد که ازین عمل در امان نماند پس
در این صورت بوسه گرفتن برای آن، مکروه میباشد، چون در این کار، تعریض عبادت (روزه) به
فساد و خطر مواجه شدن آن به فساد میباشد.

پنجم : حجامت و خون کشیدن: حجامت در صورتیکه عوارضی را در بر نداشته باشد درست است
والا مکروه است . چون در حدیث صحیح از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت شده
است که: (ان رسول الله صلی الله علیه وسلم احتجم وهو صائم) . (2)

ترجمه: رسول الله ، صلی الله علیه وسلم حجامت کرد ند(خون کشیدند) در حالیکه روزه دار بودند .
همچنان از حضرت انس رضی الله عنه پرسیده شد، که آیا شما حجامت را برای روزه داران بد می
دیدید؟ گفت: نخیر، مگر برای کسانی که ناتوانی جسمی داشته باشد. کسی را که حجامت ضعیف بسازد
پس حجامت برای آن مکروه است زیرا که درینصورت از خطر خوردن روزه و یا سنگینی عبادت
بالایش در امان نمی ماند چون به تکلیف میشود و از عبادت الله متعال سر می کشد .

ششم: سرمه کشیدن ، سرمه کشیدن اگرچه صراحتا کدام مشکل شرعی ندارد بدلیل حدیث که
ابوداود رحمه الله روایت کرده است میفرماید : (کان انس رضی الله عنه یکتحل وهو صائم) . (3)
ترجمه : انس رضی الله عنه سرمه میکشید در حالیکه خود روزه دار بود .

همچنان اعمش رحمه الله میفرماید: (مارایت احدا من اصحابنا یکره الکحل للصائم) (4)
ترجمه: من هیچ یکی از اصحاب رسول الله صلی اله علیه وسلم را ندیدم که استعمال سرمه را
برای شخص روزه دار بد ببیند .

در میان سرمه ای سخت که به حلقوم انداخته میشود و دیگر انواع سرمه ها کدام فرق وجود ندارد .
اما بهتر این است که از استعمال سرمه پرهیزشود چون یک عمل خلاف این فرموده پیامبر گرامی
اسلام: (من سن فی الاسلام سنة حسنة الحدیث) . (5)

ترجمه: کسیکه در اسلام یک طریقه خوب را گذاشت برایش پاداش آن است.

و برخلاف طریقه علماء دینی و مردمان اهل فضل در ماه مبارک رمضان محسوب میشود .

(1) متفق علیه بخاری/ حدیث: 1927 و مسلم حدیث: 1106 .

(2) صحیح بخاری / ج4/ حدیث : 174 .

(3) صحیح مسلم / حدیث : 2378

(4) تقریب تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف یوسف بن عبد الرحمن المزنی / ص 510

(5) صحیح مسلم / حدیث: 867

هفتم : استنشاق در وضوء: استنشاق در وضوء اگرچه سنت است اما گاه میشود که مبالغه در آن مطلوب نباشد بالخصوص برای روزه داران .

پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم برای لقیط بن صبره گفت: (اصبغ الوضوء واخلل بین الاصابع وبالغ فی الاستنشاق الا ان تکون صائماً) . (1).

ترجمه: وضوء را مکمل کن و میان انگشتان خود را خلال کن و در شستن بینی مبالغه وجدیت بخرج بده مگر اینکه روزه دار باشی .

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در حدیث فوق از مبالغه در وضوء منع نموده است چون در آن برای انجام روزه خطر وارد میشود و به فساد نزدیک میشود . که این مطلوب نیست زیرا که خیلی از مسائل است که انسانان مسلمان با عدم توجه و مراعات آنان دچار مشکلات دینی و عبادتی میشود و حتی خطر عدم قبولیت عبادت میگردد به ویژه در امر روزه که اندک ترین بی توجهی در آن باعث خطر فساد روزه شده میتواند.

لذا فقهاء اسلام (رحمهم الله) شرایطی را برای استنشاق ویا شستن بینی در ماه مبارک رمضان وضع نمودند که در صورت مراعات آنان هیچ نوع خلل به وضعیت روزه داری ایشان واقع نخواهد گردید.

هشتم: قیئ عمدی: قیئ از قصد نیز روزه را باطل میکند، اما استقراغ غیر عمدی و غیر ارادی باشد، روزه را باطل نمیکند زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من ذرعه القیئ فلیس علیه القضاء، و من استقاء عمداً فلیقض). (2).

ترجمه: هرکس که غیر ارادی و نا خواسته استقراغ بر او غلبه کند قضای روزه بر وی واجب نمیگردد (روزه اش باطل نمی شود) اما هرکس از وی عمده و اراده استقراغ کند، باید قضای روزه اش را بجا آورد.

نهم: خوردن غذا سهوا: اگر کسی از روی فراموشی و سهو غذای را بخورد و یا نوشیدنی را بنوشد روزه اش باطل نمیشود بدلیل حدیث که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ارشاد میفرماید: (من نسی وهو صائم فاکل او شرب فلیتم صومه فانما اطعمه الله وسقاه). (3).

ترجمه: هرکس فراموش کرد، درحالیکه روزه داشت، پس خورد و یا نوشید، روزه اش را ادامه داده و تکمیل نماید، زیرا در واقع این خداوند(جل جلاله) بوده است که به او خورانیده و نوشانیده است.

همچنان از دید هدایات دینی اگر کسی از به سهو و اشتباه مرتکب عمل نا روای شود مورد مواخذه قرار نمیگیرد چون چیزی قصدی نبوده است بلکه اشتباه صورت گرفته است .

(1) صحیح ابوداود / حدیث: 142، صحیح ترمذی/حدیث:788 و نسایی/ حدیث:87 نیز این حدیث را روایت کرده اند. و همچنان ابن ماجه/ حدیث:407 و دارمی تا لفظ، بین الاصابع نیز روایت کرده اند. و ابن خزیمه این حدیث را صحیح گفته است.

(2) صحیح ترمذی/ حدیث: 720.

(3) متفق علیه. مسلم حدیث: 1155 و بخاری حدیث: 682

فصل سوم

مقاصد شریعت در مشروعیت روزه

این فصل مشتمل بر پنج مباحث میباشد.

مبحث اول: مقاصد معنوی و باطنی روزه.

برای رسیدن به مفهوم و مقاصد معنوی و اساسی روزه باید اولاً اقسام روزه را تفکیک کرد تا از داده های آنها به مقاصد روزه خوب تر بفهمیم، لذا باید گفت که:

روزه دارای سه درجه است :

۱ - روزه عموم.

۲ - روزه خصوص.

۳ - روزه خصوص خصوص.

روزه عموم: عبارت از نگهداشت شکم و شرمگاه است از قضای شهوت چنانچه که قبلاً این معنی گذشت.

اما روزه خصوص: همانا نگهداشتن چشم، گوش، دست، پای و دیگر جوارح است از آلوده شدن به گناه و کارهای خلاف مقتضای شریعت اسلامی.

روزه خصوص خصوص: عبارت از نگهداشت دل است از همت های فرومایه و اندیشه های دنیا، و بازداشتن مکمل آن، از هر چه بغیر از خداوند (جل جلاله) است و گشادن روزه است به نام خداوند (جل جلاله) و تفکر برای روز قیامت و بیزاری از دنیا مگر دنیای که آنرا برای دین خواهد اگر بهره گرفته شود که آنرا، زاد آخرت میگویند طوری که اهل دل و معنویت میگویند هر که قصد داشته باشد که در روز تصرفی کند تا تدبیر برای افطار سنجد، گناه بر وی نبشته شود که این اندک ترین مرحله و ثوق به فضل الله متعال و اندک ترین یقین به روز قیامت است. و این مرتبه پیامبران الهی، صدیقان و مقربان است که ارمغان آور معنویت گفته میشوند. (1)

معنویت نیاز اساسی انسان است. همانگونه که غذاء برای ادامه زندگی مادی برای انسانها ضروری میباشد، معنویت نیز برای طراوت روح بزرگ انسان یک نیاز اساسی است (2) از نگاه قرآن، انسان، مستعد و توانمند پیشرفت ها و تعالی است، ازین رو، برنامه های ویژه برای او قرار داده شده است. طوری که الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ). (3) ترجمه: ای انسان حقا که تو بسوی پروردگارت به مشکلات در تلاش هستی و با او ملاقات خواهی کرد.

(1) احیاء علوم الدین ابو حامد محمد غزالی / ج 1 / ص 514 .

(2) احیاء علوم الدین ابو حامد محمد غزالی / ج 1 / ص 514

(3) سوره انشقاق / آیه: 4

از سوی دیگر پروردگار متعال برای تعالی انسان، هر نوع احوال و اوضاع را پیش بینی نموده است که انجام بخشی از آنها منوط با شرایط، لازم و برخی دیگری آنها داوطلبانه است. پس روزه اراده انسان را قوی میسازد و درس صبر را برایش می آموزاند و همچنان بر تقویه سازی ذهن بسیج و رهنمایی فکر او کمک میکند و همچنان روزه، احساس دلسوزی و برادری را بلند تر میسازد.

روزه از جمله عبادت های است که هم در شراست و ویژه مانند ماه مبارک رمضان و موجودیت شرایط، ارکان و غیره واجب میگردد، و همچنان بصورت استحبایی و هم داوطلبانه نیز قابل انجام میباشد.

(1).

مقاصد معنوی روزه تحت عناوین و مطالب ذیل بیان میگردد :

مطلب اول: بدست آوردن رضای الله عزوجل

یکی از مقاصد معنوی روزه بدست آوردن رضای الله (جل جلاله) میباشد چنانچه الله متعال میفرماید: (التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ) (2).

ترجمه: آنان (مومنان فداکار) توبه کننده گان اند، عبادت کننده گان اند، حمدگویان اند، سفر کننده گان اند، (در راه الله متعال) رکوع و سجده کننده گان اند، به نیکی امرکننده گان اند، و از بدی منع کننده گان اند، و نگاه کننده گان حدود الله اند، و مومنان را مژده بده. ابن جریر (رحمه الله) باتوجه به دیدگاه های ابوهریره، ابن عباس، سعید ابن جبیر، عبدالرحمن، مجاهد، حسن، ضحاک و عطاء (رضی الله عنه) گفته است که: مراد از این گفته الله متعال (السائحون) یعنی روزه داران اند. (3).

روزه باعث کسب رضای الله متعال برای بنده میشود. این ویژه گی برای روزه امکان دارد به اساس خصوصیت عمومی معنای روزه باشد که حسب هدایت شریعت باعث بخشش روزه دار میشود و همچنان امکان دارد این ویژه گی برای روزه بر اساس فضیلت زمان آن باشد چون تقرب به الله متعال با اداء عمل بهتر است از تقرب به آن ذات اقدس الهی با عمل نفل و این موضوع نوع خوشحالی را برای مسلمانان به پیش می آورد مشلیکه در سیاحت نوع خوشحال را نصیب میشوند. ابن عباس (رضی الله عنهما) میگوید: کل ما ذکر الله فی القرآن السیاحة هم الصائمون. ترجمه: هر آنچه که الله متعال در قرآن لفظ سیاحت را ذکر کرده است مراد از آن روزه داران میباشد.

ضحاک میگوید: کل شیء فی القرآن (السائحون) فانه الصائمون. (4)

ترجمه: هر آنچه از (السائحون) که در قرآن ذکر شده است مراد از آن روزه دار میباشد. باتوجه به آیت کریمه و گفته های بزرگان فوق دانسته میشود که رضایت الله برای گروه روزه داران میسر است.

صاحب تفسیر طبری میگوید: (وكان بعض اهل العربية يقول: نرى ان الصائم انما سمى سائحا، لان السائح لا زاد معه، وانما ياكل حيث يجد الطعام فكانه اخذ من ذلك). (5).

- (1) الفقه الاسلامی وادلتہ لوهبه الزحیلی رحمہ اللہ / ص : 1618
 (2) سورہ توبہ / آیه: 112
 (3) نداء الريان فی فضل الصوم وفقه رمضان اثر علمی سید بن حسین العفانی / ج1/ ص: 27
 (4) نداء الريان فی فضل الصوم وفقه رمضان / ج1 / ص 27
 (5) تفسیر طبری / ج11 / ص164

ترجمه: تعداد از خانواده ادبیات زبان عربی میگفتند که: فکر میکنیم روزه دار رابخاطر این (در ادبیات و فرهنگ عربی) مسافر نام گذاشته شد که مسافر با خود کدام خوراک سفر خاص ندارد و در هر جایکه در یافت، میخورد، پس روزه دار همچنین میباشد؛ که برای افطار کدام خوراک مشخص ندارد. اگرچه مستحب است با بعض چیزها افطار کند.

ابوهریره رضی الله عنه روایت میکند که رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید که: الله عزوجل فرمود: (کل عمل ابن آدم له الا الصوم، فانه لی وانا اجزی به الصیام جنه فاذاکان یوم صوم احدکم فلایرفت ولا یصخب فان سابه احد اوقاتله فلیقل انی صائم، انی صائم والذی نفس محمد بیده لخلوف فم الصائم اطیب عند الله من ریح المسک، للصائم فرحتان یفرحهما، اذا فطر فرح بفطره واذالقی ربه فرح بصومه. (1).

ترجمه: تمام عمل فرزندان آدم (انسان) بخودش ارتباط میگیرد مگر روزه اش که آن از من است و من پاداش اش را میدهم، روزه سپهر است، پس وقتی که روز روزه یکی از شما باشد پس فساد نکند و نزاع و پرخاش نکند و اگر کسی برایش دشنام داد و یا هم با او درگیر جنگ شد پس باید بگوید که من روزه دار هستم من روزه دار هستم، قسم به ذات که روح محمد صلی الله علیه وسلم در دست و قبضه او است، بوی دهن روزه دار خوشبو تر از بوی مشک است برای روزه دار دو خوشحالی است که به آن خوش میشود و وقتی که به افطار کند به افطار خود خوش میشود و وقتی با پروردگارش روبرو میشود به روزه خود خوش میشود.

برای توضیح هرچه خوبتر موضوع باید گفت که مطالب و مقاصد انسان دو گونه است:
 یکی جسمانی .

دوم روحانی .

و چشمگیرترین مطالب جسمانی طعام و شراب است و اعلى ترین مقاصد روحانی، دیدن باری تعالی، بدین موجب به این جمله اشاره فرموده است، و رواکه شادی افطار به سبب تمام شدن عمل باشد و سلامت ماندن از مفسدات، و چنانکه به غروب آفتاب تمام بودن روزه و سلامت ماندن آن معلوم شود، همچنان به حسن خاتمه که مستلزم دیدار است، تمام اعمال عمر و سلامت آن از مبطلات روشن گردد. (2).

از ابوهریره رضی الله تعالی عنه روایت است که گفت، گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم (ثلاثة لاترد دعوتهم الصائم حتی یفطر والامام العادل ودعوة المظلوم، یرفعها الله فوق الغمام وتفتح لها ابواب السماء ویقول الرب وعزتی وجلالی لانصرنک ولوبعد حین). (3)

ترجمه: سه گروه از مردم اند که دعای ایشان نزد الله متعال قبول شدنی است: دعاء روزه دار تا اینکه افطار کند، دعای پادشاه عادل و دعای شخص که مظلوم قرار گرفته باشد، خداوند (جل جلاله) دعای ایشانرا بر فراز ابرها بلند میکند و دروازه های آسمان بر روی ایشان باز میشود و پروردگار متعال میگوید: به عزت و جلالم قسم است که ترا کمک مینمایم اگرچه مدتها بعد هم شود.

- (1) صحیح بخاری / ج 2 / ص 226 و همچنان صحیح مسلم / ج 4 / ص 1997
(2) حیاة علوم الدین امام محمد غزالی رحمه الله / ج 1 / ص 506
(3) صحیح ترمذی / حدیث: 2525 همچنان البانی در صحیح ترمذی حدیث: 2050 آنرا صحیح گفته است.

مطلب دوم: تقویت اخلاص به الله متعال

یکی از مقاصد معنوی روزه همان تقویت اخلاص بهمیباشد لذا الله متعال در بسا موارد انسان ها را در کنار دیگر اعمال خیر، به اخلاص نیز مامور نموده است. طوریکه میفرماید: (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ). (1).

ترجمه: آنان فرمان نیافته بودند جز اینکه الله متعال را بپرستند درحالیکه به توحید گرایده اند دین خود را برای او.

اخلاص، قوت روحی بزرگ را برای انسان می بخشد. این قوت ناشی از بلند بودن هدف و قوت ایمان یک انسان است زیرا انسان کسی است نفس خویش را برای کسب رضای الله متعال خالص کرده است. اخلاص آرام بخش روح، روان و خاطره ها است. اخلاص انسان را از وسوسه ها، اضطراب و دلهره ها آزاد میسازد، رنج ها و بلاها را از او برطرف نموده و دعایش را اجابت می بخشد.

الله متعال روزه را برای آزمایش اخلاص مردم واجب نموده است، که روزه در اخلاص عمل بسیار موثر است، یعنی کسیکه روزه میگیرد و تمام روز را با همه امکانات خوردنی ها و آشامیدنی های که در اختیار دارد، در عین حال امساک مینماید، جز اخلاص به پیشگاه الله متعال، مفهوم دیگر ندارد. و این از جمله فواید روزه نیز بحساب می آید که در آن در واقع شناسایی مخلصان صورت میگیرد، زیرا روزه به معنای خود داری از خوردنی ها، نوشیدنی ها و خواهشات نفس است و این برای بسیاری از کسانی که نمیتوانند دل از لذت های دنیوی و مادی بشویند خیلی دشوار است. و تنها اهل خشوع و خضوع و اخلاص هستند که به حکم الهی دست از بسا اموری حتی از مباح مانند خوردن و نوشیدن و مباشرت با همسر بر میدارند.

مفسرین میگویند که: آیات متبرکه (وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ) (الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ). (2).

ترجمه: و به صبر و نماز یاری بجوئید و به راستی که آن دشوار است مگر بر فروتنان. آنانیکه یقین دارند که پروردگارشان را ملاقات خواهند کرد و یقین دارند که به سوی او باز میگردند. صاحب تفسیر معارف القرآن در تحت همین آیه مبارکه چنین مینویسد: و از شکیبایی (و وادار نمودن نفس بر آنچه دوست ندارد، از جمله روزه) و نماز (که دل را پاکیزه و انسان را از گناهان و پلیدی ها به دور میدارد) یاری جوئید، و نماز سخت دشوار و گران است مگر برای فروتنان (دوستدار طاعت و عبادت).

و از مقاصد روزه همانا تربیه مسلمان بر مفکوره اخلاص است، چیزیکه بر اساس آن ایمان بنده گان درست و اعمال انسان قبول میشود، و در نیت انسان شبانگاه در شب روزه، اخلاص تجلی می یابد و آن (نزد بعض) شرط اساسی برای قبولیت روزه است. (3)

- (1) سوره بینه / آیت : 5
 (2) سوره بقره / آیت : 45 و 46
 (3) تفسیر معارف القرآن از مفتی محمد شفیع عثمانی / ج 1 / ص 272

از ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید (مامن عبد یصوم یوما فی سبیل الله الا باعد الله بذالک الیوم وجهه عن النار). (1)
 ترجمه: هیچ بنده از بندگان الله متعال نیست که یک روز را برای خداوند (ج) روزه بگیرد مگر به سبب همان روز خداوند متعال آنرا از آتش دوزخ دور میسازد.
 از حفصه رضی الله عنها روایت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (من لم یبیت الصیام من اللیل فلا صیام له). (2)
 ترجمه: کسیکه نیت در شب نکند روزه اش درست نمیشود.

در نسبت دادن روزه به طرف الله متعال در حدیث که ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (کل عمل ابن آدم له، الحسنه بعشره امثالها الی سبعمائنه ضعف، قال الله عزوجل الا الصوم فانه لی وانا جزی به، انه ترک شهوته وطعامه وشرابه من اجلی). (3)

ترجمه: هر عمل فرزند آدم (انسان) مربوط به خودش است یک نیکی ده چند تا هفتصدچند ثواب دارد، الله عزوجل میگوید: مگر روزه که آن از من است. و من مزد آنرا میدهم زیرا که آن خوردنی و نوشیدنی های خود را بخاطر من وا گذاشته است.

خلاصه آنچه که در زمینه از آیات و احادیث دانسته میشود این است که: روزه عبادت اخلاص است، زیرا که، ممکن یک بخش از امر و نهی شرعی آن به مصلحت ظاهری انسان تمام میشود مثلاً امر به صدق و راستی به مصلحت تمام میشود، امر به امانت داری، به مصلحت تمام میشود، پنهان گرفتن چشم باعث راحت قلب میشود، پس هیچ امر الهی نیست که مگر در آن مصلحت انسان گره خورده است. اما خوردن و نوشیدن مباح است پس به ترک خوراک و نوشیدنی گناه انسان درست نمیفهمد البته آن برای پذیرفتن امر الهی عبادت و بندگی الله متعال تلقی میشود، پس همین است که میگوید: (کل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لی وانا جزی به). (4)

قرطبی رحمه الله به ارتباط حدیث فوق میگوید: چون در دیگر اعمال ریاء داخل میشد و به گرفتن روزه جز الله متعال کسی دیگر خبر نمیشد پس آنرا بخود نسبت نمود لذا در حدیث گفته شد که (یدع شهوته من اجلی). یعنی خواهش شهوت خود را بخاطر من نه میگوید.

در حدیث صحیح از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (اسعد الناس بشفاعتی من قال: لا اله الا الله خالصاً من قلبه اوقال خالصاً من نفسه) (5).
 ترجمه: نیکبخت ترین انسان برای شفاعت من کسی است که با اخلاص قلبی لا اله الا الله بگوید.

فضیل ابن عیاض رحمه الله در تحت آیه مبارکه: (أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا) (6)

ترجمه: کدام یکی شما نیکو کارتر است.

میگوید: که احسن به معنی خالص تر و صواب تر است. گفتند ای ابوعلی! خالص تر و صواب تر کدام است؟ گفت: عمل اگر خالص باشد اما صواب اگر نباشد قبول نمیشود، و اگر صواب باشد اما خالص اگر نباشد قبول نمیشود، تا اینکه خالص و صواب نباشد، خالص همین که تنها برای رضای الله متعال باشد، و صواب همین که طبق سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم باشد. بعد این آیه مبارکه را تلاوت می نمود: (فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا). (7).

(1) صحیح بخاری / حدیث: 284 ، 2840 همچنان صحیح مسلم / حدیث: 1153 .

(2) صحیح ترمذی/ حدیث: 583 و صححه الالبانی و قال حدیث صحیح.

(3) صحیح بخاری/ حدیث: 226 و حدیث: 1904

(4) صحیح مسلم/ حدیث: 806

(5) صحیح بخاری / حدیث: 99

(6) سوره ملک / آیه: 2

(7) سوره کهف / آیت: 110

ترجمه: پس هرکسیکه به دیدار پروردگار خود امید دارد، پس باید کار شایسته کند و در عبادت پروردگار خویش کسی را شریک نسازد.

حکایت شده است که یکی از پادشاهان خواست مسجدی را در شهر خود بسازد و فرمان داد که هیچ کسی غیر از خودش در تعمیر مسجد چه مالی و چه غیر آن مشارکت نکند، چون میخواست مسجد را تنها با مال خودش بدون مساعدت دیگران بسازد، و بیم داد که کسی دیگر کمک نکند، مسجد را شروع و نام خود را بالای آن نوشته نمود، در یک شبی از شبها پادشاه خواب می بیند که گویا فرشته ای از فرشته ها، از آسمان پایان میشود و نام پادشاه را از بالای مسجد می شنود (تراش میکند) و بجای آن نام یک زن را مینویسد و قتیکه پادشاه از خواب بیدار میشود، خیلی به قهر و غصه میشود و سپاهیان خود را به طرف مسجد روان میکند که ببینند آیا نام پادشاه بالای مسجد است یاخیر؟ سپاهیان رفتند و بعد بازگشتند و گفتند: بلی نام شما بالای مسجد نوشته است. پادشاه فکر کرد که این خواب خیال است. و در شب دوم دوباره پادشاه عین خواب را دید که گویا فرشته می آید و نامش را از بالای مسجد پاک میکند، و نام زنی را بجای آن مینویسد.

پادشاه باز هم سپاه خود را روان میکند تا ببیند که نامش است یاخیر، آنان رفتند و برگشتند و به پادشاه گفتند بلی نام شما بالای مسجد نوشته است. پادشاه به تعجب می افتد و به خشم می آید. و قتیکه شب سوم میشود، عین خواب تکرار میشود. پادشاه از خواب می خیزد درحالیکه اسم زنی که نامش بالای مسجد نبشته شده است در ذهنش است (حفظ شده بود)؛ امر میکند که آن زن را احضار کنند، زن حاضر میشود، پادشاه می بیند که یک زن فقیر و سرسفیدی است که دستانش از ضعفی و کهن سالی می لرزد؛ پادشاه از زن پرسید که آیا در قسمت کار مسجدی که من مسازم کمک کرده ای؟ زن گفت: ای پادشاه! من یک زن سرسفید فقیر و کلان سال هستم، شنیدم که تو مردم را از کمک کردن به آن جلوگیری میکنی! پس امکان ندارد که من از فرمانت سرکشی کنم.

پس پادشاه برایش گفت ترا بخدا یک سوال میکنم که: چه کاری در مورد بنای مسجد انجام دادی؟ زن گفت: قسم به خداوند (جل جلاله) که هیچ کاری راجع به بنای مسجد نکرده ام، پادشاه در حالیکه مجلس را باوی ترک میکرد و میگفت: بلی، مگر چه چیز؟ (نوع از تهدید لفظی پادشاهان است).

زن گفت: بلی البته من ناگهان یک روز از کنار مسجد می گذشتم، یکی از مرکب های که چوپ ها و وسایل کاری مسجد را توسط آن انتقال میداد، چوپ ها بالای بار و با میخ بسته بود و نزدیکش سطل آب بود و مرکب در نهایت تشنه گی قرار داشت، میخواست آب بخورد و تلاش میکرد اما اش به سطل آب نمیرسید، من فقط همین قدر کردم که سطل آب را برایش نزدیک نمودم و مرکب از همان آب نوشید قسم به خداوند (جل جلاله) همین قدر کار انجام داده ام و بس.

پادشاه گفت: بلی، این کار را بخاطر خدا انجام دادی و خداوند (جل جلاله) از تو قبول کرده است. و من کاری را کردم تا مردم بگویند که این مسجد، مسجد پادشاه است، و خداوند (جل جلاله) از من قبول نکرد و فرشته را امر کرد تا نام زن کهن سال را بالای این مسجد نبشته کند. (1)

حقا که تنها کار با اخلاص نزد خداوند (جل جلاله) قبولیت پیدا میکند و روزه برای انسان اخلاص را تربیت میدهد و آنرا تقویت می بخشد.

مراتب اخلاص:

اخلاص دارای مراتب مختلف می باشد که حسب ذیل بیان می گردد:

اولین مرتبه اخلاص: آن همین است که انسان در اراده و قصد خود تنها و تنها رضای الله عزوجل، پاداش و ثواب آنرا در نظر داشته باشد؛ و طرف چیزی دیگر میلان نداشته باشد، اگرچه آن یک کار مباح هم باشد، پس او جهاد میکند و هدفش تنها آنچه نزد الله عزوجل است همان می باشد و بس، نه مال غنیمت، گذشته از مقاصد بد، مانند ریاء و شنواندن به دیگران. مثلاً: روزه میگیرد، و آنچه (از مزد) نزد الله عزوجل است آنر می خواهد، حتی به چیزهای که التفات به آنها جائز است هم التفات نمیکند مانند: سبک ساختن وزن، بهتر ساختن صحت بدن، یا کنترل فشار و غیره.

اعرابی و صحرا نشینی نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم می آید و میگوید: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! پس رسول الله صلی الله علیه وسلم میگوید: بلی! گفت: باتو بیعت میکنم که جز خداوند (جل جلاله) دیگر معبود برحق نیست. و تو پیامبر بر حق الله (جل جلاله) هستی!، پیامبر صلی الله علیه وسلم باوی بیعت نمود. در همین وقت به پیامبر صلی الله علیه وسلم مال غنیمت آمد و پیامبر صلی الله علیه وسلم به این اعرابی چیزی از آن مال داد، اعرابی گفت: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! من بخاطر این باتو بیعت نکرده ام. پیامبر صلی الله علیه وسلم گفت بخاطر چه بامن بیعت کرده ای!

گفت من باتو بخاطر این بیعت کردم تا تیرکمان یک دشمن کافر در اینجایم داخل و از اینجایم خارج شود. (به سینه و پشت اش اشاره کرد)، در چشمان مبارک رسول الله صلی الله علیه وسلم اشک جاری شد، چون ایشان اخلاص، صداقت و صفای قلب اعرابی را حس کردند. رسول الله صلی الله علیه وسلم برایش گفت: اگر به خداوند (جل جلاله) راست گفتی خداوند (جل جلاله) آنرا راست میسازد. معرکه جنگ تمام نشده بود که تیرکمان آمد از پیش رویش داخل و از پشت سرش بیرون شد. رسول الله صلی الله علیه وسلم دید که اعرابی کشته (شهید) شده بود. پیامبر صلی الله علیه وسلم در حالیکه خاک را از رویش دور میکرد و میگفت: به خداوند (جل جلاله) راست گفتی و خداوند (جل جلاله) هم راست گردانید. این است اخلاص. (1)

دومین مرتبه: عمل مورد قبول قرار میگیرد، البته این مرتبه پایین تر نسبت به مرتبه اولی است. آن عبارت از همان است که بنده در انجام آن، رضای الله متعال را در نظر گرفته است ولی به طرف چیزهای که توجه و التفات به آن جایز است، التفات میکند. مانند کسیکه برای رضای الله متعال حج میکند. همچنان تجارت میکند. برای این کدام ممانعت نیست. الله عزوجل میفرماید: (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَتَّعُوا فِضْلًا مِنْ رِبِّكُمْ). (2).

ترجمه: گناه بر شما نیست که از فضل پروردگار تان برخوردار شوید (در ایام حج به کسب و تجارت بپردازید).

روزه نقش بزرگ در تربیه انسان بر مبنای فضائل اخلاصی دارد و اگر این چنین نباشد مردم در قبال اعمال روزه و دیگر اعمال، رضای غیر خداوند (جل جلاله) را می خواهند. و این ادعا، در این مسئله دینی مستفاد از حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم که: روزه دار از روی ایمان و امید ثواب روزه میگیرد ثابت است. و خوردنی و نوشیدنی های خود را برای رضای الله متعال ترک میکند. پس کدام درس در باب اخلاص بزرگتر از این درس بوده میتواند.

اخلاص را بايد پيشه نمود و در قلب با اخلاص تعهد كرد، زيرا اخلاص در جامعه بطور عموم و در افراد بطور خصوص تاثير بزرگي دارد.

اخلاص در جهت آسان سازي سختي ها، حل چالشها، كمك و آساني بعد از مشكل تاثير بزرگ دارد و براي اين امت تمكين مي بخشد. توسط اخلاص اعمال قبول ميشود، درجات بلند ميگردد، ثواب بيشتري ميگردد و اخلاص صاحب خود را به سوي بهشت سوق ميدهد.

روزه خود، مكتب اخلاص است، بدليل اينكه ما را با اخلاص آشنائي و تربيت ميدهد چون روزه عبادتي است پنهان، و رمزي است ميان بنده و پروردگارش و اولين بهره را كه مسلمان از روزه ميگيرد همانا اخلاص به الله متعال است كه يگانه شرط اساسي براي قبوليت اعمال انسان ها خوانده شده است و خداوند (جل جلاله) عملي را قبول ميكند كه با اخلاص انجام شده باشد، طوريكه الله متعال ميفرمايد: (وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ). (1).

ترجمه: حال آنكه مامور نبودند مگر اينكه الله را خالصانه عبادت كنند كه براي او دين و عبادت خود را خالص سازند.

امام قرطبي رحمه الله ميگويد: چون در ديگر اعمال رياء امكان پزير است و در روزه اين چنين نيست، چون در گرفتن آن جز الله متعال كسي ديگر آگاه نميشود، لذا الله متعال آنرا براي خود نسبت داد.

ابن جوزي رحمه الله ميگويد: تمام عبادات هنگام انجام دادن اش، نمايان ميگردد، مگر روزه. اين قدامه رحمه الله ميگويد: روزه ويژگي هاي دارد كه ديگر اعمال ندارد، آن نسبت دادن الله متعال آنرا بسوي خودش است. و اين برتري روزه را ميتوان به دو دليل برشمرد: يكي آنكه اين يك رمز باطن است كه در وقت انجامش جزء الله كسي ديگر آگاه نميشود. دوم آنكه روزه قهر شدن بالاي نفس و شيطان دشمن خداوند (جل جلاله) است.

اخلاص ايمان را رشد مي بخشد، و عقیده را پاك ميسازد و وجدان را تزكيه مينمايد، ملكه هاي فكري، نفسي و روابط اجتماعي را زيبا ميسازد. و همين معنای اين فرموده الله متعال است: (قُلْ إِنَّ

صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ). (2).

ترجمه: بگو! يقينا نماز من و عبادت من و زندگي من و مرگ من، همه براي الله، پروردگار جهانيان است.

از همين لحاظ است كه كردار، گفتار، محبت، دشمني، بازداشتن و امر كردن هاي مخلصين، همه تنها و تنها با خداوند (جل جلاله) ميباشد. پس معامله ايشان ظاهرا و باطنا تنها براي رضاي الله متعال است و از مردم كدام پاداش طلب ندارند.

بزرگترين عمليكه اخلاص در آن وجود داشته باشد كه ذريعه آن به خداوند (جل جلاله) نزديك شود همانا روزه است چون آن يك سر ميان الله متعال و بنده گان مومن اش ميباشد از همين جهت است كه پروردگار متعال مزد آنرا نزد خود مخفي داشته است.

- (2) سوره بینه / آیت : 5
(3) سوره انعام / آیت: 162

وقتیکه بنده توسط روزه اش به تقوای الهی وصل میشود دیگر بالاتراز این چه میخواهد، که در نتیجه آن رفتار، برخورد بامردم، ترس از الله متعال، و اخلاص اش همه متحلی با تقوی باشد و چنان عبادت کند که گویا او خدا را می بیند و اگر او خداوند(جل جلاله) را نه بیند پس خداوند(جل جلاله) آنرا می بیند، زمانیکه انسان به خداوند(جل جلاله) مخلص شد و از الله متعال ترسید پس از جمله مخلصین محسوب و از جمله بندگان نجات یافته خداوند(جل جلاله) قرار میگیرد.

انسان زمان متقی میگردد که از آنچه که الله متعال حرام گردانیده است، دوری بجوید. وقتی به آنچه که الله متعال امر کرده است با عملی نمودن اش پابند باقی بماند و از آنچه که منع کرده است جلوگیری نماید و برای آخرت با مردم معامله نماید، نه بخاطر دنیا، و دنیا در برابر آخرت برایش بخاطر کسب رضای الله متعال خیلی اندک جلوه کند پس به این مفهوم است که به مقصد نزدیک و غنیمت بدست آورده و نجات آخرت را در یافته است.

همچنان جایگاه خوب نزد الله متعال را که همانا خود هدف انسان در قبال انجام همه عمل نیک میباشد، بدست آورده است، که از جمله روزه ای میباشد که، تنها برای رضای الله متعال گرفته شده باشد، که در آن اعضای بدن اش نیز از جمله قلب روزه دار میباشد، پس روزه دارای درجات و مرتبه های زیاد میباشد که بلند ترین آن همان است که انسان را به تقوای پروردگار نایل بدارد که، در نتیجه اعضای بدن روزه دار و قلب از آنچه که الله متعال حرام گردانیده است روزه وبه آنچه که الله متعال حلال گردانیده است افطار میکند.

کسیکه ماه مبارک رمضان را درست درک کند، از جمله بندگان نیک الله متعال محسوب میشود که از عذاب الهی نگهداشته شده است و فرصت خوب را بدست آورده و لحظه ای را به هدر نداده به میزان حسنات اش افزوده است.

الله متعال در حدیث قدسی که رسول الله صلی الله علیه وسلم نقل نموده است میفرماید: (کل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لی وانا اجزی به) . (1).

ترجمه: هر عمل فرزند آدم (انسان) مربوط به خودش است مگر روزه که آن از من است و من مزد آنرا میدهم.

معنای حدیث این است که هر عمل براساس یک قاعده جایگاه تعریف شده دارد که طبق آن برایش ثواب داده میشود، مگر روزه که خداوند(جل جلاله) آنر بخود اختصاص داده است و علم اندازه مزد آن هم که چقدر است، نزد الله متعال میباشد.

وقتیکه الله متعال اجر و پاداش روزه دار را نزد خود پنهان نگه میدارد، پس شکی نیست که این اجر خیلی بزرگ است. ازین جهت که انسان توان قربانی دادن اجر روزه را که الله متعال آنرا پنهان داشته است، ندارد، حتی رسول الله صلی الله علیه وسلم و صحابه کرام رضی الله عنهم، پس این همه، تقضا میکند که روزه باید خالصا لله بوده و اخلاص در آن وجود داشته باشد.

هیچ کس نمیتواند امت اسلامی را از برخی نا روایی ها مانند شکسته گی، فساد و بی بند و باری نجات دهد جز مخلصان که بخاطر رضای الله متعال قیام میکنند نه بخاطر مردم، در راه حق کار میکند و برای اعلاء کلمه الله کار میکند بی دریغ نجات واقعی در اخلاص است و بس.

مطلب سوم: تطهیر از گناه

یکی از مقاصد دیگر معنوی روزه همانا پاک سازی انسانهای روزه دار از گناه میباشد طوری که الله متعال میفرماید: (كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ) وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (1).

ترجمه: آنان بودند که اندکی از شب را میخوابیدند. و در سحرگاهان (از پروردگار شان) آمرزش میخواستند

در صحیح بخاری و مسلم شریف حضرت ابوهریره رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه). (2)
ترجمه: هر که رمضان را از روی ایمان به الله جل جلاله و به امید پاداش روزه بگیرد، گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

البته روزه حقیقی که دارای چنین فضیلت است عبارت از همان روزه میباشد که بصورت صحیح و شرعی از آن محافظت شود تا مورد قبول حضرت حق سبحانه و تعالی قرار گیرد. چنانچه از سخنان باطل، ناحق، غیبت، سخن چینی و دروغ اجتناب گردد. طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في ان يدع طعامه و شرابه). (3)
ترجمه: کسی که دروغ گویی و عمل به مقتضای آنرا ترک نکند، الله متعال نیاز ندارد که آن (تنها) خوردن و نوشیدن خود را ترک کند.

با عادت دادن نفس، به بیان سخن نیکو و ترک دشنام و ناسزاگویی به دیگران، طوری که در حدیث آمده است: (الصيام جنة فاذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يسخب فان سابه احد او قاتله فليقل اني امرء صائم). (4).

ترجمه: روزه سپهر است، پس اگر یکی از شما روزه دار بود پس ناسزا نگویید و اعمال فسق و همچنان اعمال جاهلانه انجام ندهد و اگر کسی به وی ناسزا گفت پس بگوید: من روزه دار هستم.
در زمینه بخشش گناهان باید گفت که: گناهان در ماه مبارک رمضان مورد مغفرت قرار میگیرد که صغیره باشند. اما گناهان کبیره به توبه نصوح نیاز دارد، چنانچه رسول الله صلی الله علیه وسلم به روایت ابوهریره رضی الله عنه فرمودند: (الصلوة الخمس والجمعة الى الجمعة و رمضان مكفرات ما بينهن اذا اجتنبت الكبائر). (3).

ترجمه: نمازهای پنج وقت، جمعه تا جمعه دیگر و رمضان تا رمضان دیگر گناهان بین خود را از بین می برد به شرط که از ناهان کبیره دوری شود.

و همچنان الله متعال میفرماید: (إِنْ تَجَسَّبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا). (4)

ترجمه: اگر از گناهان کبیره که از آن نهی میشوید پرهیز کنید، گناهانتان را می آمرزم و شما را به جایگاه بزرگوارانه وارد می کنم.

- (1) سوره ذاریات / آیت: 17، 18
 (2) متفق علیه. بخاری: 37 و مسلم: 759
 (3) صحیح بخاری / حدیث: 2251 ، 5710 .
 (4) متفق علیه. بخاری: 1894 و مسلم: 1151
 (5) صحیح مسلم / حدیث: 16 و همچنان صحیح مسلم حدیث: 233
 (6) سوره نساء / آیت: 31

این از فضل و نیکویی و احسان الله متعال بر بنده گانش است که به آنها وعده داده است:، اگر شما از گناهان کبیره که از آن نهی شده اید، پرهیز کنید، اوتعالی همه گناهان و بدی های شما را می بخشد و شما را به جایگاه بزرگوارانه که نعمت آن فروان است وارد مینماید، و آن بهشتی است که چیزهای در بر دارد که هیچ چشم مانند آن را ندیده است و هیچ گوشی آنرا نه شنیده است. و حتی به دل هیچ انسان خطور هم نکرده است.

گناه کبیره چیست؟

علماء در تعریف گناه کبیره اقوال گوناگون دارند که باهم مشابهت دارد، و حسب ذیل بیان میگردد:
الف: گناه کبیره عبارت از آن گناه است که بر اساس نصوص صریح کتاب و سنت تهدید و هشدار به مرتکب شونده آن وجود داشته باشد.

ب: برای گناه کبیره نشانه های است، از جمله واجب شدن حد، نیز هشدار و تهدید به عذاب جهنم و همانند آن ها که در کتاب و سنت به آن اشاره شده باشد. و نیز میتوان به آن دسته از گناهان، کبیره گفت که مرتکب شونده با انجام آنها به فسق و فساد وصف شود و یا مورد لعن قرار بگیرد.

ج: هر گناه که با نص صریح کتاب و سنت و یا اجماع امت بعنوان کبیره اطلاق شده باشد و یا با عقاب شدید به مرتکب آن خبر داده شود.

ماه مبارک رمضان خود ماه غفران و بخشش است. زیرا که اسباب مغفرت درین ماه زیاد میشود. چون ماه رحمت، ماه مغفرت و ماه نجات از آتش دوزخ است. و یک فرصت بزرگ برای از بین بردن گناهان و پرده و نگهداری از آتش جهنم است.

پس کسی را که خداوند (جل جلاله) در ماه رمضان مبارک نه بخشد پس چه وقت خواهد بخشید؟ و کسی را که اسباب مغفرت در ماه مبارک رمضان برایش میسر نگردد پس چه وقت امید بخشش از پروردگارش را داشته باشد؟

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الصیام و القرآن یشفعان للعبد یقول الصیام ای رب ! انی منعتہ الطعام و الشهوات بالنهار فشفعنی فیہ و یقول القرآن منعتہ النوم باللیل فشفعانی). (1)

ترجمه: روزه و قرآن کریم هر دو برای صاحب خویش در روز قیامت سفارش میکنند: روزه میگوید پروردگارا! من خوراک و (خواهش) شهوتها را بالای روزه دار در روز منع نموده بودم پس سفارش مرا در حق اش قبول بفرما، و قرآن میگوید: پروردگارا! من وی را از خواب منع نموده بودم پس سفارش مرا در حق اش قبول بفرما.

در روایتی آمده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم بالای پله اول منبر بالا شدند، آمین گفتند و بعد به دوم آن بالا شدند آمین گفتند و بعد به سوم بالا شدند آمین گفتند، برخی از صحابه کرام رضوان الله علیهم اجمعین پرسیدند که برای چه آمین گفتید یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! پس رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت: جبرئیل علیه السلام نزد آمد و گفت: یا محمد صلی الله علیه وسلم هلاک باد کسیکه تو نزدش یاد شوی و برایت درود نفرستد، من گفتم آمین، بار دیگر گفت: هلاک باد کسیکه پدر و مادر هر دو و یا یکی از آنها را دریابد و آن هر دو آنرا به جنت داخل نسازد (به سبب هر دو داخل جنت نشود)، من گفتم آمین، بار دیگر گفت هلاک باد کسیکه ماه مبارک رمضان را دریابد پس بخشیده نشود، من گفتم آمین.

(1) مسند احمد / حدیث: 666 همچنان البانی در جامع خویش حدیث: (7329) این حدیث را صحیح گفته است

زمانیکه دعا از جانب جبرئیل علیه السلام و آمین از جانب رسول الله صلی الله علیه وسلم برای تباهی و هلاکت کسی باشد که رمضان را دریافته است و بخشیده نشده است پس چطور؟ مغفرت در رمضان دربرگرنده همه است و همه این توانایی را دارد تا شامل چنین فضل بزرگ الهی شود و گناه عمری اش توسط عمل خیراندک درین ماه مبارک بخشیده شود. البته این را کسان از بنده گان کامیاب خداوند (جل جلاله) درمی یابند که در تلاش دریافت آن قرار گیرند و ناکام کسان خواهند ماند که از این خیر و سعادت محروم ماندند.

شکی نیست که بنده گان صالح خداوند (جل جلاله) در ماه رمضان بخاطر بجا آوردن امرالله متعال و ادای فرض الهی روزه دار میباشند، و اگر این، توام با ایمان کامل و امید ثواب و اخلاص باشد پس مصداق این فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم قرار میگیرند که میفرماید: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ماتقدم من ذنبه). (1).

ترجمه: کسی که ماه مبارک رمضان را از روی ایمان و امید ثواب روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

آیا هیچ یکی از ما نمیتوانیم که بطور درست در خانه وضوء نماییم و به قصد ادای نماز جماعت بطرف مسجد حرکت کنیم، در این کار، خیرزیاد نهفته است و با چنین عمل خورد، ثواب بزرگ از جانب الله متعال برای ما داده میشود.

حضرت عثمان ابن عفان رضی الله عنه میگوید من از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که گفت: (ما من امرء مسلم تحضره صلاة مكتوبة فيحسن وضوءها وحشوعها وركوعها الا كانت كفارة لما قبلها من الذنوب مالم تؤت كبرى وذاك الدهر كله). (2).

ترجمه: هیچ مسلمان نیست که هنگام نماز فریضه اش برسد و به نیکو وضوء نموده، خشوع و رکوع اش را به وجه درست بجا نمود مگر اینکه کفاره اش است برای گناهان پیش از آن، تا زما نیکه گناهان کبره انجام نه داده باشد و این (کفاره) در تمام اوقات جاری است.

وهراندازه که درمسجد بماند ومنتظرادای نماز قراربگیرد ازخیرخالی نمی ماند، و پاداش به حدی برایش داده میشود که گویا درنمازباشد وفرشته ها برایش دعای خیرمیکند. طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الملايكة تصلي على احدكم مادام في مصلاه الذي صلى فيه مالم يحدث، تقول: اللهم اغفر له اللهم ارحمه) (3).

ترجمه: وفرشته ها برای یکی از شما دعا می کنند ما دامی که وی در جای نمازش که در آن نماز گزاریده قرار داشته باشد تا لحظه بی وضوء نشده باشد میگویند: پروردگارا! این را ببخش، پروردگارا برایش رحم کن.

حقا که نماز پیوند و رابطه مستحکم است میان بنده و پروردگارش که در آن انسان مومن لذت مناجات با خالق اش را احساس میکند، عبودیت و بندگی اش را به نمایش می گذارد، امورش را به خالق اش می گذارد، از پروردگارش آرامش، امنیت و نجات را استدعا مینماید، راستی که به دراجرا آوردن چنین صحنه ای راه رستگاری و کامیابی انسان را ترسیم میکند.

- (1) متفق علیه. بخاری: 37 و مسلم: 759
 (2) صحیح مسلم/ حدیث: 228 .
 (3) متفق علیه. بخاری: 445 و مسلم حدیث: 733.

اسباب مغفرت در رمضان:

معلوم است که رمضان از رمض گرفته شده است که به معنای سوزانیدن واز میان برداشتن است. چنانچه صاحب تفسیر قرطبی میگوید: «انما سمی رمضان لانه یرمض الذنوب»؛ یعنی رمضان را بخاطر رمضان میگوید که گناه را آتش میزند و ختم میسازد. پس ماه مبارک رمضان خود به ویژه دهه وسط آن، این خصوصیت را دارد که روزهای مغفرت شمرده شده است اما قسمت از اعمال که درین ماه مبارک باعث مغفرت و تطهیر انسانها از گناه میشود نباید فراموش شد که طور ذیل به آنها پرداخته میشود:

۱- روزه گرفتن از جهت ایمان و امید ثواب .

طوریکه زسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من صام رمضا ایمانا واحتسابا غفرله ماتقدم من ذنبه). (1).

ترجمه: کسیکه از روی ایمان داری و امید ثواب ماه مبارک رمضان را روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

عبدالرحمن ابن عوف (رضی الله عنه) از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت می کند ایشان میفرماید: (ان الله تعالی فرض صیام رمضان علیکم وسنتت لکم قیامه فمن صامه و قامه ایمانا واحتسابا خرج من ذنوبه کیوم ولدته امه). (2).

ترجمه: خداوند(جل جلاله) روزه رمضان را بر شما فرض و قیام شب های آنرا بالای شما سنت گردانیده است پس کسیکه بخاطر ایمان داری روز آنرا روزه و شب آنرا قیام (زنده داری) نماید چنان از گناه پاک میشود که گویا تازه از مادر تولد شده است.

نسبت مغفرت انسان در رمضان با تناسب به بهره برداری انسانها از این ماه با عظمت است، تا بتواند با استفاده از این ماه مبارک گناهان گذشته، آینده، صغیره و کبیره خودرا محو نماید. و شرایط قبولیت توبه نصوص را تکمیل نماید تا حسب این فرموده الله متعال: (یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا) (3).

ترجمه: ای کسانی که شما ایمان آورده اید توبه کنید بسوی پروردگارتان توبه نصوص. یعنی انسانان مومن از گناه حاضر خویش جلوگیری و از گناهان گذشته اش پشیمان شود و در آینده تصمیم بگیرد تا هیچ جرم را دیگر مرتکب نشود چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم بیشتر وقت مصروف استغفار بوده و در مورد چنین می گفتند: (والله انی لاستغفر الله واتوب الیه فی الیوم اکثر من سبعین مرة)(4).

ترجمه: قسم به الله که من در هر روز هفتاد مرتبه از خداوند(جل جلاله) آمرزش خواسته و بسوی او رجوع مینمایم.

استغفار، اعمال صالح انسان را از ضایع شدن محافظت میکند و از نقایص نگه میدارد، از همین جهت است که در خاتمه همه اعمال خیر استغفار قرار داده میشود، نماز، حج، قیام شب، و مجالس نیک همه با آن خاتمه بخشیده میشود.

- (1) صحیح بخاری /ج/1/ حدیث: 22 و 38 و صحیح مسلم /ج/1 / حدیث: 523 و 760 .
 (2) سنن نسایی / حدیث: 443 حکم المحدث بضعف الحدیث.
 (3) سوره تحریم / آیه: 8
 (4) صحیح بخاری: حدیث: 6309

همچنان لازم است تا به ماه مبارک رمضان با استغفار پایان داده شود. طوری که عمر ابن عبدالعزیز (رحمه الله) (به خاطر اهمیت این موضوع) به همه والیان خود و شهرها مکتوب فرستاد که ماه مبارک رمضان را با استغفار و صدقه پایان ببخشند زیرا صدقه فطر روزه را از لهو و فساد نگه میدارد و اما استغفار، به آنچه از پاره گی های که در رمضان توسط فساد صورت میگیرد التیام می بخشد، طوری که در روایات آمده است که پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم در ماه مبارک رمضان حضرت عائشه (رضی الله عنها) را به استغفار در شب قدر توصیه میکردند.

حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (فاستکثرو فیہ من اربع خصال ، خصلتین ترضون بهما ربکم و خصلتین لاغنی لکم عنهما اما الخصلتان اللتان ترضون بهما ربکم: فلا اله الا الله والاستغفار واما الخصلتان اللتان لاغنی لکم عنهما فتسالون الله الجنة وتستعیزون من النار). (1).

ترجمه: زیاد بسازید درین (ماه رمضان) چهار خصلت را ، دو خصلت را که توسط آن پروردگار تان از شما راضی میشود، و دو خصلت دیگر را که شما به آن نیاز دارید، اما دو خصلت که پروردگار تان به آن از شما راضی میشود عبارت از گفتن لا اله الا الله و استغفار کردن است، اما آن دو خصلت و عادت که شما به آنها نیاز دارید این است که از الله جنت بخواهید و از دوزخ دوری بجویید. پس این حدیث، و مانند این حدیث خود دلیل است برای اینکه اگر به انجام عمل نیک موفق شدى نتیجه اش حصول امنیت برایت است و فرجام هر عمل باید، استغفار باشد، و قتی که شب زنده داری میکنید باید هنگام صبح استغفار داشته باشید طوری که الله متعال عادت بنده گان نیک خود را چنین بیان میکند که: (وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ). (2).

ترجمه: در سحرگاهان (از پروردگارشان) آنان آمرزش میخواهند.
 لذا اگر کسی به قیام چنین شب های موفق میشود پس باید در طلب عفو قرار گیرد یعنی از پروردگار عفو مسئلت نماید زیرا خداوند عفو کننده است و عفو را دوست دارد، عفو یک نام از نامها و صفتهای خداوند (جل جلاله) است. ماه مبارک رمضان در حال حلول می کند که کلید های مغفرت همراه با آن یکجا به پیش می آید، کسی که با آن کلیدها رو کرد، (قبول و توجه کرد) پس با پروردگار غفور و بخشنده روبرو میشود اما اگر با آن پشت کرد (روگردانید) پس آن، مورد قهر و غضب الهی قرار میگیرد چون وی صدای مغفرت و بخشش الهی را که درین ماه بلند شده بود و برای مسلمانان به پیش آمده بود، تحریم کرده است، طوری که رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (رغم انف من ادرکه رمضان ولم یغفرله). (3)

ترجمه: هلاکت باد برای کسی که ماه رمضان را دریابد و بخشیده نشود.
 پس این دعای پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم است علیه کسی است که در اغتنام از دریافت هر فرصت که الله متعال در ماه مبارک رمضان برایش مهیا میکند، تقریط میکند و از فرصت بخشیده شده از جانب الله متعال برایش استفاده اعظمی نمی نماید و همانند رمضان مبارک یک چنین ماه را به هدر میدهد.

- (1) ابن خزیمه از سلمان فارسی (رضی الله عنه) حدیث: 871 که در ردیف سند آن، علی بن زیدبن جدعان ذکر شده است که احمد آنرا ضعیف میدانند.
- (2) سوره ذاریات / آیه: 18
- (3) قول بدیع ابن حجر عسقلانی حدیث: 212 اسناد آنرا حسن گفته اند. همچنان بزاد در صفحه: 4277.

۲ - قیام شب بخاطر خداوند (جل جلاله) و امید ثواب

طوریکه رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من قام رمضان ایمانا واحتسابا غفرله ما تقدم من ذنبه) (1).

ترجمه: کسیکه شب رمضان را از روی ایمان داری و امید ثواب زنده بدارد، گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

پس کسی که بخاطر خداوند (جل جلاله) و امید کسب ثواب، نه برای ریاکاری و نشان دادن به مردم و نه کدام منفعت دنیا و نه بخاطر تقویه صحت اش و نه کدام مقصد دیگر بلکه فقط و فقط برای رضای الله متعال و امید ثواب، رمضان را قیام و زنده نگهدارد، شکی نیست که خداوند متعال گناهان صغیره گذشته اش را می بخشد.

۳ - قیام شب قدر از روی ایمان داری و امید ثواب:

سومین سبب از اسباب بخشش بندگان در در رمضان، همانا قیام شب قدر این ماه مبارک است زیرا که آن شبی است که از هزار ماه دیگر بهتر قرار داده شده است و کسیکه از دریافت چنین شب محروم ماند، به این معنی است که از خیر زیاد محروم مانده است.

چنانچه رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من قام ليله القدر ایمانا واحتسابا غفرله ما تقدم من ذنبه) (2).

ترجمه: کسیکه از روی ایمان داری و امید ثواب، شب قدر را (در ماه رمضان) زنده نگهدارد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

۴ - صدقه دادن :

چهارمین سبب از اسباب بخشش انسان ها در رمضان مبارک همانا صدقه دادن در راه رضای الله متعال است، و صدقه از جمله وسایل نزدیک کننده انسان ها به الله متعال است که مال توسط آن پاک، بلا توسط آن ها دور و گناهان توسط آن بخشیده میشود.

الله متعال میفرماید: (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا) (3).

ترجمه: مردان و زنان صدقه دهنده، مردان و زنان روزه دار، مردان و زنان نگهدارنده اند شرمگاهان شان را، مردان و زنان ذکرکننده گان زیاد مر الله متعال را، خداوند متعال برایشان بخشش. پاداش بزرگ آمده ساخته است.

ازاینکه ماه مبارک رمضان، ماه مبارزه با شیطاین است و بهتر است که مسلمانان درین ماه با عظمت با جان و مال شان در جهت مقابله با شیطان آماده بوده و از بذل هر نوع مال درین ماه دریغ نه ورزیده با مصرف و انفاق آن در راه الله متعال برای تقویه صفوف عبادت کننده گان الله متعال گام های بلند برداشته سنت انفاق پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم را زنده دارند.

- (1) متفق علیه. بخاری: 37 و مسلم: 759
 (2) متفق علیه. بخاری: 1901 و مسلم: 759
 (3) سوره احزاب / آیت: 35

مطلب چهارم: به نمایش گذاشتن اعمال بنده گی

یکی دیگری از مقاصد معنوی روزه همانا به نمایش گذاشتن اعمال بنده گی توسط انسان مسلمان است و ماه مبارک رمضان، ماه بنده گی است و بزرگترین بنده گی درین ماه همانا روزه گرفتن این ماه با عظمت است که چهارمین رکن از ارکان اسلام محسوب میشود طوری که پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (بنی الاسلام علی خمس شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله واقامة الصلاة وایتاء الزکاة وصوم رمضان وحج البیت). (1)

ترجمه: اسلام بر پنج چیز بنا شده و اساس گذاشته شده است: گواهی دادن بر اینکه، بغیر از خداوند (جل جلاله) دیگر هیچ معبود برحق نیست و محمد صلی الله علیه وسلم رسول و فرستاده وی است، برپا داشتن نماز، دادن زکات، و روزه گرفتن ماه مبارک رمضان و حج خانه خداوند (جل جلاله) رانمودن. همچنان در حدیث آمده است که حضرت جبریل علیه السلام به صورت یک مرد صحرا نشینی آمد و از رسول الله صلی الله علیه وسلم سوال نمود تا حاضرین مجلس بشنوند و ضرورتهای دین شانرا یاد بگیرند، آمده است: (الاسلام ان تشهد ان لا اله الا الله و..... و تصوم رمضان و.....). (2). ترجمه: اسلام آن است که شهادت بدهی که هیچ معبود بر حقی جز الله متعال وجود ندارد و روزه بگیری ماه رمضان را و.....

به همین ترتیب احادیث زیادی وجود دارد که دال بر فرضیت روزه و فضیلت آن میباشند و همه مسلمانان بر فرضیت روزه این ماه مبارک اجماع دارند، که انکار از آن کفر پنداشته میشود. همچنان ماه رمضان ماه نزول قرآن و نزول خیرات و برکات آسمانی است و فرصت است تا بنده گان پس از مدت ها و ماه ها زنده گی در فراز و نشیب های دنیا، ارتباط خورا با پروردگارشان تجدید و تقویت نمایند و آن ذات را آنگونه که شایسته آن است بشناسند و بنده گی نمایند.

مسلمانان درین ماه مبارک، متفاوت و با شمایل عبادی و اخلاقی خاص زندگی میکنند تا الله متعال را طوری که در حدیث قدسی حضرت ابوذر رضی الله عنه روایت میکند که رسول معظم اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید که الله متعال میگوید: (یا عبادی! انما هی اعمالکم احصیها لکم ثم اوفیکم ایاها فمن وجد خیرا فلیحمد الله ومن وجد غیر ذالک فلا یلومن الا نفسه). (3).

ترجمه: ای بنده گان! جز این نیست که این اعمال شما است و من آنرا برای شما حساب میدارم و بعد مزد آنرا پوره برای تان میدهم پس اگر کسی با روی کرد خوب روبرو شد پس باید الله متعال را ثنا گوید و اگر چیزی دیگر را دید جز نفس خود کسی دیگر را ملامت نکند. در تمامی احوال و شئون زنده گی و رفتار خویش حس کنند و بر اساس موازین که او برای زنده گی بشر تدوین نموده است عمل کنند، در این ماه مبارک، روی آوری مردم به عبادت و طاعت الله متعال، پررنگ تر میشود و مراکز عبادت از شور و حال خاص برخوردار میشود، فضای ایمانی، معنوی و قرآنی در مجالس مسلمانان حکم فرما میشود و درین ماه مبارک مسلمانان برای عبادت پروردگار و خدمت به مردم و خلق الله انگیزه بیشتر پیدامیکنند.

- (1) متفق علیه. بخاری حدیث: 4515 ، مسلم: حدیث: 18 .
 (2) متفق علیه بخاری حدیث: 50 مسلم حدیث: 8
 (3) صحیح مسلم / حدیث: 55 و همچنان حدیث: 2577 به روایت ابوذر غفاری رضی الله عنه در باب نیکی و صله رحم .

مسلمانان در این ماه مبارک، روزها را بنا بر دستورالله متعال روزه میگیرند و با امساک نفس خویش از ماکولات، مشروبات و لذت های دنیا پرهیز و از انجام معاصی خود داری مینمایند و با تهذیب نفس، راه رستگاری و سعادت را طی میکنند.

مسلمانان درین ماه مبارک در هنگام غروب آفتاب، دسترخوان های افطارراهموارونعمت های گوناگون الله (جل جلاله) را بالای آنها آماده نموده برای تعمیل به این حدیث پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وسلم) که میفرماید: (من فطر صائما كان له مثل اجره غیر انه لا یقصد من اجر الصائم شیئا). (1).

ترجمه: کسیکه روزه دار را افطاری دهد همانند روزه آن برایش ثواب داده میشود غیر از اینکه از ثواب روزه دار چیزی کم شود. به پزیرایی مهمانان خداوند (جل جلاله) شتافته با نزدیک شدن به لحظه عرفانی افطار، به دعاء و نیایش می پردازند و یک آرایش زیبا از شکوه بنده گی و اطاعت از پروردگارشانرا به نمایش می گذارند.

شب ها در مساجد نوای روح انگیز و معنوی قرآن چه زیبا طنین انداز میشود، حافظان و قاریان قرآن هر شب در نمازهای تراویح با تلاوت پاره از قرآن کریم به جسم و روح، صفا، طراحت و شادابی می بخشند و سیاهی زنگارها را از دل می زداید.

خداوند (جل جلاله) درین ماه شبی را به نام شب قدر نازل کرده است که اگر قدر داده شود، ارزش آن شب از هزار ماه بهتر است، این شب دارای اهمیت، شرافت و عظمت ویژه نزد الله متعال است، عمل و احیای این شب اجر بی نظیر و فوق العاده نزد الله متعال دارد.

خداوند (جل جلاله) روزه رمضان را مشروع گردانید تا اغنیا و ثروتمندان حال فقراء و گرسنه گان را بهتر درک کنند و چند روزی را با گرسنگی و سختی آنان سپری کنند تا با عمیق تر شدن این وضعیت، حس انسان دوستی و مهر ورزی انسان ها نسبت به یکدیگر بخصوص اغنیا بیشتر شده و در سختیها و مشکلات اجتماعی زنده گی، با شتاب بیشتری، به یاری و کمک یکدیگر بخصوص قشر فقراء اقدام کنند.

رمضان مبارک ماه بنده گی خداوند (جل جلاله) است اگر این بنده گی طور صحیح و دوراز ریاء صورت گیرد، پس رحمت و مغفرت الهی و آزادی گردن ها از آتش دوزخ، دست آوردهای هنگفت آن هست و تحت سایه عرش الهی جابجا خواهند گردید، طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (سبعة یظلهم الله فی ظله یوم لا ظل الا ظله: امام عادل و شاب نشاء فی عبادة الله و رجل قلبه معلق بالمساجد و رجل تصدق بصدقة فاخفاها حتی لا تعلم شماله ماتنفق یمینه و رجلان تحابا فی الله اجتمعا علیه و تفرقا علیه و رجل دعت امرأة ذات منصب و جمال، فقال: انی اخاف الله رب العلمین و رجل ذکر الله خالیا ففاضت عیناه). (2).

ترجمه: هفت گروه از مردم اند که الله متعال آنان را سایه میدهد در روزیکه جز سایه الله متعال دیگر هیچ سایه وجود ندارد: پادشاه عادل، و جوان که جوانی خود را در پرستش الله متعال سپری کند، و مردیکه قلب اش با مساجد الله متعال وابسته باشد، و مردیکه در راه الله متعال چیزی را صدقه کند و آنرا پنهان دارد طوریکه: دست چپ اش نفهمد که دست راست اش چه چیزی را صدقه میکند

و

(1) صحیح ترمذی / حدیث: 708 و صاحب ترمذی میگوید این حدیث حسن است.
(2) متفق علیه. بخاری حدیث: 234، مسلم حدیث: 715.

دومردیکه بخاطر خداوند (جل جلاله) باهم دوستی کرده اند که بر مبنای آن باهم یکجا و از هم جدا میشوند و مردیکه زنی زیبا و خوبصورت او را (به عمل غیر اخلاقی) دعوت کند و این (مرد) برایش بگوید که من (در انجام این عمل) از خدا میترسم و مردیکه الله (جل جلاله) را به خلوت یاد کند در حالیکه از چشمان اش اشک جاری شود.

البته روزه حقیقی و واقعی همان روزه ای است که بر آن محافظت درست بصورت صحیح و شرعی آن صورت گیرد و سبب پاکی انسانان از بسا موارد شود که روند بنده گی را خدشه دار میسازد، مثلاً سخنان دروغ، غیر واقعی و باطل، غیبت، سخن چینی.

طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من لم یدع قول الزور والعمل به فلیس لله حجة فی ان یدع طعامه وشرابه). (1).

ترجمه: هرکس که دروغ گویی و عمل به مقتضای آنرا ترک نکند الله متعال نیاز ندارد که آن خوردن و نوشیدن را ترک کند.

و انسان ها باید بادرک اعمال و مسئولیت بنده گی در ماه مبارک رمضان، خود را با بیان سخن نیکو و ترک دشنام و ناسزاگویی به دیگران عادت دهد.

طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الصیام جنة فاذا كان يوم صوم احدکم فلا یرفث ولا یصخب فان سابه احد او قاتله فلیقل انی امرء صائم). (2).

ترجمه: روزه سپر است، و چنانچه یکی از شما روزه دار بود پس ناسزا نگوید و اعمال فسق و جاهلانیه (صدای بی معنی) انجام ندهد و اگر کسی به وی دشنام داد و یا نزاع نمود، پس بگوید: من شخص روزه دار هستم.

باتوجه به حدیث فوق، مهم است که ما روزه دار باشیم و روزه بگیریم نه اینکه ما گرسنه گی بکشیم و بس، چون روزه یک نحوه صعودی روحانی برای انسان است و در این هنگام حسب فرموده الله متعال: (وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ).

(3).

ترجمه: وقتیکه بندگانم در مورد من از تو بپرسند (به ایشان بگو) من نزدیکم، خواسته های دعاکننده گان را میبیزیرم هنگام که بخواهند مرا پس باید قبل دعا از من نمایند و به من باور کنند تا اینکه راهیاب شوند.

از دریچه بنده گی به خداوند (جل جلاله) فاصله میان عابد و معبود وی باقی نمی ماند و خواسته هایش شنیده میشود. ولی گرسنه گی یک عمل بدنی است مثل ورزش که یک عمل بدنی است، ما در روزه یک صعود روحانی بی نظیری داریم ولی تنها از طریق گرسنه گی بدن نه بلکه با رفتن و انتخاب سنت و روش پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم بدست می آید و بس.

گاهی ما، بجای اینکه در هنگام مغرب افطار کنیم، روزه خود را خراب میکنیم، و مسلماً فرق است بین افطار کردن و روزه را خراب کردن، این در صورت اصلاح پزیر است که ما، روزه افطار را با احساس بندگی در مطابقت با طریقه شرعی و دینی که پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وسلم) و یاران صدیق شان (رضی الله عنهم) ترسیم نمودند، به پیش برویم و نماز و غیره عبادت را در قالب آن نگاه کنیم طوریکه:

- (1) صحیح بخاری / 1903 .
 (2) صحیح بخاری / حدیث: 1904
 (3) سوره بقره / آیه: 186

حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه ورايت میکند که: (قام النبی صلی الله علیه وسلم حتی تورمت قدماه فقيل له: لم تصنع هذا وقد غفرلك ما تقدم وما تاخر؟ قال: افلا اکون عبدا شکورا). (1).
 ترجمه: پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وسلم) به نماز ایستاد شدند به حدی (طولانی گرفتند) که پا های مبارک شان ورم نمود، کسی برایشان گفت: چرا این چنین یارسول الله (صلی الله علیه وسلم) در حالیکه خداوند (جل جلاله) در گذشته و آینده شمارا بخشیده است، پیامبر (صلی الله علیه وسلم) گفت: آیا من یک بنده شکر گزار الله متعال نباشم.

کسانی که به حلاوت ایمان ولزت عبادت پی برده اند چنان در بحر معنویت و اسرار آن عمیق می روند که حتی تکلیف جسمانی درین زمینه به ایشان قابل لمس قرار نمیگیرد مخصوصا در رمضان مبارک که قرار این فرموده پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وسلم): (لکل شیء باب و باب العبادة الصوم). (2) یعنی برای هر چیزی دروازه است و دروازه عبادت همانا روزه است.
 صاحب فقه الاسلامی وادلته میفرماید: «الصوم طاعة لله تعالی یناب علیها المومن ثوابا مفتوحا لا حدود له». (2).

یعنی روزه تنها فرمان برداری از خداوند (جل جلاله) است که براساس آن برای مسلمانان پاداش باز داده میشود که کدام حد معین ندارد.

فقه الاسلامی وادلته به ادامه موضوع چنین می افزاید: « وبالطاعة یستقیم امر المومن علی حق الذی شرعه الله عزوجل، لان الصوم یحقق التقوی التي هی امثال الاوامر الالهیه واجتناب النواهی ». یعنی با فرمان برداری از خداوند (جل جلاله) و بنده گی، امور مسلمانان بر راه حق استوار میگردد که الله متعال آن راه را مشروع گردانیده است و روزه تقوای را به بار می آورد که همانا بجا آوردن اوامر الهی و پرهیز نمودن از نواهی آن میباشد. (3).

ماه مبارک رمضان، ماه تلاوت قرآن کریم و ماه عبادت و بنده گی الله متعال است، ماه که بواسطه آن، انسان خود را از بد اخلاقی و کارهای زشت پاک میسازد و به واسطه همین ماه است که الله متعال رضایت و مغفرت خود را برای انسانها ارزانی و نصیب میفرماید. پس روزه درست خود یک نقطه اساسی در جهت تحول آوری برای انسانها و تغیر در رفتار شان میباشد و به سبب آن از گناهان پاک میگردد و فرمان برداری از الله متعال و تقرب به آن ذات را ببار می آورد.

از همین جهت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفرله ماتقدم من ذنبه). (4).

ترجمه: کسی که ماه مبارک رمضان را از روی ایمان داری و امید ثواب روزه بگیرد، گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

وقتی که روزه این چنین عبادت پنهانی است که رسیدن به الله متعال را تقویه میسازد و همچنان یک عمل پنهانی نیز میباشد که اراده انسان را قوی نموده براساس فرموده خداوند: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ). (5).

- (1) متفق علیه. صحیح بخاری / حدیث: 4836 صحیح مسلم : حدیث: 2819 و 4836.
- (2) کتاب تخریج احادیث احیاء علوم الدین لمرتضی الزبیدی، المكتبة الشاملة. قال العراقي رواه ابن مبارک فی الزهد ومن طریقہ ابوالشیخ فی الثواب عن حدیث اب الدرداء بسند ضعیف.
- (3) الفقه الاسلامی و ادلته / ص: 1617
- (4) الفقه الاسلامی و ادلته / ص: 1616
- (6) سوره بقره / 153

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید (در مشکلات و مصایب خود) به وسیله ای صبر و نماز مدد جوئید، که (رحمت و نصرت الله) با صابران است.

درس صبر را برایش عرضه میدارد، طوری که شخص روزه دار خواسته های بزرگ خود را مانند: خواهش های طبعی، خوردنی ها، نوشیدنی ها و خواهشات جنسی، بخاطر بجا آوری اوامر خداوند (جل جلاله) تحریم مینماید.

ویاهم، مثلا شدیداً تشنه شده است و نزدش آب سرد موجود است، وگرسنه شده است و نزدش طعام موجود است و باوجود اشتیاق و حضور خانم اش نزدش، هیچ نوع استفاده از آن برده نمیتواند و مراقب هم، جز الله متعال کسی دیگری نیست و هیچ حاکم جز وجدانش، کسی دیگر نیست پس این خود نشان دهنده یک نظام و احساس بندگی در دل انسانها میباشد، زیرا که انسان باسیر بودن شکم به لذت عبادت و بندگی درست پی نمی برد، از همین جهت است لقمان حکیم به فرزندش چنین وصیت میکند: یابنی! اذا امتلات المعدة نامت الفكرة وقعدت الاعضاء. یعنی فرزندم! وقتیکه معده (از طعام) پر شد (قوه) فکر خاموش میشود و اعضای بدن انسان از عبادت و بندگی الله متعال باز میماند. (1)

عبادات از جمله طاعات اسلام است و روزه هم از جمله مهم ترین های آنان به حساب می آید که ادای آن به صبر و استقامت جدی نیاز دارد زیرا روزه فریضه ای است که در سال سی روز پیهم گرفته میشود، پس گرفتن روزه موضوع ساده و آسان نیست زیرا ادای این فریضه مهم الهی به صبر و استقامت و فداکاری نیاز دارد چون جلوگیری از خوردنی ها و نوشیدنی ها آنها گاه در فصل های گرمای شدید سال خیلی دشوار است، مگر برای مومن راستین که باصبر و اخلاص و خشوع و تجرد خویشان را برای گرفتن روزه یکماهه فارغ میسازد و کار و بار، خوراک، نوشیدنی ها و خواهشات نفسانی خود را توقف داده به عبادت و مناجات الله متعال می شتابد.

به همین ترتیب اگر به سایر عبادات نظر کنیم می بینیم که ادای هر یکی از عبادات و اراکن اسلام به انواع صبر و فداکاری ضرورت دارند. مثلاً انجام فریضه حج، ادای فریضه نماز، ادای فریضه زکات و دیگر شعایر اسلام به صبر و استقامت نیازمندی و معنوی دارد.

از آنجای که خداوند متعال مرگ و زنده گی را برای امتحان آفریده است. هر انسان در زندگی خود ناگزیر به انواع مشکلات، مصایب، ناخوشی ها و سختی ها مواجه میشود. وقتیکه سیر حوادث ناگوار زنده گی بالای انسان هجوم می آورد، در حال روشنایی صبر در جلو مسلمانان متجلی گردیده مرد مومن و مسلمان واقعی با سلاح صبر به مقابله امتحان ها و پیشامدهای تلخ و شیرین آن زنده گی می شتابد.

فهم درست از صبر و توقع نصرت دنیوی و اخروی آن، مسلمان را از فریاد و فغان و بی قراری در برابر دشواری ها و مصیبت ها را صیقل میدهد و میزان صدق و کذب انسان ها میباشد چنانچه الله متعال میفرماید: (وَ لَتَبْلُوَنكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ) (2)

ترجمه: و همه گونه می آزماییم تا از میان تان مجاهدان و صابران را معلوم بداریم.

(1) الفقه الاسلامی و ادلتہ تصنیف علامہ و ہبہ الزحیلی رحمہ اللہ / صفحہ: 1618

(2) سورہ مبارکہ محمد / آیہ : 30

مطلب پنجم: کسب آرامش روانی

بر اساس ارشادات و رہنمایی های دینی و شریعت اسلام، روزه بر علاوه اینکه پاداش اخروی دارد و یک وجیبہ انکار نا پذیر درمناسک دینی و مذہبی پنداشته میشود، از نظر صحی ہم قرار این فرمودہ و ارشاد پیامبر گرامی اسلام صلی اللہ علیہ وسلم : (وصواموا تصحوا.....) . (1).

ترجمہ: روزه بگیریید و صحتتمد شوید.

از نظر بهداشتی نیز خیلی مفید میباشد و این امر در زندگی بشر بہ تجربہ رسیدہ است، طوریکہ: امروز میلیون ها انسان در دنیا بہ ویژہ در کشورہای توسعہ یافته و متمدن، از بیماری های روانی و نبود آرامش روحی بہ شدت رنج می برند و دہ ها انسان در یک روز در سراسر جہان بدلیل اضطراب های روحی و نبود پناہگاہ معنوی دست بہ خودکشی می زنند.

اما در روزه، افراد از بس کہ در زمان روزه داری بہ آرامش روحی و روانی رسیدند، پژوهشگران مسلمان حتی غیرمسلمان را بر آن داشته است کہ بہ تحقیقات علمی در این زمینہ دست بزنند، بر اساس تحقیقات علمی کہ صورت گرفته است، نشان میدہد کہ روزه داشتن سبب آرامش روحی برای انسانہا شدہ، استرس و نگرانی را از انسان روزه دار بدور میسازد، این امر مسلما طبق ارشاد پیامبر گرامی اسلام صلی اللہ علیہ وسلم (رب صائم لیس لہ من صیامہ الا الجوع ورب قائم لیس لہ من قیامہ الا السهر) (2).

ترجمہ: بسیار از زورہ دارانی اند کہ مزد روزه ایشان جز گرسنگی و بسیاری از شب زندہ دارانی اند کہ مزد قیام شان جز بی خوابی چیزی دیگری نخواہد بود.

بلکہ تنها در سایہ گرسنگی و تشنگی های بی هدف و بدون احساسات پاک معنوی میسر نخواہد شد. ارتباط معنوی انسان با معبود بر حق و توکل بر آن ذات اقدس، باعث برخی از نشاط روانی در فرد میشود، در واقع آنچه در سیستم عصبی انسان رخ میدہد و بصورت انواع رفتارہا بروز می کند، بستگی بہ ترشح مواد میانجی سیستم عصبی دارد.

محققان اروپایی با بررسی تاثیر روزه در مسایل روحی افراد روزه دار، دریافتند کہ با پر رنگ تر شدن اصول معنوی در ماہ مبارک رمضان، بسیاری از مسائل روحی آنها از جملہ وسواس، افسردگی، پر خاش گری و خیلی تکالیف دیگر کاهش چشمگیری میابد.

بہ گفته روانشناسان، توجہ بہ مسایل عبادی-معنوی، بہترین تداوی این مرض ہا است و روزه از مهمترین عبادات الہی و اساسی ترین فرایض الہی بہ شمار میرود و شایستہ ترین تداوی برای فشارهای روحی و تکالیف روانی دانستہ شدہ است. انسان روزه دار، خود را در جہانی می بیند کہ از خود حساب و کتاب دقیق دارد و گردانندہ آن، نیروی است کہ فناپذیری و نیستی در وجودش راہ ندارد.

روانشناسان معتقد اند کہ روزه برای سلامتی روان مفید است و موجب افزایش خود باوری، اعتماد بہ نفس و تقویت ارادہ میشود و توان و مقاومت افراد را در برابر مشکلات و ناملایمات زندگی بیشتر می کند. شاید در بسیاری از شرایط زندگی، نہ گفتن سخت باشد، اما اگر عادت کنیم کہ با خواستہ های

خود یا دیگران موافقت کنیم، روزی فرا میرسد که دیگر به مزاحمت های فخرخود و خواسته های نگران کننده دوستان و اطرافیان هم نمیتوانیم نه بگوییم.

(1) صحیح بخاری/ حدیث صحیح است. البته بعض از علماء آنرا ضعیف گفته اند. عقیلی در ضعفاء الکبیر/ج2 / ص92 و همچنان طبرانی در معجم اوسط / ج 8 / ص 174 طبرانی گفته است که این حدیث از طریق سهیل به این لفظ روایت نشده است.

(2) صحیح ابن ماجه / حدیث: 1380 و همچنان حدیث: 1690 و این حدیث را صحیح و حسن گفته است. ونسائی در سنن کبری / حدیث : 3249 با اختلاف اندک.

اما در روزهای پرفیض ماه مبارک رمضان تمرین میکنیم که با دلیل و منطق، خواسته ها را به زمان خاص خود موکول کنیم .

نقش روزه در سلامتی روان و طهارت روح، به مراتب افزونتر از نقش آن در سلامتی جسم است، زیرا گرفتن روزه باعث کاهش مرض های روانی میشود و همچنان پاکی و بزرگی روح را در پی دارد.

به باور روانشناسان و سایر متخصصان صحت روانی، روزه به عنوان یکی از مناسک مذهبی در کنار اثرات مثبت که بر سلامتی جسمی دارد، برای سلامت روانی نیز مفید میباشد.

در تعریف رهنمایی تشخیصی و آمار اختلالات روانی، که برای تشخیص امراض روانی مورد استفاده روانشناسان و متخصصان روانی قرار میگیرد، نبود دین بعنوان یک مشکل مذهبی و به شکل اختصاصی مطرح شده است که پیامد های بالینی مانند: عصبانیت، تنفر، پوچی، ناامیدی، غمگینی و انزوا را در پی دارد. (1).

روزه نوع از ذکر الله متعال محسوب میگردد و ذکر الله متعال باعث آرامش قلب و در نتیجه باعث آرامش روحی برای انسانهای مسلمان میشود چنانچه خداوند متعال میفرماید: (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) (2).

ترجمه: دلها جز به یاد الله متعال آرام نگیرد.

امام ابو حامد غزالی رحمه الله میگوید آرامش روحی و قلبی بنا بر دو وجه است: یکی اینکه هر چیز بغیر الله متعال است، ممکن است و ممکن بغیر از خود محتاج میباشد و مادامیکه نظر در ممکن از آن وجه که ممکن است باشد احتیاج امکان ناپذیر است و قلب آرام نگیرد و زمانی که به ذات واجب رسید پس سلسله حجت منقطع گردد.

دوم اینکه وجوه ضروریات انسانها نا متناهی است و توانایی مخلوق متناهی، و متناهی نا متناهی را کفایت کننده نیست، حاجات مخلوقات جز به کرم و قدرت الهی که نا متناهی اند کفایت نه شود، پس از روی حقیقت اضطراب دلها را در طلب حوائج هیچ آرامی نباشد مگر به اطاعت و یاد الله متعال و هر قلب که یاد و اطاعت از الله متعال در آن نباشد در اضطراب و نا آرامی میباشد چنانچه الله متعال میفرماید: (وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِصَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ) (3).

ترجمه: هر که از یاد ذات رحمن اعراض نماید و بصیرت وی از درک او ضعیف باشد و دیوی برای وی مقدر کنیم که قرین او باشد.

واقعیست امر این است که خشم، وهم و شهوت فکر انسان را به کارهای جسمانی دعوت میکند و اشتغال به کارهای جسمانی ضد اتصال به عالم روحانی و ذکر رحمانی است، انسان هر قدر که از یک ضد دور تر شد به ضد دیگر نزدیکتر میشود.

پس هر چیزیکه انسان را از ذات اقدس لایزال دورتر مسازد از آن اجتناب باید کرد که ماه مبارک رمضان برای این عمل بهترین فرصت محسوب میگردد که درین ماه شیاطین به زنجیرها بسته و زمینه برای دریافت معنویت ها با آرامش روحی، مساعد میگردد. (4).

- (1) اسرار الصوم و حکمه / صفحه: 232
 (2) سوره رعد / آیه : 28
 (3) سوره زخرف / آیه : 43
 (4) احیاء علوم الدین امام محمد غزالی رحمه الله / صفحه: 644

مطلب ششم: توبه و بازگشت بسوی قیامت

توبه عمل و رمز موفقیت برای انسانهای مسلمان بوده و نیز از جمله عبادت محسوب میگردد. چنانچه الله متعال میفرماید: (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ). (1).

ترجمه: ای مسلمانان بسوی خداوند (جل جلاله) همه رجوع کنید تا رستگار شوید. و همچنان الله متعال میفرماید: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَّا اللَّهُ). (2).

ترجمه: (مسلمانان) وکسان هستند که وقتی ناروای را انجام دهند و یا در حق خود ظلم کنند خدا را دریاد میاورند و برای انجام گناهان شان از خداوند (جل جلاله) آمرزش میخواهند و کسیت گناه را بیامرزد جز خداوند منان (جل جلاله).

انسان ها از افتیدن به اشتباه و خطاء، و نزدیکی به گناه خالی نیست همه ای انسان ها خطا کار و بهترین خطاء کار همانا توبه کننده گان است .

مسلم در سنن خویش از ابی موسی و وی از عبدالله بن قیس اشعری رضی الله عنه روایت میکند که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: (ان الله تعالی بیسط یده باللیل لیتوب مسیء النهار ویبسط یده بالنهار لیتوب مسیء اللیل حتی تطلع الشمس من مغربها). (3).

ترجمه: خداوند ج در شب دستان بلاکیف خود را دراز میکند تا گنهگار روز و در روز دستان بلاکیف خود را دراز میکند تا گنهگار شب را ببخشد تا اینکه آفتاب از مغرب طلوع کند (نشان قیامت).

هرگاه گناه و نافرمانی ما (انسان ها) به بالابروود پس خداوند (جل جلاله) آنرا می بخشد زیرا که یکی از نامهای الله متعال غفور است و یکی از صفتهای الله متعال مغفرت است، و این دلالت بر این میکند که بنده گان نیاز دارند تا گناهان شان نزد الله متعال مغفرت کرده شود.

اما مسلم (رحمه الله) در صحیح خویش، از ابوهریره رضی الله عنه روایت میکند که گفت: گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم (والذی نفسی بیده لولم تذنبوا لذهب الله بکم ولجاء بقوم ینذبنون فیستغفرون الله فیغفرلهم). (4)

ترجمه: قسم به ذات که نفس من در قبضه او است اگر شما گناه نکنید هر آینه خداوند متعال بنده گان و گروه را خواهد آفرید که مرکب گناه شوند و سپس آمرزش بخواهند پس آمرزیده شود برایشان. در ماه مبارک رمضان، خداوند (جل جلاله) در نفس های انسانهای گنهگار الهام میکند تا بسوی صاحب و سردار واقعی خویش بازگردند و مصاحبت با اشخاص نیک را پیشه کنند و راه بد کاران را ترک کنند.

پس رمضان ماه غفران و بخشش است و اسباب مغفرت در آن زیاد میگردد، زیرا که رمضان ماه رحمت و موهب مغفرت و ماه نجات از آتش دوزخ و ماه احسان است. پس آن یک فرصت بزرگ برای نابودی گناه و پوشیدگی از عذاب الهی است.
کسی را که خداوند (جل جلاله) در ماه رمضان نه بخشد پس آن چه وقت خواهد بود که خداوند (جل جلاله) او را بخشید؟

(1) سوره نور / آیه: 31

(2) سوره آل عمران / آیه: 135

(3) صحیح مسلم / حدیث: 2759 .

(4) صحیح مسلم / حدیث: 2749 کتاب التوبه، باب سقوط الذنوب بالاستغفار توبه.

ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (رغم انف رجل ذکرت عنده فلم یصل علی ورغم انف رجل دخل علیه رمضان فانسخ قیل ان یغفر له ورغم انف رجل ادرك عنده ابواه الكبير فلم ید خلاه الجنة). (1).

ترجمه: هلاکت باد برای کسی که نام من نزد وی یاد شود اما درود به من نفرستد و هلاکت باد برای کسی که رمضان برایش پیش بیاید اما رمضان تمام شود پیش از اینکه آن شخص بخشیده شود و هلاکت باد برای کسی که پدر و مادر بزرگسال خورد را دریابد اما آن هر دو، وی را به جنت داخل نکند (سبب دخول وی به جنت نگردند).

همچنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (اذا کان اول لیلة من شهر رمضان صفت الشیاطین ومردة الجن وغلقت ابواب النار فلم یفتح منها باب وفتحت ابواب الجنة فلم یغلق منها باب وینادی منادی کل لیلة : یاباغی الخیر اقبل ویا باغی الشر اقصر والله عتقاء من النار). (2).

ترجمه: وقتی که اولین شب رمضان فرا میرسد شیطان ها با زنجیرها بسته میشوند و دروازه های جهنم بند میشود و هیچ دروازه آن باز نمیماند و دروازه های بهشت باز میشود درحالی که هیچ یکی از دروازه های آن بند نمیماند و صدا زننده ای صدا میزند که: ای! جوینده نیکی به پیش آی! و ای جوینده بدی کوتاه باش (باز ایست) و خداوند (جل جلاله) را آزاد شوندگان از آتش جهنم میباشند. لذا از امور آسان برای بنده گان خواهد بود که بدون کدام ممانعت با پروردگار منان شان روبرو شوند چون دروازه های دوزخ بند و دروازه های بهشت باز میباشند، پس این بهترین فرصت برای بنده گان خواهد بود که در همچو یک فرصت مناسب اعلان توبه و بازگشت بسوی الله متعال داشته باشد.

باتوجه به کتاب الله متعال، انسان ها این مسئله را درمی یابند که الله متعال بندگان خود را در بسیاری از آیات قرآنی به توبه تشویق نموده است، طوری که در ابتداء مطلب ذکر شد که: (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ). (3).

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید همه بسوی الله متعال بازگردید تا که رستگار شوید. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید که الله متعال ارشاد نموده است که: (یاعبادی انکم تخطئون باللیل والنهار وانا اغفر الذنوب جمیعا فاستغفرونی اغفرلکم). (4).

ترجمه: ای بنده گان من هر آینه شما در شب و روز مرتکب اشتباه میشوید در حالیکه من گناه را می بخشم پس آمرزش بخواهید تا من شما را ببخشم.

ماه مبارک رمضان ماه توبه است:

بنا بر سه دلیل میتوان ماه مبارک رمضان را ماه توبه توصیف نمود و آنرا ماه توبه و بخشش نامید:
اول: نظر به دلایل نص شرعی و براساس طبیعت ماه رمضان، کسی که به احکام و مسئولیت های خود در ماه مبارک رمضان رسیدگی نماید، گناهانش ختم میگردد.

دوم: جنگ انسان مسلمان درین ماه مبارک، در رویارویی با دشمن اولی اش (نفس جدا شده از

شیطان (صورت میگیرد، که درین ماه مبارک به زنجیرها بسته شده است.

-
- (1) صحیح ترمذی / حدیث: 3545 حدیث صحیح وحسن است، و صحیح مسلم / حدیث: 2551 .
(2) صحیح ترمذی / حدیث: 682 و همچنان صحیح ابن ماجه / حدیث: 1642 . این حدیث را حسن گفتند.
سوره نور / آیه: 31
(3) صحیح مسلم / حدیث: 2577 به روایت ابوذر غفاری (رض) محدثین این حدیث را صحیح گفته اند.

سوم: دریافت انسان درین ماه کمک کننده گان را برانجام کارهای نیک.
حالا مرور کوتاه بر این امور سه گانه مینماییم:

1: رمضان ختم کننده گناهان است.

یکی از دلایل که این ماه را به رمضان نام گذاری نمودند، این است که رمضان مصدر رمض است که به معنی احتراق و یا در دادن چیزی است. و رمضان را بخاطر همین رمضان میگویند که این ماه، سبب در دادن و یا ختم نمودن گناهان انسانها میشود.

پس ماه رمضان مبارک بذات خود، این ویژگی را دارد. زیرا که مجرد روزه این ماه از روی ایمان داری و امید ثواب، گناهان را در میدهد. نظر به این فرموده پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفرله ماتقدم من ذنبه). (1) .

ترجمه: کسیکه از روی ایمان داشتن و امید ثواب ماه مبارک رمضان را روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

فراموش نباید کرد که، روزه رمضان مبارک و شب زنده داری آن و همچنان شب زنده داری شب قدر آن، برای این است تا گناهان گذشته بغیر از کبائر، بخشیده شود. چنانچه پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الصلوة الخمس والجمعة الی الجمعة ورمضان الی رمضان مکفرات ما بینهن ما اجتنبت الكبائر). (2) .

ترجمه: نمازهای (فراض) پنجگانه، جمعه تا جمعه دیگر و رمضان تا رمضان دیگر ختم کننده آنچه از گناهان بزرگ (کبیره) است که در میان اینها قرار گیرد.

2: بسته شدن شیطان ها به زنجیر.

یکی از بزرگترین چیزی که ماه مبارک رمضان را نسبت به دیگر ماه ها تفکیک می بخشد، همانا بسته شدن شیاطین به زنجیرها و راحت یابی مخلوق ها از شر و ضرر آنان است. پس کسی که در حال بسته بودن شیاطین، به اعمال خیر دست زند و به مصروفیتهای بندگی روزمره اش تداوم بخشد، دیگر راهی ندارد جز اینکه رضای الله متعال راجستجو کند و در وضعیت خود بعنوان مخلوق مکلف تغییرات مثبت رونما کند.

از ابهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: (اذا دخل شهر رمضان فتحت ابواب الجنة و غلقت ابواب النار و سلسلت الشیاطین). (3).

ترجمه: وقتی که ماه مبارک رمضان داخل شد، دروازه های بهشت باز، و دروازه های جهنم بند و شیطان ها به زنجیرها بسته میشود.

3: دریافت مسلمان درین ماه کمک کننده کار خیر را.

مسلمانان دو قسم کمک کننده ای را برای دریافت نیکی درین ماه درمی یابند:

۱ - فرشته ها از خداوند (جل جلاله) برای روزه داران، سترکردن گناه و از میان برداشتن گناهان شانرا میخواهند. چنانچه رسول الله صلی الله علیه وسلم در مورد روزه داران میفرماید: (ان الصائم تصلى عليه الملائكة اذا اكل عنده حتى يفرغوا). (4).

-
- (1) متفق عليه بخاری حدیث: 38 و مسلم/ حدیث: 760 حدیث.
(2) صحیح مسلم / حدیث: 233 .
(3) متفق عليه مسلم حدیث: 758، 1079 و بخاری حدیث: 1194 .
(4) صحیح ترمذی / حدیث: 785 ترمذی این حدیث را حسن گفته است.

ترجمه: فرشته ها برایشان (روزه داران) آمرزش میخواهند در وقتیکه چیزی نزد شان خورده شود تا زمانیکه افطار نمایند.

فرشته ها مخلوق پاک خداوند (جل جلاله) بوده و مستحق میباشند تا دعاء ایشان نزد الله متعال قبول گردد و در حق کسی که آمرزش میخواهند آن کس بخشیده شود و از طرف دیگر بنده های خداوند (جل جلاله) خطا کار و نیازمندان توبه و بخشش میباشند چنانچه در حدیث آمده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم میگوید: (والله انی لاستغفر الله واتوب الیه فی الیوم اکثر من سبعین مرة). (1)

ترجمه: قسم به ذات الله متعال که من در روز، بیشتر از هفتاد بار از الله متعال آمرزش میطلبم. پس وقتیکه استغفار فرشته ها، پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم و استغفار انسانان باهم یکجا شوند و ماه هم، ماه احسان، مغفرت، رحمت و ماه مواسات باشد پس چه کسان دیگری، نسبت به انسان، موفق بوده میتوانند؟ در حالیه نیکو کاران را خداوند (جل جلاله) دوست دارد و به ایشان وعده نموده است که ایشان را ببخشد و جنت را نصیب شان کند و رستگاری و احسان بزرگ که همانان نعمت ایمان است به ایشان ارزانی فرموده است.

۲ - رمضان فرصت عبادت گروهی و انجام دادن کار های نیک است، و مردم برای کسب رضای الله متعال تلاش می ورزند و همه روزه داران هستند نه تعداد محدود شان که در نتیجه، فضای خشوع و خضوع حکم فرما و نیازمندی که برای بخشش انسان ها بود برآورده میشود و انسانان روزه دار به مقاصد عالیای شان که همانا بخشش و قبولیت توبه است، نایل می آیند، این است احسان خداوند (جل جلاله) و رستگاری بنده گان خاص وی.

چنانچه حضرت اعزمزی (رضی الله عنه) روایت می کند که: من از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که ارشاد می فرمودند: (یاایهاالناس توبوا الی ربکم فانی اتوب الیه فی الیوم مائة مرة). (2). ترجمه: ای مردم توبه کنید بسوی پروردگارتان (باز گردید) زیرا که من در روز صد مرتبه توبه میکنم.

همچنان حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت میکند که من از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که ایشان فرمودند: (والله انی لاستغفر الله واتوب الیه فی الیوم اکثر من سبعین مرة). (3). ترجمه: قسم به خداوند ج که من در یک روز بیشتر از هفتاد بار از خداوند ج آمرزش میخواهم و به سوی وی رجوع میکنم.

با توجه به آنچه که در فوق از آیات قرآنی و احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر شد، نشان میدهد که توبه و بازگشت از گناه و معصیت بهترین وسیله برای تقرب انسان مسلمان به خداوند متعال است به ویژه در ماه مبارک رمضان که اصلا فرصت برای بخشش مسلمانان قرار داده شده است و لازم است تا بندگان خداوند ج با اغتنام از این فرصت ارزشمند برای صیقل زدن گناهان ایشان بهره خوب ببرند.

- (1) صحیح بخاری/ حدیث: 2215 .
 (2) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار، استحباب الاستغفار والاستكثار منه/ حدیث: 2702
 (3) متفق عليه. بخاری حدیث: 6307 و مسلم حدیث: 2747

مطلب هفتم: دریافت رحمت و مغفرت الله عزوجل

یکی از مطالب و مقاصد معنوی که روزه ماه مبارک رمضان داردهمانا دریافت رحمت و مغفرت از جانب الله متعال است چنانچه الله متعال میفرماید: (قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ).(1).

ترجمه: بگوای بنده گانم! ای آنانیکه در معاصی زیاده روی هم کرده اید! از لطف و مرحمت خداوند (جل جلاله) مایوس و نا امید نگردید. قطعاً خداوند (جل جلاله) همه گناهان را می آمرزد. چراکه او بسیار آمرزگار و بس مهربان است. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم میفرماید: (مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) .(2).

ترجمه: کسیکه رمضان را از روی ایمان داری و امید ثواب روزه بگیری، گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

ماه مبارک رمضان بهترین فرصت برای پاکی انسانها از گناه و خوبترین فرصت برای پرنور شدن مردم است و یک فرصت است برای کسب غفران و بخشیده شدن انسانان مسلمان که روی همرفته امید آن را داشتند .

همچنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم ارشاد میفرماید: (شهرٌ اوله رحمة اوسطه مغفرة و آخره عتقٌ من النار... الحديث). (3).

ترجمه: ماه مبارک رمضان ماه است که اول اش رحمت، وسط اش مغفرت و آخر آن نجات از آتش جهنم است .

دكتور و هبه الزحيلي رحمه الله ميگويد: ((ويبنى الصوم في الانسان عاطفة الرحمة والاخوة)). (4).
 یعنی: روزه احساس و عاطفه رحمت و برادری را در وجود انسان افزایش میدهد.

خداوند متعال در ماه مبارک رمضان بالای بنده گانش با ارزان نمودن خیلی از نعمت هایش منت و احسان نموده است و این نعمت های الهی است که باعث تشویق و تلاش بنده گانش به انجام کارهای خیری در این ماه مبارک میشود.

در ماه رمضان مبارک است که خداوند متعال دروازه های رحمت و مغفرت خویش را برای بنده گانش متجلی نموده پاداش بنده گان خود را در این ماه دو چند میسازد.

از جمله نعمتهای پروردگار منان در ماه مبارک رمضان برای بنده گان مومن اش این است که گناهان

روزه داران از رمضان گذشته تا این رمضان بخشیده میشود چنانچه روزه از جمله عبادات است که در روز قیامت برای بنده گان شفاعت و سفارش می کند طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الصیام والقرآن یشفعان للعبد یوم القیامة) (5) ترجمه: روزه و قرآنکرم در روز قیامت برای بنده شفاعت می کند.

(1) سوره زمر/ آیه: 53

(2) متفق علیه. بخاری / حدیث: 38 و مسلم / حدیث: 175

(3) صحیح ابن خزیمه و هکذا بحار الانوار: ج/93 / ص342 وقال الحافظ ضیاءالدین المقدسی فی(السنن والاحکام) هومن روایة علی بن زید بن جدعان. وعلی بن زید قد تکلم فیہ جماعة من العلماء.

(4) الفقه الاسلامی و ادلته لوهیه الزهلی رحمه الله / ص: 1618

(5) صححه الالبانی فی صحیح الجمع / حدیث نمبر: 7329

عادت الله متعال بر این جاری شده است که مخلوق، بالخصوص انسان هارا پیدا کند و دوباره بمیراند و از جهت رحمت و مهربانی اش، موسم و زمانه های را در دنیا آفرید تا انسانها برای دریافت رحمت الله متعال از آن زمانه ها استفاده نمایند که ماه مبارک رمضان از جمله آن زمانه ها یک فرصت بسیار ارزشمند نزد الله متعال محسوب میشود که مسلمانها براساس دریافت های دینی شان، ماه ها انتظاری دارند و از مدتها قبل برای استقبال از آن، انتظار میشوند تا بخشیده شوند. چنانچه پیامبر صلی الله علیه وسلم میفرمودند: (الصلوات الخمس..... و رمضان الی رمضان مکفرات ما بینهن ما اجتنبت الکبائر). (1).

ترجمه: نمازهای پنجگانه، نماز جمعه تا جمعه دیگر و رمضان مبارک تا رمضان دیگر باعث بخشش گناهان میشود به شرطیکه مرتکب گناه کبیره نشده باشد . صاحب فقه الاسلامی و ادلته میگوید: « وینمی الصوم فی الانسان عاطفة الرحمة والاخوة والشعور برابطة التضامن والتعاون التي تربط المسلمين فيما بينهم ». (2).

یعنی، روزه باعث نمو و زیادت عطوفت و مهربانی و برادری در میان مردم میشود و برای انسان انگیزه همدیگر پذیری و کمک به یکدیگر را که سبب تامین ارتباط میان مسلمانان میشود، به بار میآورد.

باتوجه به آنچه ترقیم داشتیم، در یافتیم که رمضان ماه مغفرت و بخشش الهی بوده و الله متعال انواع از اسباب و وسایلی را برای مغفرت و در گذر شدن از گناهان بنده گان مومن اش درین ماه قرار داده است که قسمت از آنها را درین رساله کوتاه حسب ذیل قابل ذکر میدانم:

۱ - روزه گرفتن در روز رمضان از روی ایمان داری و امید ثواب میباشد. طوریکه به روایت ابوهریره رضی الله عنه، پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفرله ما تقدم من ذنبه). (3).

ترجمه: کسیکه ماه مبارک رمضان را از روی ایمان داری و امید ثواب روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

2 - صدقه نمودن: پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وسلم) سخی ترین مردم بود، و بیشتر در ماه مبارک رمضان سخاوت داشتند به ویژه وقتیکه حضرت جبرئیل علیه اسلام نزد شان می آمد سخاوت شان به حدی تیز می شد گو یا که باد تیز باشد.

همچنان عبد الله ابن عباس رضی الله عنه روایت میکند که: (کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اجود الناس وکان اجود ما یكون فی رمضان حین یلقاه جبریل وکان یلقاه جبریل فی کل لیلۃ من رمضان فیدارسه القرآن فلرسول الله حین یلقاه جبریل اجود بالخیر من الريح المرسلۃ). (4).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم سخاوتمند ترین مردم بود، و بیشترین سخاوت شان

در ماه رمضان بود، وقتیکه جبرئیل علیه السلام برایش می آمد، وجبرئیل (علیه السلام) در هر شب از رمضان نزدش می آمد وقرآنکیریم را باهم تکرار میکردند، پس هرلحظه که جبرئیل علیه السلام نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم می آمد، پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم به حدی در دادن صدقه تیری میکردند گویا که بادتندباشد.

ازبهترین اعمال روزه دار، همانا افطاری دادن برای یک روزه دار دیگر محسوب میشود، چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ارشاد میفرماید: (من فطرصائما كان له مثل اجره من غیر انه لا ینقص من اجر الصائم شیئا). (5).

ترجمه: کسیکه برای روزه دار افطاری میدهد، برایش عین ثواب داده میشود که برای روزه دار داده شده است، بغیر از اینکه چیزی از ثواب روزه دار کم شود.

-
- (1) صحیح مسلم/ حدیث: 233 .
 - (2) الفقه الاسلامی و ادلته / صفحه: 1618
 - (3) متفق علیه. صحیح بخاری/ حدیث: 38 و صحیح مسلم/ حدیث: 1751
 - (4) متفق علیه. صحیح مسلم/ حدیث: 2308 و صحیح بخاری/ حدیث: 3220
 - (5) صحیح ترمذی/ حدیث: 807 ترمذی گفته است که این حدیث حسن صحیح است

3 - عمره کردن در رمضان: عمره هم در رمضان، از جمله اعمال محسوب میشود که باعث از میان رفتن گناهان و پاکی قلب ها میشود.

در صحیحین از پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت شده است که ایشان فرمودند: (فان عمره فی رمضان تقضی حجة معی). (1).

ترجمه: هرآینه عمره کردن در رمضان بامن، همانند حج (فرضی) ثواب دارد.

پس چه خوشبخت خواهدبود آنکس که در رمضان عمر کند و مانند کسی باشد که، بارسول الله صلی الله علیه وسلم حج کند، ومانند کسی باشد که با رسول(صلی الله علیه وسلم) درسعی بین صفا و مروه، بستن احرام، طواف، و ادای تمام مناسک همراه باشد.

۶ - دعاء در اوقات ارزشمند درین ماه با عظمت: به ویژه شب قدر، چون قدربخاطر برایش گفتند که نزد الله متعال نهایت باقدر و ارزشمند است. وزیادی ازگناهان درآن شب بخشیده میشود و خیلی عیب ها در آن شب پوشانیده میشود. و درواقعیت باید پذیرفت که این شب شب مغفرت است.

در مورد فضیلت دعاء درین شب، حضرت عائشه رضی الله عنها میگوید که: من گفتم یا رسول الله صلی الله علیه وسلم به من خبر بده که اگر من در شبی از شبهای قدر بخوام عملی را انجام دهم پس چه عمل را انجام دهم؟ ایشان فرمودند: (قولی اللهم انک عفو کریم تحب العفو فاعف عنی). (2).

ترجمه: بگو: (ای عائشه)! پروردگارا هرآینه تو در گذر شونده و مهربان هستی! عفو را دوست داری پس در گذر شو از من.

از ویژگی های ماه مبارک رمضان این است که در تمام لحظات ۲۴ ساعت شبانه روزی ماه مبارک رمضان رحمت خداوند(جل جلاله) بدون وقفه به سوی بندگانش نازل میشود و خداوند متعال در لحظه ولحظات این ماه مبارک قلم عفو بر گناهان بندگان روزه دارش میکشد ودعای بندگان را درین ماه اجابت میکند.

پس از مجموع معلومات داده شده فوق بر می آید که بر شخص روزه دار واجب است که بر مسولیت و وظایف روزه داری التزام داشته از ازمنهیات روزه پرهیز نماید تا روزه و دیگر عبادات اش نزد خداوند متعال مورد قبول قرار گیرد.

روزه داران شب وروزخودرا با انجام دادن اعمال خیرهمانند نماز، صدقه، تلاوت قرآنکیریم، ذکر، دعاء و طلب آموزش و درصورت امکان وقدرت اقتصادی ادای عمره که برای بنده مخلص خداوند جل جلاله مزرعه است برای صفای دل شان بگذرانند.

روزه دار باید تمام اعضای بدن خودرا از گناهان مانند: ایراد سخنان ناروا، قدم گذاشتن به سوی کارهای حرام، گوش دادن به سخنان حرام، نظر کردن به حرام و خوردن مال حرام نکهدارد، تا این

روزه مورد پذیرش خداون جل جلاله قرار گرفته و شخص روزه دار مستحق مغفرت و خلاصی از آتش جهنم قرار گیرد.

-
- (1) متفق علیه. صحیح بخاری/ حدیث: 1863 و صحیح مسلم:/ حدیث: 1256 .
(2) صحیح ترمذی / حدیث: 3513 امام ترمذی رحمه الله در ترمذی گفته اند که این حدیث حسن صحیح است.

مطلب هشتم: روزه سپر انسان مسلمان

الله متعال میفرماید: (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ). (1) .

ترجمه: و همچنین وحی فرستادیم به سوی تو روح (قرآن) را از حکم خود نه بودی تو که میدانستی که چیست ایمان؛ ولیکن گردانیدیم آنرا روشنی که هدایت می کنیم به آن کسی را که خواهیم از بندگان خود؛ و به تحقیق تو هدایت میکنی به سوی راه راست.

نظربه آیه مبارکه فوق، دین مقدس اسلام خود با تمام قواعدی که دارد، دین روشنگری، دین پیروزی و نجات است. اما اکنون که من در صدد بیان مقاصد یکی از ارکان آن که روزه ماه مبارک رمضان میباشد قرار دارم و میخواهم که کوتاه حکمت ها، اسرار و مقاصد آن را بیان نمایم، ایجاب میکند تا درین زمینه آنچه که در آیات قرآنی و سخنان گهربار رسول جوامع الکلم صلی الله علیه وسلم اشاره شده است، یک نگاه باندازیم.

حقاکه روزه، خود یک مکتب تربیتی است که نفس را پاکی، قلب را طهارت، رفتار را قوت، فضایل اخلاقی را نمو و ترقی و رزایل اخلاقی را از بین می برد. و این حقیقت، در این کلام رسول صادق و مصدوق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وضاحت یافته است که میفرماید: (الصَّوْمُ جَنَّةٌ يَسْتَجَنُّ بِهَا الْعَبْدُ مِنَ النَّارِ). (2).

ترجمه: روزه سپر است که بنده مومن توسط آن از رسیدن به آتش دوزخ ننگه داشته میشود. در ادبیات لغت عربی، جنة سپر را گفته میشود یعنی هر آنچه که نگه میدارد از چیزی دیگری مانند سلاح و غیره.

و قتیکه در اصطلاح عربها کلمه جنة ذکر شود منظور از آن سپر است چنانچه گفته میشود: الصوم جنة یعنی سپر و وقایه از خواهشات شهوانی و غیره.

باتوجه به محتوای حدیث فوق، روزه از چند چیز برای بنده ها سپر و پرده قرار گرفته میتواند:

۱ - پرده از شهوات، مانند که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَ مَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ) . (3).

ترجمه: ای گروه جوانان کسیکه از شما توانایی ازدواج را دارد پس باید ازدواج کند و اگر توانایی ندارد روزه بگیرد آن برایش پرده است.

در اینجا جنه به معنی سپر و پرده استعمال شده است.

- ۲ - وقایه ویا پرده از بداخلاقی، بی عقلی و جهالت و لازم داشتن عزت و مکارم اخلاق، مانند این فرموده پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم: (الصَّيَامُ جُنَّةٌ فَلَا يَرَفْتُ وَلَا يَجْهَلُ... الحديث) . (4).
- ترجمه: روزه سپر است پس فسق نکند و صدای فساد را بلند نکند.....
- ۳ - روزه پرده است از گناه و نگهداری بنده ها از نزدیکی به حرام . چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِي حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَ شَرَابَهُ). (5).

- (1) سورة شورای / آیه: 53
 (2) رواه نسایی/ حدیث: 3868 نسایی رحمه الله این حدیث را حدیث حسن گفته اند.
 (3) متفق علیه. بخاری/ حدیث: 456 و صحیح مسلم/ حدیث: 1400 از طریق عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه .
 (4) متفق علیه. صحیح بخاری/ حدیث: 1849 و صحیح مسلم / حدیث: 1151
 (5) صحیح بخاری / حدیث: 1903

ترجمه: کسیکه سخن دروغ و عمل به آنرا ترک نکند پس خداوند جل جلاله نیاز ندارد تا آن شخص خوردنی و نوشیدنی های خود را قطع کند.

۴ - روزه برای بنده پرده است از همراهی با بی عقلان و پرخاشگری با جاهلان و همچنان برای لازم داشتن عفو و اخلاق نیک. طوریکه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (والصيام جنة، و اذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يصخب، فان سابه احد او قاتله فليقل اني امرء صائم).

(1)

ترجمه: وقتیکه روز روزه یکی از شما باشد پس باید فسق و صدای فساد را بلند نکند و اگر کسی برایش دشنام داد و یا جنگ کرد پس باید بگوید که من روزه دار هستم.

۵ - روزه پرده (به معنای وقایه و قلعه) است از آتش جهنم و هرآن چیزیکه به دنیا مصروف و به کار آخرت تنبل میسازد مانند این فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم: (الصيام جنة و حصن حصين من النار). (2).

ترجمه: روزه سپهر و قلعه مستحکم از (رسیدن) آتش جهنم میباشد

روزه، بر علاوه آنچه که ذکر شد، فواید دیگر نیز دارد که قرار ذیل به بیان آنها پرداخته میشود:

- الف:** ترقی مراقبت و جستجوی الله متعال در قلب و نفس مسلمان ها.
- ب:** تمرین بنده برای تقویت شدن در برابر خواهشات نفس و شهوات نفسانی وی .
- ج:** تقویت بنده ها برای کنترل نفس شان و لازم داشتن عفو و درگذر شدن از دیگران که این خود نشان دهنده قوت ایمان آن ها است.
- د:** شخص روزه دار، شایسته ترین انسان ها برای کمک با فقراء، مستمندان و گرسنه گان میباشد بدلیل اینکه باگرفتن روزه خوبتر از حال دل آنها آگاه و باخبر میشود.
- ه:** شخص روزه دار، لایق ترین انسان برای ادای شکر نعمت های الله متعال شناخته میشود، چون بعد از دیدن گرسنگی طعام میخورد و بعد از دیدن تشنگی آب مینوشد .
- و:** روزه انسان را تربیه میکند تا از محرّمات جلوگیری کند، چون وقتیکه تقضاهای شهوت خود را از حلال ترک کرد پس آن از حرام خوب تر پرهیز کرده میتواند.
- ز:** روزه، قوت یقین را برای ملاقات با الله متعال در دل بنده اش افزایش می دهد، بنده ای که گرسنه گی و تشنه گی را قبول کرده است تا با مهمانی خداوند (جل جلاله) افطار کند.
- چون مطالب و مقاصد انسان دو نوع است: یکی جسمانی و دوم روحانی، و بارزترین خواسته های

جسمانی آن طعام و شراب و از بزرگترین مقاصد روحانی انسان، همانان دیدن الله متعال است. بدین ترتیب به این جمله اشاره شده است و درست است که خوشحالی وقت افطار به سبب تمام شدن عمل و سلامت ماندن آن از مفسدات است. چنانچه که با غروب خورشید تمام شدن روزه و سلامت ماندن آن از مفسدات معلوم شود. (3).

(1) صحیح بخاری / حدیث: 1904 به روایت ابوهریره رضی الله عنه.

(2) صحیح بخاری / حدیث: 3880 .

(3) www.islamweb.net 2020/8/22

مطلب نهم: روزه سبب تقوای الهی

تقوای دانه بیش قیمت و گم شده ای است که سعادت دنیا و آخرت به آن گره خورده است. و روزه مهمترین عامل برای رسیدن به تقوای است چون در آن شکستادن شهوات و قهر نفس، و امتثال و بجا آوردن امر الهی، پرهیز از نواهی آن ذات است و انسان روزه دار، رو در رو باخالق و منان اش قرار دارد که در نتیجه اطاعت فروان میشود و ایمان تقویت پیدامیکند.

معنی لغوی تقوای عبارت از پرهیز است، و مراد از آن اجتناب از نافرمانی خداوند جل جلاله است (1)

از جمله حکمت، آثار، نتایج و بزرگترین معانی و اهداف روزه، همانا بدست آوردن تقوای و ترس الهی است چنانچه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). (2).

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید! فرض گردانیده شده است بر شما روزه چنانچه فرض گردانیده شده بود بر کسانی که قبل از شما بودند تا اینکه از خدا بترسید.

در این آیت متبرکه نهایت حکمت، فایده بزرگ و فلسفه فرضیت روزه بیان شده است. آن عبارت از همین است که روزه، نفس انسانها را آماده میسازد تا باترک گفتن به تقضاهای شهوانی و خواسته های طبیعی آن مانند ممانعت از خوردنی ها و نوشیدنی ها، از جهت عملی نمودن اوامر الهی و امید ثواب، تقوای الهی را کمایی نمایند.

شایان ذکر است که آیات قرآنی مربوط به روزه، با در نظر داشت محدودیت های انسانی و به شیوه بسیار آموزنده بیان شده است.

در (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ) کتب فعل مجهول است و قاعدتا فاعل ندارد بلکه عطف به مفعول میشود و به این نکته تاکید دارد که مومن بودن شما ایجاب میکند تا به وسیله صیام به جایگاه رفیع تقوای برسید. (كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) نه تنها بر شما بلکه بر امتهای قبلی هم این دستور بوده (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) تا بر خود کنترل و تسلط یابید و پرهیزگار شوید.

صاحب نداء الریان در مورد چنین مینویسد: ان الغاية الاولى هي اعداد القلوب للتقوى والشفافية والحساسية والخشية من الله تعالى. (3).

ترجمه: هدف اولی از روزه همانا آماده ساختن دلها برای تقوای، پاک بودن، حساس بودن و ترس از خداوند (جل جلاله) است.

تقوای بهترین توشه ای راه و خوبترین لباس است که تمام نیکبختی ها در آن جمع شده است، و انسان تقوای دار باعزت ترین مردم در میان جامعه اسلامی محسوب میشود. روی همین است که الله متعال انسانها را به آن چنین توصیه مینماید: (وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ (4)).

-
- (1) تفسیر معارف القرآن / ج 1 / ص 127
 - (2) سوره بقره / آیه: 183
 - (3) نداءالریان فی فقه الصوم وفضل رمضان / ج 1 / ص 18
 - (4) سوره نساء / آیه: 131

ترجمه: و هرآینه ما به امت های قبل از شما که برای شان کتاب داده شده بود و شما حکم نمودیم تا از خداوند جل جلاله بترسند.

و همچنان الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَأَمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ (1)).
ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید بترسید از خداوند جل جلاله و یقین کنید به رسول او صلی الله علیه وسلم می دهد برای شما دو حصه از رحمت خویش.

برتری نزد الله با منصب، نسب و مال بدست نمی آید بلکه حصول برتری نزد الله متعال منوط و مربوط به تقوای است طوریکه برای فرعون قدرت اش سودی نکرد و برای هامان وزارت اش مفاد نداد و برای قارون مالش از عذاب الهی چیزی را کم نکرد و برای بزرگان قریش و سرداران مشرک مکه نسب شان از عذاب الهی چیزی را دفع نکرد چنانچه بعد از اسلام مردمان متوسط مکه بعنوان امیر شان تعیین میشدند و همه در اطراف کعبه حلقه زده بودند و انتظار حضرت بلال حبشی رضی الله عنه را می کشیدند و همه در فتح مکه برایش رضایت دادند تا بالای کعبه بلند شده صدای توحید و یکتا پرستی را بلند کند در حالیکه چندسال پیشی از مسلمانی اش نگذشته بود. اما کاکای پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ابولهب طبق فرموده الله متعال: (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (2)).

ترجمه: هلاک باد دستان (قوت) ابولهب
در آتش ذات لهب قرار میگیرد. حقا که عدالت الهی در این است که اسباب تفاضل و برتری طلبی در میان مردم تنهاوتنها در تقوای نهفته است و بس.

عمر ابن عبدالعزیز (رحمه الله) میگوید که: تقوای این را نمیگوید که روز رمضان را روزه و شب آنرا قیام کنید بلکه تقوای آنست که آنچه را الله متعال حرام فرموده است از آن اجتناب و آنچه را حلال قرار داده است به آن عمل نمائید.

از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (اذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يصخب ولا يفسق فان سابه احد و او شامه فليقل اني امر و صائم). (3).

ترجمه: اگر در روز یکی از شما روزه بودید پس نباید فحشا نکنید و سخن بد با صدای بلند نگوئید و فسق نکنید و اگر کسی برایش دشنام دهد پس باید این برایش بگوید که من شخص روزه دار هستم.
از ابوهریره رضی الله عنه دیگر روایت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمود: (رب صائم حظه من صيامه الجوع ورب قائم حظه من قيامه السهر). (4).

ترجمه: بسیار از روزه دارانی هستند که سهم شان از روزه ایشان گرسنگی و بسیاری از شب زنده

دارانی هستند که سهم شان از شب زنده داری ایشان بی خوابی اند و بس؛ چون معیار تقوای را در نظر نمیگیرند.

-
- (1) سوره حدید/ آیه: 28
 - (2) سوره لهب / آیه: 1
 - (3) صحیح بخاری / حدیث: 1904 به روایت ابوهریره رضی الله عنه .
 - (4) نسایی در سنن کبرای/ حدیث: 3249 و ابن ماجه / حدیث: 1690 و گفته است که این حدیث حسن است.

علماء و دانشمندان دینی در تشریح حدیث فوق که برای تعداد از روزه داران، جز گرسنگی و تشنگی چیزی دیگری میسر نیست، سه دلیل ذیل را مینویسند:

- ۱ - شخصی است که روزه میگیرد اما از غیبت و دیگر اعمال ناروا دست نمیکشد.
- ۲ - کسانی هستند که روزه میگیرند اما تقوای اختیار نمیکنند، یعنی از مرتکب شدن به انواع گناه که بیانگر تقوای باشد جلوگیری نمیکنند.
- ۳ - کسانی هستند که تمام روز را روزه میگیرند اما با مال حرام افطار میکنند.

ماه مبارک رمضان از برگزین ماه های است که فرصت خوب برای کسب تقوای محسوب میشود و روزه هم یکی از راه های رسیدن به آن تلقی میگردد لذا پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند که: **الصِيَامُ جُنَّةٌ** ، یعنی روزه سپر است برای حفاظت از انجام دادن فساد و فحشاء و کسب تقوای. ناگفته نباید گذاشت که جلوگیری از فحشاء هم یکی از حکمتهای فرضیت روزه گفته شده است طوری که در آیت فرضیت روزه این مسئله واضح گردیده است؛ مگر باتاسف که خیلی از مردم معنای روزه را دقیق درک نکردند و فکر کردند که روزه، تنها نخوردن، نه نوشیدن و نه گفتن به غریزه شهوانی انسان است و بس اما در بسیاری از منکرات و شهوات غرق شدند که در نتیجه از آنچه الله متعال منع نموده بود بهره گرفتند و آنچه الله متعال حلال گردانیده بود از آن خود داری کردند. پس این چه روزه است؟ و کدام تقوای به این عمل میسر میشود؟ قرآن تلاوت میکند، ذکر میکند، نماز میخواند، صدقه میدهد و شب زنده داری میکند اما با انجام دادن خیلی کارهای ناروای دیگر نیکی های خود را از بین میبرد و گناهان ایشان نسبت به ثواب، بیشتر میشود مثلاً بعد از افطار و ادای نماز تراویح، در مجالس فساد، رقص، شراب خوری، زنا و غیره میرود در حالیکه پیامبر صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة ان يدع طعامه وشرابه). (1).

ترجمه: کسیکه سخن ناروا و عمل به آنرا را ترک نگوید خداوند جل جلاله نیاز ندارد تا خوراک و نوشیدنی های خود را واگذارد.

و الله متعال، همراهی خود را با کسان اعلان میکند که با تقوای و نیکو کار باشند طوری که میفرماید: (**إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ**) (2).

ترجمه: بی گمان خداوند (جل جلاله) با کسان است که تقوا داران و نیکو کاران هستند. از آیات متبرکه و احادیث شریف و احکام فوق دانسته میشود که هدف اصلی و اساسی از فرضیت روزه بالای مسلمانان همانا کمایی نمودن تقوی و ترس از پروردگار متعال که ضامن فلاح و پیروزی

انسان های مسلمان است میباشد و برای شخص روزه دار حتمی است تا مقصد روزه داری خود را دانسته و آنرا جدی بگیرد تا از یکطرف فریضه الهی ادا گردد و از طرف دیگر مقصد اصلی روزه را که همانا رسیدن به تقوای است کمایی نماید.

چنانچه عمر ابن عبدالعزیز (رحمه الله) برای یکنفر در خط که برایش نوشته بود چنین نصیحت مینمود: من ترا به تقوا تاکید میکنم زیرا که بغیر از آن دیگر هیچ عملی قبول نخواهد شد و بغیر از تقوا داران بالای کسی دیگر رحم نخواهد شد و بغیر از تقوا برای چیزی دیگر ثواب داده نخواهد شد، مگر بد بختانه امروز از تقوا هر که سخن میزند اما عمل آن را کمتر انجام میدهد. (3).

-
- (1) صحیح بخاری/ حدیث: 1903 .
 - (2) سوره نحل/ آیه: 128
 - (3) تفسیر معارف القرآن / ج 2 / ص 151 .

مطلب دهم: روزه یعنی جهاد

یکی از مقاصد معنوی روزه همانا جهاد بانفس است و پاداش جهاد بانفس طبق هدایات دینی، جز جنت، چیزی دیگری بوده نمیتواند. پس جلوگیری از خوراک و نوشیدنی ها یک نوع جهاد است، اعتکاف نشستن جهاد است، ذکر الله متعال درین ماه جهاد است. چون همه اینها در ماه مهمانی خداوند (جل جلاله) و ماه نزول قرآن صورت میگیرد و باعث قوت معنوی انسان میشود، چیزیکه الله متعال مسلمانان را به آن امر فرموده است چنانچه که میفرماید: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) . (1).

ترجمه: آنچه از توانایی که لازم که دارید در مقابل با ایشان (دشمن) آمادگی داشته باشید.

ماه رمضان مبارک خود ماه قوت، ماه عمل و ماه جهاد است و معرکه های بزرگ جهاد مانند جنگ بدر بزرگ و واقعه فتح مکه درین ماه مبارک صورت گرفته است.

پس این همه واقعات تاریخی که درین ماه رخ داده است و مسلمانان روی هم رفته آنها را در خلال این ماه حفظ نموده اند، نشان میدهد که اسلام از امور و فعالیت های دینی مسلمانان طوریکه لازم است قدرانی مینماید و شعار روزه یعنی شعار قوت، و شعار جهاد در مقابل شیطان و نفس است نه شعار ضعف و کسالت.

صاحب الفقه الاسلامی وادلته در زمینه چنین مینویسد: والصوم مدرسة خلقية كبرى يتدرب فيها المؤمن على خصال كثيرة فهو جهاد للنفس ومقاومة للاهواء ونزعات الشيطان) . (2).

ترجمه: روزه یک مکتب اخلاقی بزرگ است که مسلمان در آن در جهت بدست آوردن خصلت های بزرگ به پیشرفتهای نایل میگردد، پس آن یک جهاد با نفس، و مقاومت در برابر هواء و تصادم های شیطان است.

همچنان ارشادات و رهنمودهای نبوی صلی الله علیه وسلم و پیروی از آن ارشادات در باب روزه، نشان میدهد که روزه مسلمانان را، از کسالت و مانده گی در جریان روز نگه میدارد و درس فداکاری، احساس و قوت در برابرش به ارمغان می آورد.

مسلمانان در اوایل اسلام چون به اسرار و مقاصد روزه درست پی برده بودند و از هدایات پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم پیروی نموده با روزه گرفتن روز وزنده داشتن شب آن، قوت روحی و ایمانی کسب میکردند که در نتیجه ماه مبارک رمضان ایشان را به یک ماه تعلیم و عبادت تبدیل و بعنوان یک مدرسه انسان ساز از آن بهره روحی میگرفتند.

طوری که احمد رحمه الله روایت میکند: عن انس ابن مالک رضی الله عنه قال: (کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یفطر علی رطبات قبل ان یصلی فان لم تکن رطبات فتمیرات فان لم تکن تمیرات حسا حسوات من ماء). (3).

-
- (1) سوره انفال/ آیه: 60
(2) الفقه الاسلامی و ادلته / ص : 1617
(3) صحیح ابوداود / حدیث: 2356 و همچنان صحیح ترمذی / حدیث: 696

ترجمه: پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم با خرماي تازه قبل از اینکه به نماز شروع نماید، افطار میکرد اگر میبود و اگر نمیبود، با خرماي خشک افطار میکرد و اگر خرماي خشک هم نمیبود با چند جرعه آب افطار میکرد.

از مفهوم حدیث فوق نوع از جهاد و مبارزه رسول الله صلی الله علیه وسلم در برابر نفس پروری و نارسایی های زندگی، دانسته میشود که به هر صورت در جهت تطبیق احکام شریعت اسلام از هر وسیله ای ممکن بهره برداری مینمود و هرآنچه که برایشان مقدور بود، از آن استفاده میکردند و این یک الگو گذاری بود برای امت اسلامی و پیروان حضرت رسول معظم اسلام صلی الله علیه وسلم و مسلمانان در اوایل نیز، بابت بهره گیری از این سنت هدای ایشان، به اوج فلاح و رستگاری رسیدند. چنانچه الله متعال میفرماید: (فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْزُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ). (1).

ترجمه: پس کسیکه درگذرد و آتشی کند پس پاداش اش از الله متعال است و خداوند ج ظلم کننده گان را دوست ندارد.

از محتوای آیه مبارکه فوق چنین برمی آید که انسانهای روزه دار همانگونه که از همه مکارم اخلاق مانند: عفو، صبر و درگذر شدن از دیگران برخوردار اند، در برابر بدکاری، بد رفتاری و بداخلاقی بدکاری و تجاوز نیز اجتناب نمایند.

انسان در واقع با روزه داری که، امساک در خوردن و آشامیدن و خود داری از برخی چیزهای دیگر است، با خواهشات خویش می جنگد و در برابر غرایز خود مقاومت میکند، تمرین این عمل، اراده و تصمیم را در انسان نیرومند میسازد و جان را از قید حکومت و سلطه ای هوسها و خواهشات می رها کند.

بهترین مردم کسی است که با هوای نفس خود مبارزه کند و قوی ترین مردم کسی است که بر آن پیروز شود. پس مسلماً روزه داران از بهترین مردم اند که با خواسته های نفسانی خود مبارزه میکنند، و اگر با مراقبت و کوشش از روزه خود این بهره را بگیرند که بر نفس خود مسلط شوند از نیرومند ترین مردم خواهند بود.

هر روزه بالخصوص روزه ماه مبارک رمضان و مبارزه در جهت تحقق اهداف روحی آن، موجب میشود که حکومت شهوات و امیال شیطانی جای خود را به حکومت تقوای و پیروی از دستورات الهی و اگذار نماید و تیرگی هوسها و شهوات در جان آدمی به نورانیت و روشنی باطن تبدیل شود.

چنانچه دکتور زهیلی رحمه الله میگوید: « منها، سکون النفس الامارة و کسر سورتها فی الفضول المتعلقة بجميع الجوارح من العين واللسان والاذن والفرج ». (2).

یعنی: بخشی از اثرات مبارزه و جهاد با نفس این است که: به نفس اماره بالسوء آرامش می بخشد

و آنچه را می شکناند که باعث وا داشتن تمام اعضای بدن انسانها مانند چشم، زبان، گوش و شرمگاه به اعمال بی معنی میشود.

پس درسایه همین صفا و پاکی بدست آمده از روزه است که شخص روزه دار با خود آگاهی؛ نه تنها دهن و شکم خود را از خوردن و نوشیدن، بلکه دست، پا، چشم، گوش، زبان و همه اعضای خویش را از آنچه که خداوند (جل جلاله) حرام گردانیده است نگه میدارد و میتواند به آن درجه از تقوای نایل آید که حتی از اندیشه و فکرگناه نیز دورگزیند و این مقصد جهاد در روزه و اوج نورانیت برای یک انسان مسلمان است.

(1) سوره شوری / آیه : 40

(2) فقه الاسلامی و ادلته / ص: 1619

مبحث دوم: مقاصد تربیوی روزه

روزه ماه مبارک رمضان همانگونه که مقاصد معنوی و باطنی دارد، مقاصد تربیوی نیز دارد که حسب مطالب ذیل به بیان هر کدام آنها پرداخته میشود:

مطلب اول: تربیت روزه داران به اداء شکر الهی

رمضان مبارک در حقیقت ماه اداء شکر و حیاء از الله متعال و انجام دادن همه محاسن اخلاقی است. ولو اگر ما بانوک پاهای خویش، تا روز قیامت با تمام خشوع و خضوع، عجز، ناله، و فریاد برای عبادت الله متعال ایستاد شویم، با آنهم طوریکه شایسته ای الله متعال است شکرانندک ترین نعمت الله متعال را بجا آورده نمیتوانیم. پس چطور شکر این ماه با عظمت را که در آن برای انجام یک عمل نفلی پاداش عمل فرضی و برای یک عمل فرضی ثواب ده عمل فرضی داده میشود، ماه رحمت، مغفرت و نجات از آتش جهنم، ماه باز شدن دروازه های بهشت، ماه بند شدن درب دوزخ، ماه قبولیت دعا و ماه تهجد و تراویح و نزول و ختم قرآن است، درست شکر بجا آورده بتوانیم، این مشکل است.

اما نظریه قول راغب اصفهانی که نفس تصور و اظهار نعمت الله متعال خود یک نوع شکر است، میخواهم درین ماه مبارک، با ذکر چندی از انواع عبادات، زمینه تربیه انسانها را برای شکر الهی حسب ذیل تبیین نمایم:

۱ - روزه ماه رمضان مبارک خود نشانه اداء شکر الهی و عبادت است، و بزرگترین نعمت الهی برای انسان ها بعد از خلق ایشان، همانا نعمت هدایت است. چنانچه الله متعال میفرماید: (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى (۱) الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى (۲) وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى (۳)). (1).

ترجمه: به پاکی یاد کن پروردگار بلند مرتبه ات را. آنکه آفرید (مخلوق را) پس برابر ساخت (اندام) آنان را. و آنکه اندازه نمود پس هدایت نمود.

پس اگر انسان تمام عمر خود را در روزه، تسبیح و عبادت الله متعال سپری کند حق این نعمت ها را بجا آورده نمیتواند در حالیکه در تمام عبادات که ما انجام میدهیم به نحو حمد و ثنای الله متعال در بخش از آنها نهفته است مثلاً: در نماز های فرضی و نفلی سوره فاتحه را میخوانیم که حمد الله متعال

در آن بیان شده است، در رکوع، سمع الله لمن حمده میگوییم که حمد الله متعال را متضمن است، ربنا لك الحمد میگوییم که حمد و شکر الله متعال است، بالأخره تمام نماز حمد و شکر الله متعال است، روی همین اسرار و حکمتها است که الله متعال میفرماید: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي). (2).

ترجمه: نماز را برای یاد من برپا دار.

همچنان در سوره حج: الله متعال میفرماید: (كَذَلِكَ سَخَّرْنَاَهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ). (3).

ترجمه: همچنین مسخر نمودیم چهارپایان را برای شما تا شما شکرگزار شوید.

(1) سوره اعلی/ آیه : 3-1

(2) سوره طه / آیه : 13

(3) سوره حج / آیه : 35

پس در باب روزه هم، الله متعال مارا به خاطر هدایت اش به یک چنین عبادت، به شکر خود امر نموده است، طوری که الله متعال میفرماید: (وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ). (1).

ترجمه: و برای اینکه شما پوره کنید شمار را و برای اینکه به بزرگی یاد کنید خدا را به آنکه شما را راه نمود و تا شما شکر کنید.

پس تکبیر، چه در آیه مبارکه حج و چه در آیه مبارکه روزه، همانا ادای شکر الهی مبنی بر هدایت الله متعال میباشد.

و همچنان روزه خود اداء نمودن شکر الهی برای نعمت فرود آوردن قرآن کریم است ماه مبارک رمضان پیوسته و مرتبط با قرآن میباشد، چون ماه نزول این کتاب با عظمت است، طوری که الله متعال میفرماید: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ). (2).

ترجمه: ماه رمضان آن است که در آن قرآن فرو فرستاده شده است .

و این یک ویژه گی است که تنها برای امت رسول الله صلی الله علیه وسلم داده شده است نه برای دیگر امتان، لذا روزه ای این ماه را الله متعال در محدوده این ماه برای امت محمدی (صلی الله علیه وسلم) فرض گردانید تا شکر این نعمت بزرگ الهی بجا آورده شده باشد و بینایی چشم برای امت اسلامی نسبت به انوار الهی که در این ماه قرار داده شده است صورت گرفته باشد. پس روزه و رمضان این همه فقط و فقط به پاس استقبال از ماه نزول قرآن است. و این یک واقعیت است که سلف الصالحین آنرا درک نمودند و بر این ماه مبارک با انجام دادن تلاوت، تدبر در آیات قرآنی، حفظ و رسیدن به آن اهمیت دادند و آنچه را که الله متعال برایشان ارزانی فرموده بود آنرا نصیب شدند، چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (ما اجتمع قوم فی بیت من بیوت الله یتلون کتاب الله ویتدارسونه فیما بینهم الا نزلت علیهم السکینه و غشیتهم الرحمه و حفتهم الملائکه و ذکرهم الله فیمن عنده). (3).

ترجمه: افرادی نیستند که در خانه خداوند جل جلاله ملاقات کنند، کتاب خداوند جل جلاله را میخوانند، و آنها را مطالعه میکنند مگر سکون بر آنها فرود می آید، رحمت خداوند جل جلاله آنها را

فرامیگیرد، فرشته ها اطراف آنها را محاصره میکنند و خداوند جل جلاله به فرشته های نزد خود از آنها یاد میکند.

پس یکی از احسانات الله متعال برای ما (امت اسلامی) این خواهد بود که با شمول ضعف بشری، نا توانایی ها و تقصیر که ما داریم، بازهم به قرائت، تلاوت و تدبر در معانی و تفسیر قرآن کریم درین ماه توجه نموده از مزایای آن حتی الامکان بهره مند شویم چون قرائت قرآن یگانه عزتی است که الله متعال امت اسلامی را به آن تکریم نموده است و بس و برای فرشته ها با وجود حرص و تلاش شان، الله متعال این نعمت بزرگ را نصیب نفرمود بلکه انسانیت را به این احسان بزرگ انتخاب کرد.

2 - اداء شکر الله متعال بخاطر عطیه های که تنها به امت اسلامی در این ماه نصیب کرده است، الله متعال امت اسلامی را به اشیای درین ماه مبارک مخصوص نموده است که در ماه های دیگر قابل دریافت نیست و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم آنرا در جوامع الکلم خویش بیان نموده است که حسب ذیل به بیان آن می پردازم:

الف: نجات از آتش جهنم و دخول به بهشت: بدلیل این فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم: (الصيام جنة من النار كجنة احدكم من القتال). (4).

(1) سوره بقره / آیه : 185

(2) سوره بقره / آیه : 184

(3) صحیح مسلم / حدیث: 2700

(4) مسند احمد/ حدیث: 3868 به روایت جابر رضی الله عنه از پیامبر صلی الله علیه و سلم با اسناد حسن نقل شده است.

ترجمه: روزه سپر از (رسیدن) آتش دوزخ است همانند سپر یکی از شما از (آسیب) جنگ.
ب: بخشش گناهان گذشته بنده گان: چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم میفرماید: (الصلوة الخمس والجمعة الى الجمعة ورمضان الى رمضان مكفرات لما بينهن اذا اجتنبت الكبائر)
(1)

ترجمه: نمازهای پنجگانه، نماز جمعه و رمضان تا رمضان دیگر، گناهان در میان خود را از بین میبرد.

ج: قبولیت دعاء: چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم میفرماید: (ان للصائم عند فطره دعوة لا ترد).

ترجمه: هر آینه برای روزه دار هنگام افطار دعای است که اصلا رد نمیشود.

د: برکت های شب قدر: الله متعال برکت این شب را به حدی بلند نموده است که عبادت یک شب آن را بهتر از هزار ماه گرانیده است. چنانچه که فرشته ها درین شب زمین را آباد میسازند و حضرت جبرئیل علیه السلام پیشاپیش همه ایستاد میشود، به دعای مردم آمین میگویند، برای مسلمانان از پروردگا آمرزش میخواهند و بر خود شان و مسلمانان سلام میگویند. طوری که الله متعال میفرماید: (تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ) (سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ). (2).

ترجمه: فرشته ها و حضرت جبرئیل علیه السلام با اجازه پروردگارشان از هر موضوع فرود می آید و سلام و رحمتی پیوسته تا هنگام طلوع فجر.

علماء و دانشمندان فرمودند که شکر بردو قسم است:

۱- شکرواجب: که منجر به ادای امور واجبی و ترک امور حرام و هر آنچه که باعث نقصان انسان میشود.

۲- شکر مستحب: که بعد از ادای فرایض و ترک محرمات، به ادای نوافل و ادار میسازد. این را درجه مقربین میگویند.

پس ماه مبارک رمضان ماه تمرین و یک فرصت خوب برای ادای شکر الهی و تربیت انسانهای مسلمان میباشد که این تربیه از ادای شکرواجب شروع و به ادای شکر مستحب منتهی میگردد چون

مسلمانان با ادای طاعات، مانند روزه، شب زنده داری، صدقه، ذکر، تلاوت قرآن کریم، اعتکاف و غیره ادعیه و عبادت، نهال تربیه خوب را در وجود خویش غرس نموده به خصلت های خوب دست میابد.

شکر در واقع ستایش الله متعال به زبان بنده گانش و اظهار نعمت های الله متعال است شکر نعمت الله متعال که نزد خداوند جل جلاله دارای مرتبه و درجه بلند است بلکه شکر نعمت نصف ایمان را تشکیل میدهد و همچنان ادای شهادت و محبت با الله متعال به زبان بنده گانش میباشد. شکر در حقیقت به پنج پایه استوار است مانند: عاجزی شاکر، محبت بامشکور، اعتراف به نعمت الله متعال، شکر در مقابل نعمت خداوند جل جلاله و عدم کار بردن نعمت خداوند جل جلاله در راه غیر معقول.

نعمت الله متعال برای بنده گانش به حدی زیاد است که اگر در تمام عمر برای آن نماز خوانند، ذکر نماید و روزه بگیرد باز هم نمیتوانند شکر آن نعمت های الله متعال را بجا بیاورند اما این از احسانات و الطاف بی نهایت و لا یتناهی الله متعال است که برای بعضی از فرصت ها و اوقات فضایل و ویژگی های داده است تا انسان های مسلمان از آن فرصت ها برای عزت و وقار خود بهره ای خوب ببرند، البته ماه مبارک رمضان طوریکه در این رساله مختصر به آنها اشاره شده است موقع خوب برای تعلیم و ادای شکر و حصول تقرب بسوی الله متعال میباشد. (3).

(1) صحیح مسلم/ حدیث: 233 .

(2) سوره قدر/ آیه: 4-5

(3) روح الصیام و معانیه لدکتور عبدالعزیز مصطفی کامل/ ص: ۱۰۱

مطلب دوم: تشویق مردم به صبر و شکیبایی

صبر مانند سخاوتی است که پایان نمی یابد، لشکری است که شکست را نمی پذیرد، قلعه ای است که خراب نمیشود و بالاخره خوب ترین کمک کننده برای همراه و صاحب خود است که هیچ دوست و رفیق دیگری چنین کمک را کرده نمیتواند طوریکه الله متعال میفرماید: (وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ) (1).

ترجمه: و اگر شکیبایی نمایید هر آینه آن بهتر است برای شکیبایی کننده گان. همچنان الله متعال از صبر پیامبرش حضرت یوسف علیه و علی نبینا علیه السلام خبر میدهد که بی گمان صبر و تقوای حضرت یوسف (علیه السلام) باعث شد تا ایشان به مکانی بلند دست بیابد: (إِنَّهُ مِنْ يَتَّقِي وَيَصْبِرُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (2).

ترجمه: هر آینه کسی بترسد از خداوند جل جلاله و صبر نماید پس هر آینه خداوند جل جلاله ضایع نمیسازد پاداش صبر کننده گان را.

همچنان الله متعال پیروزی را با صبر و تقوی معلق نموده و آنرا به تقوای پیوند داده است: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (3).

ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید صبر کنید و ثابت قدم باشید و (کمر را) محکم ببندید و از خداوند جل جلاله بترسید تا رستگار شوید.

الله متعال صبر کننده گان را به سه چیزی بشارت میدهد که همه ای آنها در دنیا باعث حسد مردم بایکدیگر شان قرار میگیرند طوریکه میفرماید: (وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ) (4)

ترجمه: مژده ده صبر کننده گان را.

(أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّهَدُونَ). (4).

ترجمه:

ترجمه: این گروه، به ایشان است عنایات از جانب پروردگارشان، ومهربانی، واین گروه ایشان راه یافتگانند.

صبر یگانه وسیله ای است که انسان مسلمان توسط آن به استحکام ایمان وقوت دینداری اش دست می یابد وجز آن، بالای چیزی دیگری اعتماد کرده نمیتواند چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (الطهور شرط الایمان والحمد لله تملأ المیزان وسبحان الله والحمد لله تملئان ما بین السماء والارض والصلوة نور والصدقة برهان والصبر ضیاء... الحدیث). (5).

ترجمه: پاکی جزء ایمان است، الحمد لله میزان (اعمال) را پر میکند وسبحان الله والحمد لله گفتن میان آسمان وزمین را پر میسازد، نماز روشنایی است، صدقه دلیل است وصبر روشنی است.... تا آخر حدیث.

باتوجه به آنچه که در آیات وحدیث فوق پیامبر صلی الله علیه وسلم در یافتیم نشان میدهد که ماه مبارک رمضان ماه صبر بوده ومسلمان با حلول آن در ماه صبر محصور میباشند وهرکه اگر به نحو ارتباط خود را با الله متعال تامین کرده باشد پس این ارتباط آنرا وادار میسازد تا خود را درست در این

(1) سوره نحل / آیه : 126

(2) سوره یوسف / آیه: 90

(3) سوره آل عمران / آیه : 200

(4) سوره بقره / آیه : 155

(5) صحیح مسلم / حدیث: 2694

ماه مسول وآماده انجام انواع عبادات بسازد زیرا که الله متعال خود صبور بوده بلکه یک نام از نامهای الله متعال صبور میباشد و هیچ کس در برابر نارواها و مشکلات، صابر تر از الله متعال بوده نمیتواند وذات الله متعال بزرگتر از آن است که به آن صبر کرده میشود زیرا صبر الله متعال در برابر بدبختیهای بندگان، انکار پیامبران الهی، قتل انبیاء، تکذیب انبیاء ومقابله مردم با ایشان به شتم وتکلیفها وتحقیر ایشان توسط مردم نشان دهنده این است که هیچکس صبرکننده تر نسبت به الله متعال بوده نمیتواند.

وقتی که الله متعال، بنده گان متصف به صفت و آثار صبر خود را دوست دارد پس الله متعال به اندازه بهره گیری شان از صبر همراه ایشان میباشد وچون در روزه ماه مبارک رمضان هر سه نوع صبرمانند: صبر بر احساس درد تشنگی وگرسنگی، صبر بر گناه و صبر بر طاعات وجود دارد، ومقتضای صفت صبر الله متعال این را ایجاب میکند الله متعال درین ماه به بنده گان خود صبر را تعلیم داده وبر اساس آن با آنها محبت نماید.

رمضان ماه صبر است چون کسیکه روزه میگیرد ودر تمام ماه از همه چیز خود را قید میدارد ویک ماه مکمل را به همین طور سپری می میکند سپس به این معنی است که این شخص صفت صبر را به خود کمایی نموده است.

در حدیث صریح پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم، ماه رمضان را ماه صبر گفته است چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (صوم شهر الصبر وثلاثة ایام من کل شهر صوم الدهر)(1)

ترجمه: روزه ماه صبر(رمضان) وسه دیگر از هر ماه معادل روزه همه سال است.

همچنان یزید بن عبدالله بن الشخیر از یک اعرابی حکایت می کند که میگوید: من از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم شنیدم پیام که می فرمود: (صوم شهر الصبر وثلاثة ايام من من كل شهر يذهبن وحرالصيد)(2)

ترجمه: روزه ماه (صبر) رمضان و سه روز از هر ماه وسوسه های سینه را از بین می برد.

ماه مبارک رمضان به عنوان فرصت محسوب میشود که مردم مسلمان در آن خود را بر طاعت خداوند (جل جلاله) و ترک گناهان و منکرات ملزم میدانند و همچنان بعد از رمضان براین امر استقامت می کنند .

در آیه های از قرآن کریم ، روزه عامل برای رسیدن به بسیاری از فضایل و کمالات انسانی از جمله صبر و بردباری تاکید شده است و روزه بر انسانهای مسلمان کمک می کند تا بر نفس خویش سلطه یابد.

(1) مسند احمد / حدیث نمبر: 7567 و صحیح مسلم / حدیث: 1161

(2) مسند الامام الاحمد/ (22965) .

مطلب سوم: تشویق مردم به انجام امور خیر

انجام دادن کارخیر یک صفت معمولی نیست بلکه یکی از صفات بارز انبیاء علیهم السلام است. طوری که الله متعال راجع به بیان صفات انبیاء علیهم السلام میفرماید: (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ

وَيَدْعُونَآ رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ). (1)

ترجمه: (هرآیینها) این پیامبران می شتافتند در نیکویی ها و میخواندند مارا از روی توقع و ترس و بودند برای ما فروتنان.

پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (اذا جاء رمضان فتحت ابواب الجنة وغلقت ابواب النار وصدفت الشياطين وينادي مناد يا باغي الخير اقبل ويا باغي الشر اقصر). (2)

ترجمه: وقتی که رمضان بیاید دروازه های بهشت باز میشود و دروازه های دوزخ بند میشود و شیطان ها با زنجیرها بسته میشوند و آواز کننده آواز میکند که: ای جستجو کننده نیکی پیش بیا و ای جستجو کننده بدی ها به عقب گرد.

ماه مبارک رمضان ماه نهم در تقویم هجری قمری است که قبل از آن ماه شعبان و بعد از آن ماه شوال المکرم است . و روزه ای در ماه رمضان مبارک یکی از فرایض پنجگانه اسلام را تشکیل

میدهد. لذا مسلمانان خود را به آن ملتزم و خود را از خوردن و نوشیدن و جماع درین ماه از طلوع صبح صادق تا غروب آفتاب اجتناب می کنند.

تعداد روزهای رمضان ۲۹ و گاه هم ۳۰ روز می باشد، ماه رمضان از ماه های است که نزد الله متعال از فضل و برتری خاص نسبت به دیگر ماه های سال برخوردار است. چون، ماه خیر و رحمت نزد الله متعال می باشد و به یک نیکی درین ماه نزد الله متعال به اندازه ده چند آن ثواب داده میشود و اعمال خیر، عبادت، و طاعت الله متعال درین ماه زیاد انجام داده میشود که در دیگر ماه ها انجام داده نمیشود و مسلمان ها با توجه به ارشادات دینی شان به ویژه این حدیث پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم که ارشاد فرمودند: (انه شهر اوله رحمة اوسطه مغفرة و آخره عتق من النار فاستكثرو فيه من اربع خصال خصلتين ترضون بهما ربكم و خصلتين لاغناءبكم عنهما اما الخصلتان ترضون بهما ربكم فلا اله الا الله والاستغفار واما الخصلتان اللتان لاغناءبكم عنهما فاسئلونه الجنة وتستعيذون به من النار). (3).

ترجمه: آن، (رمضان) ماه است که اولش رحمت، اوسط اش مغفرت و آخرش نجات از آتش جهنم است، چهار خصلت را در آن زیاد نمایید که با دوی آن پروردگارتان راضی میشود و دوی دیگر نیاز خود شما است. اما آن دو که پروردگارتان راضی میشود: لاله الا الله گفتن و طلب آمرزش است اما آن دو که نیاز شما است: جنت را از وی بخواهید و از دوزخ به وی پناه ببرید. کوشش میکنند تا درین ماه در حد توان ایشان کارهای نیک که باعث محبت و تقرب شان به الله متعال شود انجام دهند که موارد از آنها طور ذیل برمی شمرده میشود:

۱ - روزه : روزه ای که مسلمانان از طلوع آفتاب تا غروب آن، آن را میگیرند، تنها به خوردن و نه نوشیدن خلاصه نمیشود بلکه انجام دادن برخی از اعمال دیگر مانند دوری جستن از گناه و آنچه که باعث خشم خداوند (جل جلاله) میشود مانند: غیبت، دروغ، دزدی و منت گذاشتن به مردم و غیره معاصی نیز شامل آن می باشد.

۲ - تلاوت قرآن کریم: از بهترین کارها نزد الله متعال درین ماه مبارک، همانا تلاوت قرآن کریم است همانگونه که هر حرف آنرا الله متعال به ده نیکی تبدیل میکند و اگر بخواد به دوی چند ها تبدیل میکند.

(1) سوره انبیاء / آیه : 90

(2) صحیح بخاری / حدیث: 1899

(1) صحیح ابن خزیمه / حدیث: 887 و بیهقی در شعب الایمان / حدیث: 3608 شیخ البانی این حدیث را ضعیف گفته است.

۳ - نمازهای پنج وقت و بیشتر از آن: نمازهای پنج وقت که مهمترین آنها است و بیشتر آن همانا نمازهای نوافل و سنتها است که به ویژه نماز تراویح در جماعت. چون رمضان فرصت عبادت و بنده گی عاشقانه تر و راز و نیاز عارفانه تر با معبود بی همتا است و درین ماه از روزه داران خواسته شده است باخضوع و فروتنی بیشتر، نمازها را به جا آورند و به برپایی نمازهای مستحبی و نوافل بیش از پیش همت گمارند.

۴ - صله رحمی: در اسلام به صله رحم بسیار سفارش شده است و از عادات نیک درین ماه مبارک همانا دید و دید با دوستان و خویشاوندان است که درین ماه باید تقویت داده شود و ارتباطات مسلمانان که در میان سال خدشه دار شده باشد دوباره تامین و مستحکم گردد.

۵ - خیرات دادن و صدقات: صدقه دادن درین ماه مبارک از بهترین کارهای محسوب میشود که الله متعال صاحب آنرا بزرگترین اجر میدهد، که مال باشد، یا خوراک، یا لباس و یا چیزی دیگری و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم طوری که گذشت از جمله بزرگترین صدقه دهنده در ماه مبارک رمضان میبودند.

۶ - ذکر الله عزوجل: برای ذکر، تسبیح و استغفار در رمضان الله متعال پاداش خاص گذاشته است چون با استغفار دروازه های رزق باز، مشکلات حل و انسان از محرمات دور میشود و قلب آماده یاد الله متعال میگردد چنانچه الله متعال مفرماید: (قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ). (1).

ترجمه: بگو! ای پیامبر اگر دعا نکنید و خداوند (جل جلاله) را نخوانید، پروردگار من به شما هیچ

اعتنایی نخواهد کرد.

۷ - این ماه بهترین فرصت برای ادای فریضه زکات برای فقراء و مساکین میباشد. چون این ماه، طوریکه گفته شد، ماه مواسات و مودت است و پرداختن زکات یکی از زمینه های مواسات و همدردی با فقراء بوده و سبب کسب مودت و دوستی و نابود شدن هر نوع کینه و بد بینی در میان مردم می گردد. باید دانست که زکات یک فریضه ای پاک کننده مال فرد و اجتماع میباشد. و نمودنده بذرهاى فضیلت در افراد و هم پیشرفت جامعه میباشد که از یکسو آلودگی های مالی را از بین می برد و از سوی دیگر تکامل آفرین جامعه است.

۸ - اعتکاف نشستن: مسلمانان خیلی تلاش مینمایند تا اکثر وقت خود را در مسجد سپری کنند. نماز بخوانند، قرآنکریم تلاوت کنند و ذکر الله متعال را انجام دهند به ویژه در دهه اخیر رمضان بانشستن اعتکاف در مساجد میخواهند لیلة القدر را جستجو کنند و به انجام یک عبادت بهتر از هزار ماه دست یابند.

۹ - زنده داشتن شب قدر: پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم مردم و اصحاب رضی الله عنهم را برای جستجو و زنده داشتن شب قدر دعوت میکردند چون الله متعال به شب قدر ارزش خاص داده است و برای کسیکه آنرا بخاطر ایمان و امید ثواب زنده بخورد مغفرت گناهان نصیب میکند.

۱۰ - نشستن در مسجد تا طلوع آفتاب: نشستن در مسجد بعد از ادای نماز صبح تا طلوع آفتاب مستحب است و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم مردم را به آن تشویق نموده است.

۱۱ - عمره کردن در ماه رمضان: عمره در رمضان معادل حج فرضی ثواب دارد چون در آن مشقت فراوان را متحمل میشود. و تحمل هر نوع مشکل برای کمایی ثواب در ماه مبارک رمضان متضمن پاداش بلند میگردد.

(1) سوره فرقان / آیه: 77

مطلب چهارم: روزه، نگهداری از فتنه شیاطین

تهدیدهای ابلیس و شیطان را میتوان اولین و جدی ترین تهدید پنهانی برای انسان تلقی نمود. زیرا این تهدید همزمان با آغاز خلقت انسان نشأت گرفته است. چون زمان که خداوند (جل جلاله) حضرت آدم (علیه السلام) را آفرید و به ملائکه دستور داد تا در مقابل او سجده تعظیم بجا بیاورد، ابلیس از این فرمان تمرد کرد، سپس او از روی خود خواهی و انتقام جویی تصمیم گرفت تا انسان ها را گمراه کند، و درین ارتباط از نیرنگ ها و حيله های گوناگون کار بگیرد. اما الله متعال برای آگاهی و نجات بنده گانش ازین پدیده های تباہ کن، راه های را باز نمود که ماه مبارک رمضان را میتوان یکی از آن برشمرد.

چنانچه از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمود: (اذا دخل رمضان فتحت ابواب الجنة وغلقت ابواب جهنم ولسلسلت الشیاطین). (1) ترجمه: وقتیکه ماه رمضان داخل شد دروازه های جنت باز و دروازه های دوزخ بند میشود و شیطان با زنجیرها بسته کرده میشود.

همچنان از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (اذا كان اول ليلة من رمضان صفت الشياطين ومردة الجن . غلقت ابواب النار فلم يفتح منها باب وفتحت ابواب الجنة فلم يغلُق منها باب...) الحديث. (2).

ترجمه: وقتیکه اولین شب از رمضان فرا برسد، شیاطین و سرکش ها به زنجیرها بسته میشود دروازه جهنم بند میشود که هیچ دروازه آن باز نمی ماند و دروازه های بهشت باز میشود که هیچ دروازه آن بند نخواهد ماند.

علماء ودانشمندان اسلامی در مورد تصید شیطان که در حدیث ذکر شده است، دیدگاه های مختلف دارند که قرار ذیل به بیان هر کدام آنها پرداخته میشود:

۱ - مراد از باز شدن درب جنت و بند شدن درب جهنم باز شدن و بند شدن حقیقی است، یعنی این مسئله یک حقیقت واضح و واقعی است.

۲ - مراد از باز شدن درب جنت و بند شدن درب جهنم و به زنجیر بند شدن شیاطین، تقلیل یافتن شر شیاطین و اغواء کردن و گمراه کردن مردم است.

۳ - حافظ ابن حجر رحمه الله در زمینه میگوید: وقيل في هذا اشارة الى رفع عذر المكلف، كانه يقال له قد كفت الشياطين عنك فلا تعتل بهم في ترك الطاعة ولا فعل المعصية). (3).

یعنی: گفته شده است که در این اشاره است به برداشتن عذر از انسان مکلف، گویا که برایش گفته شده است که شیاطین از تو دور ساخته شده است پس به آنها در امر ترک طاعت و انجام معصیت نزدیک خواهی بود.

هدف اصلی شیطان، فریب دادن انسان برای نافرمانی از امر الله متعال و گرایش به طاغوت است، طوریکه درین فرموده الله متعال: (قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ). (4).

(1) صحیح بخاری/ حدیث: 3277 و صحیح مسلم/ حدیث: 1079

(2) صحیح ترمذی / حدیث: 682 و همچنان ابن ماجه/ حدیث: 1642 و این حدیث را حدیث حسن گفته اند.

(3) فتح الباری از حافظ ابن حجر رحمه الله / ج6 / ص: 114

(4) سوره حجر / آیه: 39

ترجمه: (ابلیس) گفت: ای پروردگار! به سبب اینکه مرا گمراه نمودی (پس کناهان را) در زمین برایشان زیبا جلوه میدهم و همگی آنان را گمراه می نمایم، اهداف دیگری نیز دارد که طور ذیل بیان میگردد:

۱ - کفر و ناسپاسی: یعنی یکی از اهداف شیطان، تلاش برای ممانعت از سپاس گذاری انسانها از نعمت های الهی است. شیطان در مقابل پروردگار ابراز میکند که بنده گان ترا وسوسه خواهم کرد بگونه ای که بیشتر آنان شکرگذاری نعمت های ترا نخواهند کرد، طوریکه الله متعال در قرآن کریم میفرماید: (وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ). (1).

ترجمه: نمی یابی زیاد تر آنان را سپاس گزار.

و همچنان الله متعال میفرماید: (وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ). (2).

ترجمه: بسیار اندکی از بندگانت سپاسگزار هستند.

۲ - براندازی انسان: شیطان تلاش میکند تا از طریق های مختلف انسان را گمراه بسازد و از راه که الله متعال برای سعادت انسانها گذاشته است، بی راه سازد، طوریکه الله متعال میفرماید: (وَلَا ضَلَالَتُهُمْ وَلَا مَنِيْنُهُمْ وَلَا مَرْتَبُهُمْ فَلْيَبْتَئِكُمْ آذَانَ الْأَنْعَامِ). (3).

ترجمه: و البته گمراه میکنم ایشان را و امیدوار میسازم ایشان را، و می فرمایم ایشان را که

بشگافند گوشهای چارپایان را.

۳ - ترویج فحشاء و منکر: دشمنی شیطان با انسانها به حدی آشکار است که در صورت اطمینان انسانها را بی پرده به فساد امر میکند چنانچه که در زمینه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوتَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ). (4).

ترجمه: ای کسانانیکه ایمان آورده اید! نقش قدم شیطان را پیروی نکنید و کسیکه از نقش قدم شیطان پیروی کند پس آن (شیطان) به فحشاء و کارهای خلاف شریعت امر میکند
۴ - هوا پرستی: یکی دیگری از فتنه های شیطان هوا پرستی است، طوریکه الله متعال میفرماید: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ). (5).

ترجمه: پس آیا دیدی آن را که هوا و هوس خود را معبود خویش گردانیده است.
شخص هوا پرست میدانند که خدای دارد و او را بپرستد، لکن به جای خدای سبحان جل جلاله، هوای خود را می پرستند. موثر ترین راه نفوذ شیطان هوا پرستی است چراکه تا پایگاه در درون انسان وجود نداشته باشد، شیطان قدرت بر وسوسه گری ندارد.
هوا پرستی طوریکه الله متعال در آیه مبارک فوق بیان داشت، انسان را تا مرحله مبارزه با خداوند جل جلاله به پیش می برد.

-
- (1) سوره اعراف / آیه : 17
 - (2) سوره سباء / آیه : 13
 - (3) سوره نساء / آیه : 119
 - (4) سوره نور / آیه : 21
 - (5) سوره جاثیه / آیه : 23

قرآنکریم برای مقابله با فتنه های مداوم شیاطین راهکارهای موثر و روشن را بیان نموده است که قسمت از آنها را طور ذیل بیان میدارم:

۱ - توبه: اولین قدم برای مقابله با شیطان، پاک سازی خود از آلودگی های است که شیطان در وجود انسان ایجاد کرده است، بهترین چیزی از نظر قرآن که گناهان انسان را شستشو میدهد، همانا توبه است و نخستین اقدام که شیطان به واسطه آن حضرت آدم علیه السلام را به لغزش کشاند، تنها با توبه جبران شد. طوریکه الله متعال میفرماید: (فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ). (1).

ترجمه: باز آدم از پروردگارش کلماتی را دریافت و الله متعال توبه او را پذیرفت چون الله جل جلاله بسیار توبه پذیر مهربان است.

۲ - ذکر و یاد خداوند (جل جلاله). ذکر مداوم و فراوان خداوند (جل جلاله) یکی از چیرهای است که از نظر قرآن حد معینی ندارد چنانچه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا). (2).

ترجمه: ای کسانانیکه ایمان آورده اید! یاد کند خداوند جل جلاله را یاد زیاد.

به دلیل اینکه عوامل غفلت در زندگی مادی فراوان است و تیرهای وسوسه شیاطین از هرسو به طرف انسان پرتاب میگردند، برای مبارزه با آن، راه جز «ذکرکثیر» چیزی دیگری بسنده نیست.

۳ - تقوی و خلوص: تقوامحکم ترین سپری است که میتواند انسان را از وسوسه های شیطان در امان نگه دارد. برای پیشگیری و مقاومت در برابر هجوم های شیطان باید در مسیرزندگی در استواری بنا نهاد تا از نفوذ تیرهای زهراگین وسوسه اش در امان بود. این قلعه حصین چیزی جز نیست جز تقوی. طوریکه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ). (3).

ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید! بترسید از خداوند جل جلاله به ترسیدن که حقتش است.

۴ - استعاذه: یوسف علیه وعلی نبینا علیه السلام از طریق استعاذه وبا ذکر: (مَعَاذَ اللَّهِ). (4).

ترجمه: به خداوند(جل جلاله) پناه برد و از شر شیطان رهایی یافت.

حتی خداوند(جل جلاله) به پیامبرش سفارش می کند که هنگام خواندن قرآنکریم از شر شیطان رجیم به او پناه برد. طوریکه الله متعال میفرماید: (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ). (5).

ترجمه: چون قرآن میخواندی به الله متعال پناه ببر از شیطان رانده شده.

فایده پناه بردن به الله (جل جلاله) این است که شیطان بر کسان که ایمان آورده اند و به پروردگار شان توکل کرده اند، نفوذ و سلطه ای ندارد.

۵ - توکل: توکل به خداوند(جل جلاله) توام با ایمان راسخ، مانع تسلط شیطان خواهد بود، چنانچه الله متعال میفرماید: (إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ). (6).

ترجمه: بی گمان شیطان برکسان که ایمان آورده اند و بر پروردگارشان توکل می کنند هیچ تسلط ندارند و نخواهد داشت.

توکل از لوازم ایمان است و عبارت از اعتماد قلبی و وابستگی به نیروی قاهری است که هیچ قدرتی نمیتواند بر آن غلبه کند، بلکه موجب ثبات و استقامت شخص متوکل در انجام عمل میشود.

قوام صفت توکل به آن است که خاطره و نیرنگ شیطانی را بخود راه ندهد و موثر حقیقی و کافی را یگانه ساخت پروردگار بداند.

-
- (1) سوره بقره / آیه : 37
(2) سوره احزاب / آیه : 41
(3) سوره آل عمران / آیه : 102
(4) سوره یوسف / آیه : 23
(5) سوره نحل / آیه : 98
(6) سوره نحل / آیه : 99

۶ - ماه مبارک رمضان: که تفصیل آن در ابتدای عنوان مورد بحث، گذشت و به آن اکتفاء میکنیم.

منتهی فراموش نباید کرد که تحلیل و بررسی ارشادات دینی در موضع به بند کشیده شدن شیاطین و جلوگیری از آنها در ماه رمضان دو علت را نشان میدهد:

الف : طبیعت پیشگیرانه روزه : روزه بطور طبیعی زمینه ای را که شیطان بر اساس آن انسان را به گمراهی می رساند، از بین می برد. به تعبیر دقیق تر، زنجیری که در ماه رمضان شیطان را به بند می کشد چیزی جز خود روزه نیست. طوریکه در حدیث شریف آمده است: (ان الشیطان لیجری ابن آدم مجری الدم فضیقوا مسالکه بالجوع). (1).

ترجمه: شیطان در انسان جاری میشود همچون جریان خون، پس با قبول گرسنگی راه های رفت او را تنگ کنید.

این حدیث به روشنی بر این نکته دلالت دارد که روزه به طور طبیعی مانع تسلط شیطان بر انسان میشود. زیرا زنجیر یکه روزه دارد، نه تنها شیطان را به بند می کشد بلکه کشش های نفس اماره را هم مهار میسازد و آنرا به اسارت در می آورد و جلو سلطه ای آنرا بر انسان میگیرد.

ب: عنایت ویژه خداوند(جل جلاله): افزون بر پشتوانه ای که روزه به طور طبیعی برای روزه

داران جهت جلوگیری از سلطه ای شیطان و اغواگری های او پدید می آورد، این برنامه عبادی خودبخود زمینه ساز شمول عنایت های خداوند(جل جلاله) بر آنان میگردد. ابو حامد محمد غزالی رحمه الله میگوید: خداوند(جل جلاله) روزه را برای خود اختصاص داده است برای دو معنی:

یکی: آنکه حقیقت وی دست باز داشتن و نکردن است، و آن در نفس خود پوشیده است، و در آن عملی نیست که بتواند دید و همه طاعت ها را مردم می بینند و مشاهده می کنند و روزه را جز حق تعالی نبیند چون او عمل باطن است.

دوم: قهر دشمن خداوندی است، چون لشکر شیطان، شهوات است و طوریکه در حدیث قبل ذکر شد شهوتها به خوردن و آشامیدن قوی تر میشود. و چون روزه بخصوص قهر شیطان است و بستن رخنه ها و تنگ کردن گذر های وی (که در حدیث ذکر است) مستحق شده است که به اختصاص نسبت الهی مشرف شود. چه در قمع دشمن خدای وی باشد. و نصرت خدای بنده را موقوف است به نصرت خدای را، چنانچه خداوند متعال میفرماید: (إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ). (2).

ترجمه: و اگر شما کمک کنید (دین) خداوند جل جلاله را، کمک میکند(خداوند جل جلاله) شما را و استوار میدارد گام های شما را.

ابوحامد غزال میگوید: و تغییر بنده به شکستن شهوت ها باشد که آن، چرا خوار و مرغزار شیطان است و چون در چراخوار خصب باشد از لقاء الله متعال در حجاب بمانند و روزه بهترین سپر برای نجات از این گزند است.(3).

(1) صحیح بخاری / حدیث: 2039 .

(2) سوره محمد / آیه: 7

(3) احیاء علوم الدین ابو حامد محمد امام غزالی / ج 1 / ص 508

مطلب پنجم: تربیه مردم برای برخورد نیک

ماه مبارک رمضان در کنار دیگر مزایای تربیتی اش، ماه تربیت انسان های مسلمان برای برخورد نیک با مردم نیز است چنانچه الله متعال میفرماید (وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ). (1).

ترجمه: روزه داشتن برای شما خوب است اگر (حقایق و نکات عبادات را) بدانید. هدف اصلی روزه گرفتن ماه رمضان مبارک، همانا بجا آوردن امر الله متعال و حصول رضایت آن ذات متعالی می باشد. اما خداوند علیم، حکیم، خبیر و غفور الرحیم هیچ گاه به امری بدون اینکه حکمت و فوایدی نداشته باشد دستور نمیدهد چنانچه در آیت مبارک فوق اشاره شده است روزه ماه رمضان مبارک سراسر خیر و نیکی برای مردم است و جزء از کارهای نیک همانا برخورد نیک با مردم میباشد.

چنانچه که ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت می کند که ایشان فرمودند: (اذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يصخب فان سابه احد او قاتله فليقل: انى صايم) (2).

ترجمه: وقتیکه روز روزه یکی از شما فرارسید پس کارهای خلاف اخلاق نکند و صدای بد بلند نکند و اگر کسی برایش دشنام داد و یا هم با وی جنگ کرد پس باید برایش بگوید که من روزه دار هستم.

پس روزه، دارای فواید و آثار بی شمار تربیتی فردی و اجتماعی میباشد که طور ذیل به بیان هر کدام آنها پرداخته میشود:

الف: آثار تربیتی فردی روزه:

1- تقویت صبر و پایه داری: صبر یکی از فضیلت های اخلاقی و انسانی است که بر تحصیل آن در ارشادات دینی بسیار تاکید شده است، زیرا شخص سالک به سوی قرب الهی در حرکت است و با داشتن این صفت نیکو است که میتواند با نشیب و فرازها، مشکلات، مصیبت ها و مانند آن، دست و پنجه نرم کند و به مقصود خود نایل آید. یکی از راه های رسیدن به این توانایی نفسانی و فضیلت انسانی، همانا روزه داری است.

و نیز پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ماه مبارک رمضان را ماه صبر دانسته و میفرماید: (یایها الناس قد اظلمکم شهر عظیم.....الحديث) (3).

ترجمه: ای مردم! به درستی که ماه بر شما سایه افکنده است ماه بزرگی که در آن شبی است که بهتر از هزار شب و آن ماه رمضان است. خداوند(جل جلاله) روزه گرفتن در آن را واجب نموده.... و آن ماه صبر است.

درحقیقت یکی از مهم ترین آثار روزه اثرگذاری روحانی و معنوی صبر در روح و جان روزه دار است، زیرا روزه با فراهم نمودن محدودیت های موقت در برابر گرسنگی و تشنگی و دیگر موارد، به او توان پایداری، شکیبایی و توان مبارزه با حوادث سخت را در زمان های ممتد می بخشد و چون غرایز سرکش را کنترل می کند و بر قلب انسان نور و صفایی می بخشد.

(1) سوره بقره / آیه : 184

(2) صحیح مسلم / حدیث: 1 115 همچنان صحیح بخاری / حدیث: 1894 و لفظ این حدیث از صحیح بخاری است.

(3) السنن و الاحکام / ج3 / ص 400 در سند روایت این حدیث علی بن زید بن جدعان است که گروه از علماء نسبت به آن حرف دارند.

۲ - آرامش و نشاط: روزه به ویژه ماه رمضان مبارک از دو جهت مایه آرامش برای روزه دار است:

الف : از آن جهت که انسان را به مرحله صبر (طوری که قبلاً تشریح شد) میرساند و انسان صابر را بر نفس غالب و پیرو عقل و تسلیم خداوند(جل جلاله) می سازد، و کسی که چنین باشد، دارای نفس آرام و مطمئن خواهد بود.

ب : روزه نوعی یاد و ذکر عملی خداوند(جل جلاله) است. و مسلم است که یاد خداوند جل جلاله، مایه ای آرامش دلها میباشد طوری که الله متعال میفرماید: (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ). (1).

ترجمه: آگاه باشید که با یاد نام الله متعال دلها آرام میگیرند.

۳ - آخرت گرایی: یکی دیگر از آثار فردی روزه این است که انسان را در مسیر آخرت گرایی قرار می دهد. زیرا انسان روزه دار با گرسنگی و تشنگی خود، به یاد گرسنگی و تشنگی روز قیامت می افتد و تصمیم می گیرد برای آن روز واپسین توشه ای آماده سازد که یکی از آن توشه روزه ماه مبارک رمضان محسوب میگردد.

۴ - قدرت برکنترول شهوت ها: از مهمترین زمینه های دوری از رحمت الهی و محرومیت از الطاف

بی کران خداوند (جل جلاله)، همانا گرفتار شدن انسان در دام خواسته های نفسانی و شهوت ها به ویژه شهوت جنسی است، درآموزه های دینی دستورالعمل های بسیاری برای کنترول خواهشات نفسانی انسان بیان شده است که روزه داری یکی از آنها میباشد، زیرا روزه نوعی از ریاضت طبیعی و معقول است که اگر به گونه منظم و مرتب تکرار شود، به تدریج نیروی خویشتن داری از گناهان را در وجود انسان تقویت میکند و او را بر اراده ای خود مسلط میسازد.

لذا پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (يامعشرالشباب من استطاع منكم البائة فليتزوج فانه اغض للبصر واحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فانه له وجاء) . (2).

ترجمه: ای جوانا! کسی که از شما توانایی ازدواج کردن را دارد، ازدواج کند زیرا باعث حفاظت چشم و شرمگاه میشود. وکسی که توانایی ازدواج کردن را ندارد، روزه بگیرد، زیرا روزه شهوت را ضعیف و کنترول می کند.

بنابراین روزه برای کمایی قوت صبر، آمش روحی، آخرت گرایی قدرت کنترول شهوات و ایجاد پرورش و رشد کامل در وجود انسان موثر است زیرا روزه باتوجه به این که کف و خودداری است، یگانه عبادت مخفی است که جز خداوند جل جلاله کسی دیگر آنرا نمیداند.

ب: آثار تربیتی اجتماعی روزه

۱ - تساوی افراد در برابر قانون: یکی از آثار تربیتی روزه در بعد اجتماعی، احساس تساوی و برابری افراد جامعه در برابر قانون و برنامه دینی است. وجود این تساوی باعث آرامش خاطر افراد گردیده زمینه ساز امنیت اجتماعی میشود. اگر همه افراد جامعه احساس کند که هیچ کس از دایره قانون بیرون نیست، و مسلم است که با مرور زمان روحیه قانون مداری در جامعه تقویت میگردد و این متضمن رفاه جامعه میباشد.

(1) سوره رعد / آیه : 28

(2) متفق علیه. صحیح بخاری / حدیث : 456 و صحیح مسلم / ج1 / حدیث: 1400 ابن مسعود رضی الله عنه روایت کرده است.

خداوند (جل جلاله) در ماه رمضان، تساوی و برابری افراد (مسلمان) را در برابر قانون اعمال داشته و طبق آیه مبارکه: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) . (1).

ترجمه: ای مسلمانان روزه بر شما فرض گردانیده شده است چنانچه بر مردمان قبل از شما فرض گردانیده شده بود .

همه را به طور یکسان موظف به عملی کردن آن داشته است.

۲ - غفلت زدایی: یکی دیگری از آثار تربیتی روزه در بعد اجتماعی، همانا غفلت زدایی از ثروتمندان و آشنا ساختن آنها به وضعیت زندگی فقراء و مساکین، طعم گرسنگی و تشنگی را چشیده محرومیت در ماه رمضان افراد ثروتمند در کنار فقراء و مساکین، طعم گرسنگی و تشنگی را چشیده محرومیت هارا تحمل میکند. ازین طریق به طور محسوس از وضع محرومان جامعه آگاه شده درد همیشگی آنها را که ناداری و فقر است به خوبی لمس میکند. درحالیکه اگر رمضان نمی بود هرگز چنین فرصتی برای آنها پیش نمی آمد.

۳ - صرفه جویی: یکی دیگر از آثار تربیتی روزه که در زندگی اجتماعی افراد بروز و ظهور پیدا

می کند، صرفه جویی در مصارف زندگی افراد است. در ماه رمضان به دلیل حذف برخی از وعده های غذایی و سفارش اسلام به کم خوردن در موقع افطار، انسان میتواند مقدار از درآمد های خود را پس انداز و ذخیره نماید و سپس از آن در راه های خیر به ویژه کمک به افراد نیازمند جامعه استفاده کند. چنانچه که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (اذا افطرا حدکم فلیفطر علی تمرفان لم یجد فلیفطر علی ماء فانه طهور). (2). ترجمه: هنگامیکه یکی از شما افطار کند پس باید با خرما و اگر پیدا نکرد با آب افطار کند زیرا آن خیلی پاک کننده است.

بنابراین علماء، دانشمندان، ودعوتگران جامعه اسلامی میتوانند با برنامه ریزی درست و فرهنگ سازی کارآمد، مردم را هدایت و تشویق نمایند که مقدار از هزینه های زندگی را در ماه رمضان کم و پس انداز کنند و از آن در جهت کمک به فقراء و نیازمندان جامعه استفاده کنند و بخش از نیازهای آنان را بر طرف سازند.

۴ - پرورش روحیه ای مواسات: یکی دیگری از آثار روزه در بعد اجتماعی، پرورش روحیه ای مواسات در افراد جامعه نسبت به همدیگر است. مواسات به معنی در یک سطح قرار دادن دیگران و یا مقدم داشتن آنها بر خود به ویژه در امور مالی است که از ویژگی های برجسته و مثبت در نظام اخلاقی اسلام و نیز از خصلت های مومنان راستین به حساب می آید. باتوجه به فضای معنوی که در ماه مبارک رمضان وجود دارد، زمینه ای مساعدی برای پرورش روحیه ای همدردی و کمک به دیگران، در افراد فراهم می آید. از این رو در منابع دینی به مسلمانان توصیه شده است که در ماه رمضان بیش از هر زمان دیگر به نیازمندان کمک نمایند.

-
- (1) سوره بقره / آیه: 183
(2) صحیح ابوداود / حدیث: 2355 به روایت سلمان بن عامر و این حدیث را حدیث حسن صحیح گفته اند.

۵ - کاهش جرایم: یکی دیگری از آثار تربیتی اجتماعی روزه، کاهش دادن جرم و گناه در جامعه است. در ماه مبارک رمضان در اثر کنترل که افراد روزه دار به خواسته ها و تمایلات خود شان دارند، عوامل و زمینه های گناه به مقدار قابل توجه کاهش پیدا میکند، از این رو به مقدار زیادی از جرایم کاسته شده و امنیت اجتماعی به میزان زیاد افزایش می یابد، در حدیث دیگری از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم آمده است: (اذاکان یوم صوم احدکم فلایرفت و لا یصخب فان سابه احد او قاتله فلیقل انی صایم) (1).

ترجمه: وقتیکه روز روزه یکی از شما فرارسید پس فساد و برای بد اخلاقی صدا بلند نکنید پس اگر کسی دشنام دش داد و یا هم باوی جنگ نمود پس باید برایش بگوید که من روزه دار هستم. شاید بتوان گفت که منظور پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم از به زنجیر بسته شدن شیاطین، کاهش یافتن عوامل و زمینه های گناه در ماه رمضان است. با کاهش جاذبه ها و زمینه های گناه، و سوسه های شیاطین نیز کارایی خود را از دست میدهد، و گویی که شیطان در بند شده و نمیتواند انسان ها را به سوی گناه، خلاف و فساد بکشانند.

از مجموع آنچه که بیان شد دانسته میشود که روزه آثار تربیتی فراوان در بعد فردی و اجتماعی داشته و باعث قوت گرفتن خصلت های نیک در فرد و جامعه میگردد. پرورش روحیه عبودیت و بندگی، پرورش اخلاص، تقویه اراده، بالا بردن روحیه ای صبر و پایه داری، غفلت زدایی و غیره در بعد فردی و تساوی در برابر قانون، پرورش روحیه ای مواسات و همدردی و غیره در بعد اجتماعی همه و همه در ماه مبارک رمضان گره خورده و از آثار خوب این ماه با عظمت تلقی میگردد.

مطلب ششم: فواید تربیتی روزه از دید عرفانی

عرفای اسلامی به روزه به عنوان یکی از ارکان اساسی اسلام نگریسته اند و با استناد به آیات قرآنی و احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم روزه را بهترین عبادت و یکی از مهمترین ریاضت ها برای تزکیه جسم و روح و تقرب به خداوند متعال و تخلق به صفات الهی دانسته اند.

ابوطالب مکی رحمه الله میگوید: خداوند متعال فرموده است: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ

وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) . (2).

ترجمه: ای کسان که ایما آورده اید (در مشکلات و مصایب) به وسیله صبر و نماز مدد جوئید که رحمت و نصرت (الله با صابران است).

و در تفاسیر آمده است که صبر در این آیت به معنی صوم است. و رسول خدا صلی الله علیه وسلم، ماه رمضان را شهر صبر نامیده است. چه صبر، حبس نفس میباشد، از هوا و هوس و چه حبس نفس باشد به امر مولا. و بعضی از علماء گفته اند که غرض از استعانت به صبر در آیت متذکره عبارت از زهد است در دنیا به وسیله روزه، چه روزه دار چون زاهد و عابد است و روزه مفتاح زهد است و باب عبادت مولا است که روزه نفس را از شهود طعام و شراب باز میدارد.

(1) متفق علیه. صحیح بخاری / حدیث: 1904 و صحیح مسلم / حدیث: 1151 .

(3) سوره بقره / آیه : 153

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده که الله متعال گفته است: (كل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لى وان اجزى به) . (1).

ترجمه: همه اعمال بنی آدم مربوط به خود اوست جز روزه که آن از آن من است و من پاداش آنرا میدهم.

و گفته اند هر عمل را جزای است مگر روزه که جزای آنرا هیچکس نداند چه جزای آن بی حساب است. همچنان، چهار بار در روز غذا خوردن را کراهیت دانسته است و گفته اند: بر هیچ بنده ای مستحب نیست که در روزه چهار بار غذا خورده که چهار بار افطار در روز باعث قساوت دل و تغیر حال شود و مولد عادات و زیادت شهوت گردد.

مستحب آن است که یک روز در صوم باشد و روز دیگر افطار کند، تا دو روز روزه دارد و دو روز ندارد، و بهترین آن است که سه روز اول و وسط و آخر هر ماه را روزه بگیرد، و کمترین آن است که روزهای اول و آخر و ایام البیض (۱۴، ۱۳ و ۱۵) آن ماه را روزه داشته باشد.

ابوطالب مکی رحمه الله همانند عرفای سلف خود برای روزه داران درجات قایل است و بالاترین درجه رزوه داری را، روزه دل و تمام اعضا و جوارح انسان میداند، و گفته است: بدانند که روزه در

نزد عموم همان روزه قلب و تن است. اما در نزد خاصان مومن، روزه دل است و صوم قلب از هم دنیا و افکار دنیوی، سپس روزه گوش و چشم و زبان است. در تجاوز از حدود، ورزوه دست و پا است از بطن و شتاب زدگی در اسباب نهی، و هر که بدین صورت روزه دارد، عبادت است و تنفس او تسبیح، و خداوند (جل جلاله) استماع باطل و قول به گناه را با حرام خواری برابر دانسته است، چنانچه میفرماید: (سَمَّاغُونَ لِّلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ) (2).

ترجمه: کوش دهنده برای دروغ و خورنده ای حرام اند. از منظر فضایل، روزه، دوری از گناهان کبیره و صغیره بوده و طبق این فرموده خداوند (جل جلاله): (وَتَبْلُغُونَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ) (3).

ترجمه: هر آینه می آزمویم شما را به چیزی از ترس و گرسنگی. تقلیل در خوراک و نوشیدنی میباشد تا روح و جسم سبک شوند و قابلیت عروج برای روح آدمی پیدا آید. نه محض تحمل تشنگی و گرسنگی از فضایل روزه تقلیل در خوراک و نوشیدنی. در شرح «تعرف» کلابادی روزه از دیدار مردم پنهان شدن و به دیدار حق رفتن، باغیر حق سخن نه گفتن و تنها باحق به راز و نیاز نشستن تعبیر شده است. طوریکه حافظ شیراز میگوید:

پاسبان حرم دل شده ام شب همه شب تا درین پرده جز اندیشه او نگذارم

از نظر حافظ فلسفه و حقیقت هر گونه عبادت شستشوی روح و جسم از آلودگی های ظاهری و باطنی است تا همانگونه از مادر بدون هیچ گناه متولد می شویم و پای به عرصه وجود می گذاریم، به همان صورت پاک و بدون هیچ آلودگی و پلیدی به محضر الهی باز گردیم. (4).

(1) متفق علیه. صحیح بخاری/ حدیث: 673 ، و صحیح مسلم / حدیث: 806

(2) سوره مایده/ آیه: 42

(3) سوره بقره/ آیه: 155

(4) دیوان حافظ / صفحه: 251

ابونصر سراج رحمه الله میگوید: این فقرا و صوفیان را در روزه آدابی است: از جمله، روزه دار نباید برای خود زخیره نهد تا بدان افطار کند که این عمل ناشی از ضعف نفس است. از نظر امام محمد غزالی رحمه الله حقیقت روزه ترک شهوات است و آنرا بر سه درجه تقسیم میکند و میگوید: روزه را دو خاصیت است یکی آنکه حقیقت خوردن است، و آن باطن بود و از چشم خلق پوشیده باشد، و ریا را به او راه نبود، و دیگر آنکه دشمن خدایی ابلیس است و سپاه او شهوات است و روزه لشکراو بشکنند که حقیقت روزه ترک شهوات است. از نظر مولانا جلال الدین محمد بلخی، روزه همانا امساک از حلال میباشد. طوریکه در مثنوی میگوید:

روزه گوید، کرد تقوی از حلال در حرامش دان که نبود اتصال

از نظر مولانا، روزه، رزق معنوی به همراه دارد:

دم به دم قوت خدا را منتظر
هدیه هارا میدهد در انتظار
که سبک آید وظیفه یا که دیر
سوی خوان آسمانی کن شتاب
در هوای آسمان، رقصان چوبید
آب و آتش رزق می افزایش

باش در روزه شکیبا و مصر
کآن خدای خوب کار و بردبار
انتظار نان ندارد مرد سیر
لب فرو بند از طعام و از شراب
دم به دم بر آسمان می دار امید
دم به دم از آسمان می آیدت

جوع اختیاری یا گرسنگی عارفانه از نظر مولانا جلال الدین محمد بلخی نه تنها پرهیز از هرگونه حرام و شبهه آن است بلکه پرهیز از بهره مندی غیر لازم از حلال ها نیز است. از نظر مولانا شرط رسیدن به ملکوت تبدیل کردن طعام های مادی به طعام معنوی است. اگر آدمی مزاج روحش را به طعام های معنوی عادت دهد و از طعام های شهوانی بازش دارد به روشن بینی رسد. (1).

پس روزه از نظر عرفای اسلامی فقط امساک در غذا و نوشیدنی و جز آن نیست، بلکه روزه «غایب گشتن است از دیدار خلق به دیدار حق» و غرض از روزه، کسر شهوات است و قطع علائق بشری، به همین جهت یکی از شرایط چله نشینی و اعتکاف در رمضان، داشتن روزه را قرار دادند که سالک با شرایط خاص روزه بگیرد و تا بتواند پای بر سر شهوات نفسانی نهد و آنچه ما سوای الله جل جلاله است ترک گوید. و اینگونه روزه را فواید خاص است که امام راضی رحمه الله آنرا در دو فایده عمده خلاصه نموده است:

الف: چشم پوشی از خلق و مردم و ترک ریاء.

ب: منکوب کردن لشکر شیطان، که همان شهوات نفسانی میباشد. (2).

(1) مثنوی / دفتر پنجم / صفحه: 1641

(2) کیمیای سعادت امام غزالی رحمه الله / صفحه: 241

مطلب هفتم: تربیت صحی روزه

روزه در مجموع بالخصوص روزه ماه مبارک رمضان دارای آثار و فواید زیاد از جمله فواید صحی و بهداشتی نیز میباشد که تحی همین عنوان باذکر آیات قرآن کریم و دیگر اسانید دینی بیان میگردد. الله متعال میفرماید (إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ). (1).

ترجمه: هرآینه این قرآن به راه هدایت میکند که خیلی محکم و استوار است.

پس هریکی از هدایات قرآن برای سعادت دنیوی و اخروی انسان نازل گردیده است. روزه که یکی از پنج بنای اسلام است و نیز دارای فواید زیاد دنیوی و اخروی میباشد، در جمله فواید دنیوی روزه، بهبود جسمی، روانی و اجتماعی شامل میباشد.

صحت کامل وقتی میسر میگردد که سرشت مادی و غیر مادی انسان باهم در تعادل باشند، روزه تحفه بزرگ الهی برای تقویت مادی و معنوی (غیرمادی) انسان است و لذا اسرار و فواید روزه مورد

بحث و تحقیقات عمیق دانشمندان علوم ابدان (طب) و ادیان بوده است. روزه درست با آوردن تعادل بین صحت جسمی و روانی، رول بسزای در سعادت دارین انسان دارد، روزه درست با تقویه لوامه و تضعیف نفس اماره بالسوء، تعادلی را بین احساس و اندیشه (feeling and Intellect) به وجود آورده اراده و کنترل انسان را بر خواهشات نفس خلیها قوی میگرداند.

تقویت اراده و کنترل انسان بر خواهشات نفس، در آن قسمت از محتویات شخصیت انسان تغییرات مثبت می آورد که دانشمندان آنرا ایگو (ego) ویا نفس اماره بالسوء میگویند. مهار ساختن ایگو، باعث تقویت اخلاق، تواضع، صبر، رحم دلی، درک بهتر حقایق، قضاوت عادلانه و تقویت ذکاوت عاطفی انسان میگردد.

نقش روزه در بلند بردن ذکاوت عاطفی: ذکاوت عاطفی ویا (emotional Intlligence) عبارت از آن قابلیت های اجتماعی انسان است که وی توسط عاطفه و احساس خود انسان، احساسات دیگران را درک کرده و به عمق قضایا پی میبرد.

شخصیکه دارای این ودیعه الهی است درک و آگاهی بیشتر دارد که چگونه احساسات و اعمال وی بر دیگران اثر میگذارد و چگونه باید احساسات مثبت و منفی خود را تعدیل کند. رهبران خیلی موفق جهان از این ودیعه که در برگیرنده احساسات مثبت است برخوردار بوده اند.

عاطفه و احساس مثبت انسان را در درک حالت دیگران کمک شایان مینماید که یک قابلیت خیلی پر قیمت انسان برای تصمیم گیری درست و به موقع میباشد.

اداره احساسات غضب و قهر انسان را قرآن کریم در تحت آیه: (وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ). (2). ترجمه: فرو برنده خشم خود را و در گذر شونده از مردم اند.

یکی از اعمال صالحه انسان محسوب نموده است. همچنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم تحت ارشاد مبارک شان: (لیس الشدید بالصرعة انما الشدید الذی یملک نفسه عند الغضب). (3).

ترجمه: قوت در پهلوانی نیست بلکه در این است نفس خود را هنگام قدرت کنترل نمایی. آنرا از جمله اعمال نیک و میزان قوت معنوی انسان قرار داده است.

(1) سوره اسراء/ آیه: 9

(2) سوره العمران/ آیه : 134

(3) صحیح بخاری کتاب الادب باب الحذر من الغضب / حدیث: 2267 .

با توجه به هدایت فوق قرآن کریم و ارشاد پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ذکاوت عاطفی، یک قابلیت خدا داد و قابل تربیت بوده که قابل نمو و تقویت میباشد.

تحلیل اثرات روزه درست نشان میدهد که این بنای چهارم اسلام مخصوصا در تقویت ذکاوت عاطفی انسان نقش مهم داشته و به تقویت نفس لوامه و تضعیف نفس اماره بالسوء، تعادلی را در میان احساس و اندیشه بوجود می آورد که این تعادل، یک جزء بسیار مهم از صحت روانی و اجتماعی انسان محسوب می شود.

فواید صحی روزه

انسانها میلیونها سال با دوره های قحطی غذا و وفرت غذا زندگی کرده اند. لذا بیولوژی انسان طوری عیار گردیده است که گاه ناگاه قحطی غذا را تجربه کنند.

از نگاه بیولوژی، روزه برای یک ماه در یک سال موقع آنرا برای بدن مساعد می سازد تا ارگانهای مختلف بدن سلول های نا کاره خود را تجدید و مواد مضر را که در بدن جمع گردیده است اطراح بدارد.

علوم طبی امروزی با توجه به فرموده الله متعال: (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ). (1).

ترجمه: پس از اهل دانش بپرسید اگر نمیدانید.

حقایق متعددی را کشف کرده است که چطور روزه باعث بهبود صحت جسمی و روانی گردیده و از پیری زود رس جلوگیری می نماید.

ذاتیکه بدن و روان انسان و محیط و غذای وی را پیدا کرده است بدون شک آگاه است که چه چیزی برای انسان مفید و چه چیزی مضر است. چنانچه که الله متعال با صراحت ارشاد میفرماید: (أَيُّهَا الَّذِينَ

آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). (2).

ترجمه: ای کسان که ایمان آورده اید! روزه بر شما فرض گردانیده شده است همانگونه که بر اقوام قبل از شما

واجب شده بود، تا پرهیز گارشوید.

روزه نه تنها پرهیز روزانه یک ماه از آب، غذا و جماع است بلکه آوردن دسپلین در نوع برخورد با مردم، طرز تفکر و تربیه نفس در صبر و استقامت و غیره فضایل اخلاقی نیز میباشند. از همین جهت است که صحت جسمی، روانی و اجتماعی انسان ها را بهبود می بخشد.

در شروع سال ۲۰۱۳ م، ذوات چند از محققین طبی انگلستان بعد از مطالعه صدها تحقیقات انجام شده به این نتیجه رسیدند که: روزه از خراب شدن آخذه های هرمون انسولین جلوگیری نموده و مانع امراض چند به شمول مرض شکر میگردد. انسولین یک ماده کیمیاوی است که توسط پانقراس ترشح گردیده مانرژی را به تمام حجرات بدن می رساند. آخذه های انسولین بر جدار حجرات قرار دارند، خرابی این آخذه ها باعث آن میگردد که انسولین نتواند داخل حجرات گردد و لذا باعث بروز امراض شکر و مشکلات دیگر میگردد.

(1) سوره انبیاء / آیه: 7

(2) سوره بقره / آیه: 183

تحقیقات دیگر نشان میدهد که روزه سلولهای جدید را در مغز به وجود می آورد. نموی سلولها در قسمت از مغز (hippocampus) صورت میگیرد که جای حافظه و تعقل انسان است. این اثر روزه بر علاوه بهبود حافظه و تعقل، ظرفیت آموزش چیزهای جدیدی را در وجود اشخاص سالخورده بالا برده باعث تقلیل واقعات امراض مغزی چون: (Alzheimer) یا فراموشی شدید زمان پیری میگردد. یکی از میکانیسم های بهبود حافظه در وجود کسان که روزه را به صورت درست گرفته اند، آنست که روزه باعث بوجود آمدن یک ماده پروتینی در مغز به نام (brain-derived neurotrophic factor-bdnf) میگردد. این ماده باعث بوجود آمدن حجرات جدید در مغز و باعث تقویت حافظه و آموزش میگردد.

روزه هرمون نشو و نمو (growth hormone) را در خون روزه دار ۲۰ چند زیاد می سازد. فعالیت این هرمون باعث تغییرات متعدد صحتی گردیده که یکی آن بهبود صحت قلب و تحفظ عضلات است. سپوردت بدنی نیز هرمون نشو و نمو (growth hormone) را در بدن از دیداد

می بخشد لذا آنها یکه میتوانند، در هنگام روزه سپورت را نیز انجام دهند، از مفاد فوق العاده صحت بخش روزه برخوردار میگردند.

روزه همچنان باعث تخلیه بدن از مایکولهای مضر (toxins) گردیده و التهاب عمومی بدن را کاهش می بخشد. این اثر روزه باعث جلوگیری وقوع تعداد زیاد امراض میگردد. در هنگام روزه وقتیکه انسان از چربی بدن برای انرژی کار میگیرد، نیز از بدن دور ساخته و اطراح میگردد. این مواد شامل ذرات مضر هوای آلوده شهرها است که در مواد شحمی انسان جا گرفته اند. در زمان دور کردن شحم، بدن کلسترول خون را نیز کم می سازد و این تغییر خیلی صحت بخش است. استقلال (سوخت و ساز) مواد شحمی (چربی) در بدن در هنگام روزه تغییرات مفید متعدد برای صحت را دربر دارد. استقلال شحم ماده را بنام کیتون در خون رها میکند که مغز انسان از آن برای تولید انرژی کار میگیرد و غذای مفید مغز میباشد.

برخی از تجارب مشترک روزه داران مخصوصا کسان که روزه را بصورت درست آن میگیرند، این است که روزه باعث خوشی روانی ایشان گردیده و فکر و فهم شان را تیزتر و روشن تر میگرداند.

روزه از پیری زودرس جلوگیری مینماید:

تحقیقات متعدد نشان داده که کم خوراکی و روزه در حیوان و انسان از پیری زود رس جلوگیری مینماید.

تشریح میکانیسم اثرات روزه برای تحفظ دوره جوانی از حیطه این رساله مختصر بیرون است ولی قابل یادآوری است که در این اواخر هرمون بنام (igf-1) در بدن انسان و حیوانات دیگر کشف گردیده که زیاد آن باعث پیری زودرس میگردد. روزه اندازه ترشح این هرمون را در بدن کم میسازد.

روزه سیستم معافیت بدن انسان را در مقابل امراض سرطانی و ساری تقویت میدارد و ترشح هرمون دیگری را که بنام (growth hormone) یاد میگردد .

تاثیرات روزه برصحت و اعصاب انسان، فکتور دیگر برای جلوگیری از پیری زود رس است. آنچه تا الحال کشف گردیده اینست که سیستم اعصاب انسان را که بنام پراسیمپاتتیک یاد میگردد و جسم و روان را آرامی می بخشد، توسط روزه فعال تر میگردد. در حالت که این سیستم فعال باشد، نوسان ضربان قلب انسان (heartrata vari abaility) بهتر میگردد بیشتر میسازد.

مجموع اثرات روزه درست بر جسم و روان انسان که برخی آن تا حال کشف گردیده است، از پیری زود رس، جلوگیری مینماید. (1)

islamic—council.com (1) 2020/8/25 (3)

طریقه بهتر صرف غذا و مایعات در ماه مبارک رمضان

۱ - خوردن زیاد غذا بعد از افطار روزه: و آنهم غذاهای خیلی چرب و یا خیلی شیرین فواید صحتی روزه را زایل می سازد.

در ماه رمضان ضرورت به خوردن زیاد غذا در هنگام شب نمی باشد. زیرا روزه دار باید اول از زخایری که در جگر دارد و بنام : گلای کوچن (gly cogen) یاد میگردد، برای تولید انرژی بدن، استفاده کند. تنها در صورت به اتمام رساندن گلای کوچن در جگر است که بدن به سوختاندن زخیره های شحمی (چربی) خود آغاز مینماید. طول زمان به اتمام رسانیدن زخیره های جگر نظر به اشخاص چاق و لاغر فرق میکند ولی اکثرا یک هفته را در بر میگیرد.

مثل که در فوق ذکر شد، یکی از مفاد مهم روزه استقلال شحم است. کسانیکه روز روزه میگیرند

و شب در صرف طعام از اسراف کار میگیرند و نوع غذاهای شان مملو از چربی و شربینی ها است، از فواید روزه کمتر مستفید میگردند.

۲ - مشکل بزرگ تشنگی در ماه روزه: برای رفع این مشکل لازم است که شبانه بعد از افطار مایعات زیاد نوشیده شود تا مایعات ضایع شده جبران گردد. همچنان در وقت سحری مایعات زیاد که بهترین آن آب پاک صحتی است، نوشیده شود.

۳ - فواید صحتی خواب کافی در رمضان: بر علاوه استفاده درست از غذا، استفاده معقول از خواب در ماه مبارک رمضان بر فواید روزه می افزاید.

خواب کافی و عمیق برای اثرات مفید روزه ضروری میباشد، تولید قسمت از سلول های جدید در مغز و ترمیم حجات در مرحله چهارم خواب (خواب ۵ مرحله دارد) صورت میگیرد، تعاملات کیمیاوی فوق العاده مهم بدن انسان که شامل ترشح هورمون ها است، تحت تاثیر دوران شب روزه میباشند. روشنی آفتاب در روز و تاریکی در شب هر دو برای صحت ضروری اند، هورمون میلانین (melatonin) که برای خواب آرام و صحت در مجموع خیلی ها ضروری و مفید است وقتی خوب ترشح میگردد انسان در روز از روشنایی و در شب از تاریکی استفاده کرده باشد. کمبود روشنی در روز و تاریکی در شب هر یک میتواند صحت را به مخاطره اندازد.

و باید از این طریقه مسنون پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم کارگیرد که میفرماید: (صم وافطر قم ونم فان لجسدک علیک حقا). (1).

ترجمه: روزه بگیر و افطار کن و شب زنده داری کن و بخواب به تحقیق که بدن شما بر شما حق دارد.

۴ - حفظ دست آورد های روزه: روزه یکی از آن نسخه های الهی است که به اذن خالق لایزال با آوردن تغییرات مثبت در صحت و شخصیت انسان باعث سعادت دارین وی میگردد. نگهداری این تغییرات مثبت به کمک صبر و الصلوة در یازده ماه بعدی سال قدمی است در جهت تزکیه نفس روزه دار و بهبود صحت جسمی، روانی و اجتماعی وی باید از آن بهره گرفته شود.

به عون خالق لایزال عملی کردن این توصیه ها باعث آن خواهد شد که از روزه ماه مبارک رمضان بهره بیشتر و دوامدار تر داشته باشید. (2).

(1) صحیح بخاری/ حدیث: 1975.

(2) www. Taand.com

مطلب هشتم: روزه مکتب و مدرسه تربیوی

ماه رمضان یک فرصت استثنایی است که خداوند (جل جلاله) آنرا برای مسلمانان در نظر گرفته است تا با استفاده از این فرصت و ازین مدرسه تربیتی، انسان خویشتن را تزکیه نموده و خود را از نگاه ذهنی، فکری و عملی دیگرگون سازد.

روزه داری یعنی فرمان برداری از خداوند (جل جلاله) است، انسان مومن با آن، اجرایی حدی کمایی می کند چراکه روزه از ذات اقدس الهی است و کرم خداوند جل جلاله خیلی پهناور میباشد و مسلمان توسط روزه رضایت پروردگار عالم را حاصل نموده مستحق علب رغم ورود به بهشت برین، نفس انسان ایمان دار از عذاب الهی نجات میابد. چنانچه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ

الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) (1)

ترجمه: ترجمه: ای کسانی که ایمان آورید فرض گردانیده شده است بر شما روزه چنانچه که فرض گردانیده شده بود بر کسانی که قبل از شما بودند تا اینکه پرهیزید.

هر آن عبادت که در اسلام مشروع و از ارکان مهم ایمان قرار گرفته است در واقع برای تقویه ای بنیه های اخلاقی یک مسلمان بوده و تمرینی برای بازگشت آن به اخلاق اسلامی میباشد. و قرآن و سنت نبوی صلی الله علیه وسلم این موضوع را واضح بیان میدارد چنانچه راجع به حکمت نماز الله متعال میفرماید: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ). (2).

ترجمه: برپا دارید نماز را بدرستی که نماز از ناوا و کارهای خلاف شریعت باز میدارد. همچنان زکات، تنها یک مالیه نیست که از مردم گرفته میشود بلکه حکمت در گرفتن مال زکات، تزکیه و ایجاد الفت میان مسلمانان است. طوریکه الله متعال میفرماید: (خُدْمِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ). (3).

ترجمه: از مالهای ایشان صدقه بگیر پاک ساز و تزکیه کن ایشان را. روزه هم که فرض شده است، برای این است تا اساس اخلاق اسلامی در قلب مسلمانان غرس گردد. پس هدف اصلی از گرفتن روزه همانا تزکیه نفس و ارتقاء دادن آن به والا ترین درجات تربیت و تزکیه است. زیرا الله متعال روزه را جهت تحقق تقوی در وجود انسانهای مومن تشریح نموده است. چنانچه میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) (4)

ترجمه: ای مومنان روزه بر شما واجب شده است همانطوریکه بر امت های قبل از شما واجب شده بود تا با ادای آن پرهیز گار شوید.

روزه همان روزه است که سبب بهتر شدن اخلاق گردد، چون دین مقدس اسلام روزه را فرض گردانید منظورش جلوگیری موقت از بعض خوردنی ها و نوشیدنی ها نبود بلکه هدف از فرضیت روزه همانا تحریم کردن دائمی و همیشگی تقضاهای شهوانی و ممنوعات شرعی است. برای تثبیت این مسئله پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في ان يدع طعامه وشرابه). (5).

ترجمه: کسیکه سخن و عمل ناحق را ترک نکند، خداوند نیازی ندارد که او غذا و نوشیدنی را بر خود حرام کند.

آشکار است که روزه کامل تنها خود داری از خوردن، نوشیدن و شهوت جنسی نیست بلکه روزه آن است که در کنار جلوگیری از خوردن و نوشیدن، از دروغ و فساد هم اجتناب کرده شود و اگر کسی ترا دشنام داد برایش بگو که من روزه دار هستم.

همچنان که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (فاذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يصخب فان سابه احد او قاتله فليقل اني امروء صائم). (6).

(1) سوره بقره / آیه: 183

(2) سوره عنکبوت / آیه: 45

(3) سوره توبه / آیه: 103

(4) سوره بقره / آیه: 183

(5) صحیح بخاری / حدیث: 1903

(6) صحیح بخاری / حدیث: 1049

ترجمه: هرگاه کسی روزه بود نه دشنام دهد و نه فریاد بکشد، پس اگر کسی به او دشنام داد، باید در جواب بگوید من شخص روزه دار هستم.

امام ابن حجر رحمه الله در تعلق همین حدیث شریف میگوید: « المراد بالرفث هنا: الكلام الفاحش وهو يطلق على هذا وعلى الجماع وعلى مقدماته وعلى ذكره مع النساء ». (1).

یعنی هدف از رفت که در حدیث ذکر شده است سخن ناروا و فساد است که بر فساد و برزنا و پیش زمینه های زنا و گفتگویش با زنان اطلاق آن کرده میشود.

بنابراین، یک فرد روزه دار می بایست از دشمنی، خصومت و دشنام پرهیزد چراکه ارتکاب چنین اموری موجب از بین رفتن ثواب روزه وی میشود اگرچه موجب افطار حسی نگردد.

درست است که مواردی همچون دروغ، غیبت، سخن چینی، دشنام، ظلم، عداوت، سرپیچی از دستورات الهی، خوردن مال مردم به ناحق، بد اخلاقی و... از لحاظ ظاهری روزه را باطل نمی کند

ولی آثار تربیتی و اخلاقی روزه را از بین می برد.

مسلمانی که براساس خشیت خداوند (جل جلاله) روزه میگیرد نهایت تلاش خود را به کار می بندد تا روزه اش مورد قبول درگاه خداوند جل جلاله قرار گیرد. شایسته چنین شخصی است که: در حالت روزه داری و همچنان غیر آن پابند به اخلاق اسلامی باشد در پرهیز از رذائل اخلاقی سعی داشته باشد.

هنگامیکه جماعت روزه داران، در کنترل نفس خود و التزام به اخلاق و آداب اسلامی سعی داشته باشند، در صورت میتوان رمضان را مدرسه و مکتب بزرگ دانست که در صدد آموزش دادن اخلاق اسلامی به فرزندان مسلمان است. و این مدرسه هر سال تکرار میشود تا هرگاه التزام شخص رو به ضعف نهاد، دوره دیگری از آموزش سالانه شروع میشود و بتواند این ضعف را جبران نماید که این خود گویای کارآمد تربیت اسلامی است.

درینجا میتوان گفت که پس از ایمان، بزرگ ترین رکن که، زندگی افراد و جامعه مسلمان براساس آن شکل گرفته است، همانا مکارم اخلاق است. مکارم اخلاقی بزرگترین ستون است که رابطه انسان، با پروردگار، انسانان دیگر و سایر مخلوقات بر آن بنا شده است و سعادت و شقاوت در دنیا و آخرت بدان بستگی دارد. چنانچه ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (اکمل المومنین ایمانا و احتسابا احسنهم خلقا و خیارکم خیارکم لئسائهم). (2) ترجمه: کاملترین مومنان از حیث ایمانخوش خلق ترین آنان است و شایسته شما آنان هستند که با زنان شان خوش رفتاراند.

از ابودرداء رضی الله عنه روایت است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (مامن شیئ اثقل فی میزان المومن یوم القیامة من حسن الخلق وان الله بیغض الفاحش البذیء). (3). ترجمه: هیچ چیزی همانند خوش اخلاقی نمی تواند روز قیامت ترازوی اعمال شخص را سنگین کند و همانا که خداوند (جل جلاله) از بد گفتار و بد دهان ناخشنود است.

پس باید شخص روزه دار با استفاده از دریافت ماه مبارک رمضان، نفس های خود را بر اخلاق نیک تربیه درست نماید و آن را محور زندگی خویش قرار دهد و پیش از اینکه روز برسد که روزه دار از روزه خود، نماز خوان از نماز خود و زکات دهنده از زکات خود بهره گرفته نتواند، شخص روزه دار از روزه خود بهره خوب بگیرد.

(1) فتح الباری شرح بخاری لامام ابن حجر العسقلانی رحمه الله تعالی / ج 4 / ص 104

(1) صحیح ترمذی / حدیث: 1082. وقال هذا حدیث حسن صحیح

(3) صحیح ترمذی / حدیث: 2002 و صاحب ترمذی گفته است که این حدیث صحیح حسن است.

چنانچه ابوهریره رضی الله عنه از رسول اله صلی الله علیه وسلم روایت میکند که ایشان فرمودند: (اتدرون من المفلس؟ قالوا: المفلس فینا من لادرهم له ولا متاع، فقال صلی الله علیه وسلم: ان المفلس من امتی من یاتی یوم القیامة بصلوة و صیام و زکاة، ویاتی قد شتم هذا و سب هذا و قذف هذا و اکل مال هذا و سفک دماء هذا و ضرب هذا، فیعطی هذا من حسناته و هذا من حسناته فان فنیت حسناته قبل ان یقضی ماعلیه، اخذمن خطایاهم فطرحت علیه، ثم طرح فی النار). (1)

ترجمه آبا میدانید که مفلس کیست؟ گفتند: مفلس در میان ما کسی است که پول و اسباب زندگی نداشته باشد. پس پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: مفلس از امت من کسی است که در روز قیامت با نماز، روزه و زکات می آید و می آید درحالیکه این را دشنام داده است و این را تهمت نموده است و مال این را خورده است و خون این را ریزانیده است و این را لت و کوب نموده

است پس از نیکی هایش برای این و این داده میشود پس اگر نیکی هایش تمام شد پیش از اینکه آنچه بر آن است، از خطایی های مردم گرفته میشود بالای آن اندخته میشود باز به جهنم انداخته میشود. پس رمضان، ماه برای بازگشت، تغییر، تربیه، تهذیب نفس و بالآخره مدرسه اخلاق است. طوریکه در حدیث قبل گذشت که در رمضان نه باید فساد، فحشاء و غیره انجام دهد، این به دلیل بزدی نیست بلکه یک عظمت، عزت و مرتبه ای است که اسلام برای پیروان خود آنرا تعلیم میدهد. از بزرگترین ارزش و اخلاق که مکتب ربانی اسلام به پیروان خود درین ماه تعلیم میدهد همانا درس صبر است که تمام اخلاق اسلامی در محور آن چرخ میخورد. والله متعال، پیامبران الهی و بنده گان نیک خود را به آن توصیف نموده است پس الله متعال میفرماید: (فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ). (2).

ترجمه: پس صبر کن طوریکه پیغمبران اولوالعزم صبر کردند.

پس ماه رمضان مبارک در واقع به مکتب می ماند که به ما درس صبر بر طاعت الهی را میدهد و سبب تهذیب نفوس، تطهیر قلوب و تخلق به اخلاق حمیده، اعتیاد به عادات حسنه، تمرین خلوص نیت، احیای معالم و مبانی اسلامیت و انسانیت، انتشار محبت و نوع انسان پروری و صداقت میشود. روزه نیز نوعی از تمرین، تزکیه نفس و راهی مناسب برای تحقق تسلط انسان بر نفس خویش و مبارزه هوسهای نفسانی است. روزه در دو بعد فردی و اجتماعی، افزون بر ثمرات جسمی، آثار و فایده های تربیتی و سازندگی، مانند: تقویت صبر، آخرت گرایی، قدرت بر کنترل شهوت، شگوفایی حس همدردی با فقراء و کم شدن شکاف طبقاتی و غیره را بع همراه دارد.

-
- (1) صحیح مسلم / حدیث: 347
(2) سوره احقاف / آیه : 35

در واقع روزه، کانون تربیتی است که انسان ایماندار در آن خصلت های زیادی را حسب ذیل تمرین میکند:

۱ - روزه مبارزه ای است: بر ضد خواهشات و وساوس شیطان، و انسان را بر صبر و شکیبایی عادت میدهد، و انسان بر سختی ها و مشقات که عاید او میشود فایق می آید چون وقت غذای لذیذ و خوشمزه را پیش روی خود می بیند و معده اش به هیجان در میاید، یا اینکه آب سرد و گرم را به چشم خود نظاره میکند در حالیکه تشنه است خود را باز میدارد و منتظر آذان و ندای الله اکبر مودن میماند.

۲ - **روزه امانت داری** را به انسان می آموزاند و انسان خداوند (جل جلاله) را در پنهان و آشکار مراقب خود میداند چرا که هیچ مانعی در افطارش نیست مگر اطاعت ذات اقدس الهی.

۳ - **روزه اراده را نیرومند**، عزم را راسخ و شکیبایی را آموزش میدهد و بر پالایش ذهن انسان کمک می کند، اندیشه را جلاء داده و در صورت بروز اشتباه خداوند (جل جلاله) برایش صحت وضع را الهام می کند، چنانچه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم پرسیده شد: (ای الناس افضل؟) قال: كل مخموم القلب صدوق اللسان، قالوا صدوق اللسان نعرفه فما مخموم القلب؟ قال: هو التقى والنقى لا اثم فيه ولا بغى ولا غل ولا حسد). (1).

ترجمه: بهترین مردم کدام است؟ گفت: هر مخموم قلب (در آن فریب، کینه نباشد) و راست زبان. گفتند راست زبان را می شناسیم اما مخموم القلب کیست؟ گفت: آن متقی و بنده پاک خداوند جل جلاله است که گناه نداشته باشد و نه سرکشی دارد و نه فریب کاری و نه کینه توزی دارد.

۴ - **روزه در انسان عاطفه**، مهربانی، برادری و احساس همکاری را با مسلمانان رشد میدهد و درک گرسنگی انسان را متوجه مشکلات، فقر و تنگدستی دیگران میگرداند، لذا روزه پیمانهای روابط اجتماعی بین مردم را نیرومند میسازد، در آن وقت همگان در مداوای نابسامانی های جامعه همکاری میکند.

۵ - **روزه زندگی انسان** را از نومیسازد، معده و جهاز هازمه را استراحت داده و جسد را حمایت میکند و از مواد اضافی مضر و طعام های هضم نشده خلاصی میدهد. چنانچه رهبر بشریت حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید: (صوموا تصحوا) (2).

ترجمه: روزه بگیرید تا تندرست شوید.

۶ - **روزه نبردیست با نفس** که آنرا از ناهنجاری های دنیا نجات داده و خواهشات شهوانی و نفسانی را فروکش کرده و نفس انسانی را در خورد و نوشش مهذب و منظم میسازد، چنانچه پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم میفرماید: (يامعشر الشباب من استطاع منكم البائة فليتزوج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فانه اغض للبصر و احصن للفرج) (3).

ترجمه: ای جوانان! هرکس از شما توانایی ازدواج را دارد پس میدارد پس ازدواج نماید چرا که ازدواج چشم را مهار کرده و فرج را از زنگنهان بر میدارد، و اگر ازدواج نمیتوانیست پس روزه بگیرد آنرا که روزه نیروی شهوانی را ضعیف میگرداند.

(1) صحیح ابن ماجه/ حدیث: 4216 البانی رحمه الله در صحیح ابن ماجه این حدیث را حدیث صحیح خوانده است.

(2) عقیلی در الضعفاء الكبير /ج2/ ص92 نقل کرده است همچنان طبرانی در معجم اوسط/ج8/ ص174 طبرانی گفته است که جز زهیر این حدیث را از سهیل کسی دیگر روایت نکرده است امام احمد آنرا ثقه گفته است .

(3) صحیح بخاری / حدیث: 5066 و همچنان صحیح مسلم/ حدیث: 1400 و نسایی/ حدیث: 3868

7 - **روزه برای انسان آمادگی** عبادات را میسر مینماید، انسان هر چند معنویت گریز نیست اما گاه اوقات دشواری ظاهری برخی از تکالیف دینی، بهانه ای برای سهل انگاری در انجام آن برنامه را، در وی پدید می آورد و از سوی دیگر، تمرین یک ماهه روزه ، خود فرصتی برای انس هرچه بیشتر با برنامه های دینی خواهد بود

۸ - **انس با معبود خویش**: انسان به بهانه روزه بستر پر آرامش خود را رها می کند، از غذا و نوشیدنی ها در طول روز خود داری می کند، تمام وجود خود را برای انجام یک روزه کامل و مورد

رضایت حق، از بدی ها باز میدارد و مورد تابش انوار الهی قرار میگیرد و این چنین حالت، قوت انس را با معبود واقعی اش ارزانی میفرماید.

۹ - **خودشناسی:** روزه قطع نظر از زیبایی های دیگرش، یک زورآزمایی و خود شناسی است، چون شخص روزه دار وقتی دید که میتواند در مدت معین از همه ضروریات بدن صرف نظر کرده و گرسنه و تشنه بماند، میداند که دست کشیدن از محرّمات برای او میسر است. بدینوسیله درهای تقوای و مقاومت در برابر شهوات به روی شخص باز میشود و میتواند خود را به انجام واجبات وا دارد.

۱۰ - **انس با معنویات:** یکی از برنامه تربیتی روزه خصوصا ماه مبارک رمضان، عادت گرفتن به برنامه های معنوی است. باتوجه به ارشادات دینی و سیرت پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم و طریقه سلف صالحین در جهت انجام کارهای خیر مانند: تلاوت قرآن کریم، اذکار الهی، ادعیه های ماثوره، تسبیح و تهلیل ها، انفاق در راه خداوند(جل جلاله) و... خود باعث انس انسانها با معنویات گردیده زمینه بنده گی خوب را برای مخلصین فراهم میسازد.

یکی از معنویات روزه نگهداشتن دل از همتهای فرومایه و بی ارزش و اندیشه دنیا است و بازداشتن آن است از هر چیزی جز خداوند متعال و گشادن روزه است از جزخدا و روز قیامت اندیشیدن و تفکر کند در دنیا. مگر دنیای که آنرا برای دین خواهد تا به حدی که اهل دل گفته اند که هر که همت او سوی آن جنبد در روز تصرفی کند که در ضمن آن تدبیر افطار باشد گناه بر وی نبشته شود، چه آن از اندکی وثوق باشد به فضل حق تعالی و اندکی یقین به روز موعود. و این مرتبه پیامبران و صدیقان و مقربان الهی است.

و همچنان نگهداشتن روزه دار از مجموع مفسد به ویژه حسد، بدبینی، فساد، حرام خوری و غیبت چنانچه در خیر آمده است که در عهد پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم دو زن روزه داشتند و در آخر روز از گرسنگی و تشنگی چنان شدند که در بیم هلاکت بودند از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در گشادن روزه دستور خواستند، کاسه برایشان فرستاد تا آنچه خورده اند در آن قی کنند، از گلوی هر کدام خونی تازه و گوشتی خام برآمد و مردمان از آن متعجب شدند، پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: این دو زن از آنچه حق تعالی برایشان حلال کرده است روزه داشتند و به آنچه حرام کرده است افطار کردند، باهم نشستند و به غیبت مردمان مشغول شدند و آنچه از گلوی ایشان بر آمد گوشت مردمان است که خورده اند. (1).

(1) احیاء العلوم الدین لامام محمد غزالی رحمه الله / ج 1 / ص 515

مبحث سوم: مقاصد اعتکاف رضائی .

مطلب اول : مقاصد اعتکاف

اعتکاف نیز همانند دیگر احکام و عبادات اسلامی دارای اسرار و مقاصد معنوی است که طور ذیل به آن پرداخته میشود:

۱- خلوت گزینی بخاطر خداوند (جل جلاله)، چنانچه خداوند متعال میفرماید: (وَادْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبْتَئِلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً). (1).

ترجمه: و نام پروردگارت را یاد کن و (از هر چیزی صرف نظر کرده و) به سوی او متوجه شو.

۲ - خلوت گزینی، محاسبه، اصلاح و بازگشت از بدکاری نفس: چنانچه الله متعال میفرماید: (قَدْ

أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا () وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا) (2)

ترجمه: البته کامیاب شده هر کس که نفس خود را پاک کرد. و البته ناکام و نا امید شد آن کس که نفس خود را به گناه آلود.

چنانچه سلف صالحین و مردمان نیک گذشته درین روزهای مبارک، اعتکاف می نشستند و با نفس های شان محاسبه میکردند و نفسهای شانرا از گناهان و معاصی پاک می نمودند. چون در نفس انسان ها امراض و تکالیف هست که جز با خلوت گزینی با الله متعال، با چیزی دیگری از بین نمیرود.

۳ - جستجوی شب قدر که در بحث آینده به بیان تفصیل آن خواهیم پرداخت.

۴ - اعتکاف یگانه وسیله گوشه گیری انسان مسلمان از مردم بطور عموم و از خانواده و اولاد بطور خصوص میباشد که به خانه خدا پناه می برد و همه توجه خود را به عبادت الله متعال منحصر میسازد و با این عمل روزه خود را از تمام آفت های که در بیرون، آنرا خدشه دار و ثواب آنرا کم میکند حفظ می نماید. چنانچه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم درین روزها (دهه اخیر رمضان) اعتکاف می بودند و شب قدر را جستجو میکردند و به دعا، ذکر، مناجات و عبادت خالص الله متعال مصروف می بودند و این عمل معمولاً در مساجد صورت میگیرد تا نماز جماعت از معتکف ترک نشود چون معتکف در مسجد به ممارست و تمرین ایمان می پردازد و خشوع در نماز را آموخته و طبق فرموده الله متعال: (وَمَا أُمُّوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) (3)

ترجمه: امر کرده نشده بودند مگر برای اینکه بپرستند خداوند جل جلاله را در حالیکه خالص کننده باشند دین را برای او تعالی.

توجه صادقانه به الله متعال را فرا میگیرد. از همین جهت است که امام احمد رحمه الله مخالفت معتکف را با مردم مکروه میدانند. پس خلوت گزینی مستحب برای مردم همانا اعتکاف در مساجد میباشد، به ویژه در دهه اخیر ماه رمضان مبارک.

5 - خلوت گزینی از دنیا، شهوات و اسباب آن، و مصروف شدن به تجارت با الله متعال: چنانچه الله متعال میفرماید: (وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ) (4).

(1) سوره مزمل/ آیه: 8

(2) سوره شمس/ آیه: 9-10

(3) سوره بینه/ آیه: 5

(4) سوره کهف/ آیه: 28

ترجمه: و با آنانی که پروردگار خود را صبح و شام یاد می کنند صبر پیشه کن، در حالیکه خوشنودی او را می خواهند.

یعنی هر عمل که خاص برای بدست آوردن رضایت الله (جل جلاله) انجام شده و آن هیچ بهره ویا جایگاه برای کسی دیگر در نظر گرفته نشده باشد و کاملاً از ریا، نمود و نمایش به دور باشد.

فرصت اعتکاف این مجال را میدهد تا انسان در خلوت و به دور از منظر مردم به عبادت پرداخته و از ترس الله متعال در نیمه های شب بر گناه خود اشک پشیمانی ریزد و این عمل او را از زمره سایه

نشینان عرش الهی قرار میدهد، چنانچه پیامبرگرامی اسلام این افراد را برشمرده میفرماید: (ورجل ذکر الله خالیا ففاضت عیناه). (1)

ترجمه: مردی که به تنهایی با خداوند جل جلاله به راز و نیاز پردازد و از ترس او اشک از چشمانش جاری شود.

اینها عبادات گذرانی اند که در خلوت انس با پروردگار خویش به مناجات و راز و نیاز پرداخته و شرینی عبادت و خوف که از عظمت و جلال پروردگار بدست می آید، قلب شانرا به رقت آورده و مروارید اشک را بر گونه های شان سرازیر میسازد و چنین است شان و حال یک مومن.

۶ - اعتکاف فرصت و زمینه خوب را برای بازگشت به قرآن و تدریس آن فراهم میسازد و شکی نیست که رجوع، حفظ و مدارست قرآن کریم از اساسی ترین وسیله برای حصول تقرب الهی محسوب میگردد، چنانچه نزول حضرت جبرئیل علیه و علی نبینا علیه السلام به نزد پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم بخاطر تدارس قرآن دلالت می کند.

۷ - تروتازه سازی دل، با رجوع به مساجد و تامین ارتباط با آن و محبت با پیوسته بودن به مساجد میباشد، چنانچه پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در این زمینه بشارت داده فرمودند: (سبعة یظلمهم الله فی ظلّه یوم لا ظل الا ظلّه... رجل قلبه معلق بالمساجد... الحدیث). (2).

ترجمه: عفت گروه از مردم اند که در زیر سایه خداوند جل جلاله روزیکه غیر از آن دیگر سایه وجود ندارد قرار میگیرد از جمله مردیکه قلب اش با مسجد بسته باشد است.

۸ - کمایی نمودن پاداش بزرگ به محض بقاء در مسجد با نیت نزدیک شدن به الله متعال، چنانچه الله متعال میفرماید: (وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ) (3)

ترجمه: سجده کن و به خداوند ج تقرب بجوی.

۹ - زنده سازی سنت قولی و فعلی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم، چون پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در دهه اخیر رمضان الی لقاء پروردگارشان اعتکاف می نشستند (4)

همچنان از ابن عمر رضی الله عنه روایت است که فرمود: (کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعتکف العشر الاواخر من رمضان) (5).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم دهه اخیر رمضان را اعتکاف می نشستند.

همچنان از عائیشه رضی الله عنها روایت است که میگوید: (ان النبی صلی الله علیه وسلم یعتکف العشر الاواخر من رمضان حتی توفاه الله تعالی ثم اعتکف ازواجه بعده) (6).

(1) صحیح بخاری/ حدیث: 660 و صحیح مسلم/ حدیث: 1031

(2) احیاء علوم الدین لامام غزالی / ص 645

(3) سوره علق/ آیه: 19

(4) الانصاف فی حکم الاعتکاف / ج 1/ ص 6

(5) صحیح بخاری/ حدیث: 2025

(6) صحیح بخاری / حدیث: 2026

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در دهه اخیر رمضان اعتکاف می نمود تا اینکه وفات نمود و سپس همسرانش اعتکاف نمودند.

۱۰ - کمایی کردن مزد که نیکو کاران دیگر آنرا کمایی میکنند، چنانچه ابن عباس رضی الله عنه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم روایت میکند که: (ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی المعتکف: وهو یعتکف الذنوب ویجری له من الحسنات کعامل الحسنات کلها). (1).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در مورد معتکف گفتند: که آن از انجام گناه خلوت

گزینی نموده است و الله متعال برایش (اندازه همان) مزد را میدهد که آن را برای دیگر نیکو کاران میدهد.

اعتکاف که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در پایان عمر شان به آن پایبند بودند، اعتکاف در دهه اخیر رمضان بود، این روزهای معدود در حقیقت به مثابه یک دوره تربیتی فشرده است که نتایج مثبت خود را خیلی زود در روز ها و شب های اعتکاف نشان میدهد و همین طور در روز های پس از آن، و تا رمضان بعد تاثیر ایجابی خود را حفظ میکند .

بنا بر آنچه که در زمینه در احادیث فعلی و قولی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم گفته شد، ما مسلمانان نیاز شدیدی به احیای این سنت و انجام آن، به همان رویش صحیح داریم که رسول الله صلی الله علیه وسلم و یارانشان انجامش می دادند. و پیروز و موفق کسی است که در دوران فساد و غفلت مردم به این سنت بزرگ پایبند بمانند.

۱۱- پیروی از صحابه رسول الله (صلی الله علیه وسلم) رضوان الله علیهم اجمعین، زیرا صحابه(رضی الله عنهم) به انجام اعتکاف پرداختند و به آن ، هر کدام به نوبه خود تا آخر عمر ادامه دادند.

پس این سنت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرصتی است برای انسانهای مسلمان تا با استفاده از آن بتوانند رضایت الهی را بدست آورند، پس خوشا بحال کسانی که بتوانند از این فرصت استفاده نموده و پله های صعودی را بپیمایند تا به اوج قله بندگی برسند.

حقیقت اعتکاف این است که از همه چیز و از هر سو، خویش را گسسته و فقط بالله متعال تماس و ارتباط برقرار کند و به بارگاه خداوند جل جلاله در گوشه مسجد جدا از همه در تنهایی مشغول عبادت و در فکر و ذکر الله متعال باشد، بهترین فرصت برای این عبادت، ماه مبارک رمضان به خصوص ده روز اخیر آن است لذا برای این عبادت همین دهه انتخاب گردید. چنانچه عایشه رضی الله عنها میگوید: (كان النبي صلى الله عليه وسلم يعتكف العشر الاواخر من رمضان). (2).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم دهه اخیر رمضان را اعتکاف می نشستند. و باید گفت که هدف اصلی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم از اعتکاف نشستن ایشان، همانا به دست آوردن لیلۃ القدر است که حسب عنوان ذیل به بیان مختصر آن پرداخته میشود:

-
- (1) رواه ابن ماجه فی الصیام فی ثواب الاعتکاف/ حدیث: 1781 البانی این حدیث را ضعیف گفته است و همچنان حافظ در " تقریب التهذیب/ ص 780 این حدیث را دارای حطاء خوانده است..
- (2) صحیح بخاری / 2026 حدیث: و صحیح مسلم/ حدیث: 1172

مبحث چهارم : شب قدر و مقاصد آن

این مبحث در دو مطلب گنجانیده شده است.

مطلب اول: تعریف شب قدر

شب قدر در لغت: این شب را شب قدر میگویند چون از دو کلمه: شب و قدر گرفته شده است: اول، شب: که در لغت عبارت از همان وقتی است که از غروب آفتاب شروع میشود تا طلوع صبح صادق و در مقابل آن روز قرار دارد.

دوم: قدر: که در لغت به معنی شرف، وقار و حکم و یا قضاوت و فیصله می آید.

شب قدر در اصطلاح: و در اصطلاح شریعت این را شب قدر میگویند، بنا بر چند دلیل:

۱ - قدر به معنی زت و شرف است، چنانچه الله متعال میفرماید: (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ) (1).

ترجمه: و الله جل جلاله را چنانکه سزاوار بزرگی اوست قدر دانی نکردند.

برای اینکه این شب دارای قدر و منزلت و شرف بلند نزد الله متعال است. چون قرآن کریم، فرشته ها، برکت، رحمت و مغفرت الله متعال درین شب نازل شده اند. این شب را شب قدر نامیدند. (2).

۲ - و یا اینکه قدر به معنی اندازه است، چنانچه الله متعال میفرماید: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا

مُنذِرِينَ (3) فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ) (3).

ترجمه: بدون شک ما آن را در شب بابرکت نازل کردیم و ما همیشه بیم دهنده بودیم. هر کار مهم و حکیمانه در آن (شب) بیان و مقرر میگردد.

چونکه رزق ها و وقت های هر چیز از یکسال تا سال دیگر درین شب اندازه کرده میشود لذا این شب را شب قدر نامیده شده است.

یک شبی در ماه مبارک رمضان به نام شب قدر یاد میگردد که خیلی یک شب باخیر و با برکت است و در قرآن کریم از هزار ماه بهتر خوانده شده است که معادل ۸۳ سال و چند ماه میشود اگر این شب را کسی به عبادت الله متعال سپری کند به حدی ثواب میگیرد گویا که ۸۳ سال و چند ماه بیشتر را به عبادت الله متعال سپری کرده باشد.

بدون شک جستجوی شب قدر (عبادت در دهه پایانی شب قدر به امید اینکه یکی از شب ها شب قدر باشد) امری کاملاً مشروع و جایز است. و از جمله مواردی است که در وجود مومنان، اشتیاق عبادت را افزون می کند زیرا که خداوند (جل جلاله) در شب قدر ویژگی ها و پاداش های قدری و شرعی گذاشته است که موجب فعالیت افزون مومنان جهت رسیدن به پاداش های متعلق به آن میشود ازینرو در ده شب پایانی رمضان به عبادت و بندگی می پردازند تا آن شب را دریابند.

الله متعال میفرماید: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) (4). ترجمه: ما قرآن را در شب قدر فرو فرستاده ایم

. سپس میفرماید: (وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ) (5).

ترجمه: (وای پیامبر! (صلی الله علیه وسلم) شما) چه میدانید که شب قدر چیست؟

و سپس الله متعال خود شرح و توضیح در مورد این شب عنوان کرده و می فرماید: (لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ

مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) (3).

-
- (1) سوره زمر / آیه: 67
 - (2) الموسوعة الفقهية / ج 35 / ص 360
 - (3) سوره دخان / آیه: 3، 4
 - (4) سوره قدر / آیه: 1
 - (5) سوره قدر / آیه: 2

ترجمه: شب قدر از هزار ماه بهتر است. سوره قدر آن ذاتی که این سخن را میگوید، پروردگار جهانیان است و نسبت به برتری زمانها و مکانها آگاه و مطلع میباشد ازینرو میفرماید: (لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) (1).

یعنی شب قدر از هزار ماه بهتر است. سپس گوشه از طبعیت آن شب را توصیف کرده میفرماید:

تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا يَأْذَنُ رَبُّهُمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (2).

ترجمه: در آن شب فرشته گان و جبرئیل علیه السلام فرستاده میشوند. دلیل پایین آمدن ایشان به آسمان دنیا: (باذن ربهم من کل امر). قدر

ترجمه: به دستور الله متعال جهت اجرای هرکاری که خداوند(ج) مقدر کرده و به آنها فرمان داده است. درین شب بر روی زمین فرستاده میشوند. (سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ) (3).

ترجمه: فرشتگان در آن شب تا طلوع فجر بر مومنان سلام و درد میفرستند و برای آنها از الله متعال طلب آمرزش می کنند.

شب قدر در بر دارنده چنین فرصت ویژه و منزلت والای است قطعا باید انگیزه مزید و شور و شعف فراوان را در مومنان ایجاد میکند لذا جای شگفتی نیست که انسان شیفته تک تک مظاهر شب قدر شود اما باید توجه داشته باشد که اعتقاد جازم در مورد شب قدر و نشانه های آن نباید در مصادیق خارج از سنت صحیح بروز کند زیرا در صحیح بخاری و مسلم از ابن عمر رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (اری رؤیاکم قد تواطأت فی السبع الاواخر فمن کان متحریرها فلیتحریرها فی السبع الاواخر). (4).

ترجمه: یعنی، من هم خواب به مثل شما خواب دیدم که در هفت آخر رمضان است پس اگر کسی تلاش آنر دارد پس باید در هفت شب آخر رمضان جستجو نماید.

پس این حدیث بیانگر این است که امکان دیدن شب قدر از طریق خواب صادقانه نیز وجود دارد. اما باز هم نمیتوان به آن اعتماد نمود.

پس، شب قدر یک شب ارزشمند نزد الله متعال است. شب قدر را خداوند متعال بر هزار ماه که در آن شب قدر نباشد برتری داده است.

فرشته ها عموما و روح (حضرت جبرئیل علیه السلام) خصوصا درین شب برای احترام این شب پایین میشوند پس بر کسانی که در این شب در تلاش عبادت الله متعال اند، سلام میفرستند. بنا بر اختلاف علمای کرام، یا از طرف خود و یا هم از جانب الله متعال برای بنده گانش سلام میفرستند.

این شب، شب عید و خوشحالی برای بنده گان مومن الله متعال است، درین شب الله متعال به بنده گان خود سلام میفرستد. پس ناگزیر سزاوار این است که از هزار ماه بهتر باشد و جستجو کننده گان در جستجو اش باشند، و ازین جهت رسول الله صلی الله علیه وسلم، یاران صدیق شان، سلف الصالحین و نیکو کاران بعد از ایشان آنرا جستجو کردند. و آن، حسب روایت مشهور نزد

(1) سوره قدر / آیه: 3

(2) سوره قدر / آیه: 4

(3) سوره قدر / آیه: 5

(4) متفق علیه. بخاری / حدیث: 2015 و مسلم / حدیث: 1165

جمهور علماء در ماه رمضان مبارک و در شبهای اخیر این ماه قرار دارد، و شب های تاق آن مانند : ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۲۷، و ۲۹ میباشد. اما عده ای از علماء مالکی (رحمهم الله)، بر اساس روایت ابن عباس (رضی الله عنهما) شب ۲۷ و نزد عده ای از علماء شافعی (رحمهم الله) شب ۲۱ گفتند.

امام نووی (رحمه الله) فرمودند که مذهب شافعی و جمهور اصحاب ما گفتند که شب قدر در شبهای تاق دهه اخیر رمضان قرار دارد، بدلیل فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم : (اریت لیلة القدر ثم یقطنی بعض اهلی فنیسیتها فالتمسوها فی العشر الغوابر) (1).

ترجمه: به من (در خواب) شب قدر نشان داده شد بعد بعضی از اعضای خانواده ام مرا بیدار کرد پس آنرا فراموش کردم و شما در دهه (باقی مانده) اخیر رمضان آنرا جستجو کنید. و نیز پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمود: (تحرروا ليله القدر في الوتر من العشر الاواخر من رمضان). (2).

ترجمه: شب قدر را در شبهای تاق دهه اخیر رمضان جستجو کنید. همچنان عبد الله ابن ديار از عبدالله ابن عمر رضی الله عنه روایت میکند که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم فرمودند: (فمن كان متحريرا فليتحرها في السبع الاواخر). (3).

ترجمه: کسی در تلاش شب قدر اگر باشد پس باید آنرا در هفت شب اخیر (رمضان) طلب کنید. و نیز از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که ایشان فرمودند: (خرج علينا رسول الله صلی الله علیه وسلم في رمضان فقال: اني اريت هذه الليلة في رمضان حتى تلاحي رجلا فرفعت فالتمسوها في التاسعة والسابعة والخامسة). (4).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم در ماه رمضان نزد ما آمدند و فرمودند: شب قدر در ماه رمضان را درک کردم تا اینکه دو نفر باهم مشاجره نمودند و نزاع آنان بالا رفت. پس شما شب قدر را در روزهای بیست و نهم، بیست و هفتم و بیست و پنجم بجویید.

پس از فضائل این شب این است که: کسی از روی ایمان داری و امید ثواب این شب را زنده بدارد، گناه گذشته اش معاف کرده میشود.

دلیل برگفته ما، همانا فرموده پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم است که ارشاد نمودند: (من قام ليلة القدر ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه). (5)

ترجمه: کسی که شب قدر را از روی ایمان داری و ثواب زنده بدارد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

و شب قدر باید با ادای نمازها، تلاوت قرآن کریم، انکار، دعا و دیگر اعمال خیر زنده داشته شود. و نظریه حدیث عایشه رضی الله عنها مستحب این است که کسی اگر شب قدر را ببیند، دعا و ثنا بخواند، و اکثر دعائیکه میخواند این باشد: (اللهم انك عفو كريم تحب العفو فاعف عني). (6). ترجمه: بار الهی تو عفو کننده و مهربان هستی پس در گذر شو از من.

-
- (1) صحیح مسلم / حدیث: 1166
 - (2) متفق علیه. صحیح بخاری: 2015 و صحیح مسلم حدیث: 1165
 - (3) صحیح مسلم / حدیث: 760
 - (4) صحیح بخاری / حدیث: 2023.
 - (5) متفق علیه. صحیح بخاری / حدیث: 35 و صحیح مسلم 760
 - (6) صحیح ترمذی حدیث، 5313، ابن ماجه 3119، وقال الترمذی، حسن صحیح

مطلب دوم: مقاصد شب قدر

شب قدر همانند دیگر احکامات دین و وجایب رضانی نیز دارای مقاصد میباشد که حسب ذیل بیان میگردد:

1 - احیای سنت رسول الله (صلی الله علیه وسلم)

قیام شب قدر یکی از سنتها قولی و عملی رسول الله صلی الله علیه وسلم است چنانچه که ایشان در دهه اخیر هر رمضان مبارک رخت خواب خویش را جمع میکردند و کمر (همت برای عبادت) را محکم بسته میکردند و همیشه اینگونه بودند که اهل و عیالش را در شب 23 و یاهم 27 و بنا بر اختلاف روایات، در شبهای دیگر، بیدار نگه میداشتند و بر روی خواب رفته گان آن شب، آب می پاشیدند تا از درک شب قدر و درک شب زنده داری محروم نشوند. حتی در شب های بارنده گی درحالیکه مسجد مدینه منوره سقف هم نداشت، عبادت و شب زنده داری را ترک نمیکردند و دیگران را با رفتار خویش وا میداشتند که در همان گیل و باران، بیدار باشند و نماز گزارند. این همه نمایانگر نوعی از اهمیت است که از سنت قولی و فعلی رسول الله صلی الله علیه وسلم نقل شده است و حسب ذیل بیان میگردد:

سنت قولی:

الف: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من قام لیلة القدر ایمانا واحتسابا غفر له ماتقدم من ذنبه... الحدیث (1)).
ترجمه: کسیکه شب قدر را از روی ایمان داری و امید ثواب الهی بر پا دارد گناهان گذشته اش آمرزیده میشود.

ب: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من یقیم لیلة القدر فیوافقها- اراه قال ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه). (2).
ترجمه: هرکسی که شب قدر را برپا داشته و آنرا دریابد- و به نظر فرمود: از روی ایمان و امید به پاداش الهی، آمرزیده میشود.

ج: از حضرت عائشه رضی الله عنها روایت است که میفرماید: (کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یجاور فی العشر الاواخر من رمضان ویقول: (تحروا لیلة القدر فی العشر الاواخر من رمضان). (3)).
ترجمه: شب قدر را در دهه اخیر رمضان جستجو کنید.

(1) سنن ابن ماجه / حدیث: 3119

(2) صحیح مسلم / حدیث: 760

(3) صحیح بخاری / حدیث: 2020

د: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (اتاکم رمضان شهر مبارک فرض الله عزوجل علیکم صیامه تفتح فیہ ابواب السماء وتغلق فیہ ابواب الجحیم وتغل فیہ مردة الشیاطین لله فیہ لیلة خیر من الف شهر من حرم خیرها فقط حرم). (1).

ترجمه: رمضان بر شما پیش آمده است ماه مبارک است و الله متعال روزه آنرا بر شما فرض نموده است. در آن ماه درب های آسمان باز شده و درب های جهنم بند شده و سیاطین بزرگ به زولانه و زنجیر کشیده میشوند و برای خداوند جل جلاله درین ماه شب است که از هزار ماه بهتر است و کسی که از خیر آن محروم ماند پس یقیناً محروم مانده است.

ه : از انس ابن مالک رضی الله عنه روایت است که میگوید: (دخل رمضان فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان هذا الشهر قد حضركم وفيه ليلة خير من الف شهر من حرماها فقد حرم الخير كله و لا يحرم خیرها الا محروم). (2).

ترجمه: رمضان شروع شد و رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود: ماه رمضان فرا رسیده است و در آن شبی است که از هزار ماه بهتر است، کسی که از آن محروم ماند گویا که از تمام خیرها محروم مانده است، و فقط فرد محروم از خیرات آن محروم می ماند.

سنت فعلی:

الف: از ام المومنین عائشة رضی الله عنها روایت است که فرمود: (دخل رمضان فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان هذا الشهر الاواخر من رمضان احيا الليل و يقظ اهله وجد و شد المنزر). (3). ترجمه: (بودند،) رسول الله صلى الله عليه وسلم، و قتی که دهه اخیر ماه مبارک رمضان داخل میشد، شب را زنده نگه میداشتند و خانواده را بیدار میکردند و ایزار بند را محکم بسته میکردند (کنایه از عدم همبستری و آمادگی عبادت).

پ : همچنان از حضرت عائشه رضی الله عنها روایت است که ایشان فرمودند: (كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يجتهد في رمضان ما لا يجتهد في غيره و في العشر الاخر منه ما لا يجتهد في غيره). (4).

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم تلاش که (برای عبادت) در ماه مبارک رمضان میکردند، در ماه های دیگر (اینچنین تلاش) نمیکردند و در دهه اخیر رمضان تلاش (برای عبادت) که میکردند، در دیگر روزهای ماه مبارک رمضان نمیکردند.

ج : بخاری رحمه الله از عائشة رضی الله عنها روایت میکند که گفت: (كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا دخل العشر شد مؤزره و احيا ليله و يقظ اهله). (5).

ترجمه: و قتی که دهه اخیر (رمضان) داخل میشد، رسول الله صلى الله عليه وسلم بند ایزار را محکم بسته میکرد و شب را زنده میداشت و خانواده خود را از خواب بیدار میکرد.

(1) سنن نسایی/ 2106 شیخ البانی در الترغیب و ترهیب این حدیث را صحیح لغيره خوانده است. چنانچه که در میان ابو قولابه و ابو هريره رضی الله عنه انقطاع به میان آمده نظر به قول اکثر اهل العلم این حدیث مرسل میباشد

(2) سنن ابن ماجه/ 1644

(3) صحیح البخاری / حدیث: 2024

(4) صحیح مسلم / حدیث: 1175

(5) صحیح مسلم/ حدیث: 1174

2 : خلوت گزینی با الله متعال

هنگامیکه صلاح و استقامت قلب، در راه نهفته بوده است که، آن راه، مارا به الله متعال وصل

میکند، و آن راه، موقوف بر آنچه میباید که جزا الله متعال کسی دیگر در آن، سراغ نگیرد، خوراک، نوشیدن، سخن گفتن، خوابیدن و اختلاط بیشتر با مردم به آن راه، ضرر میرساند و از سیر به سوی الله متعال ممانعت میدارد و یا حد اقل این راه را بالای آنها، تنگ میدارد. پس رحمت الله عزیز و رحیم برای بنده گانش ایجاب میکند که روزه گرفتن یک ماه در سال، بالای ایشان فرض گردد، چیزیکه از خوردن، نوشیدن، سخن گفتن بیش و تماس بیشتر قلب را با شهوات و آنچه که مانع رسیدن به الله متعال میشود، و از اختلاط با مردم، منع شان میکند و آن روزه را به نحوه ای که بالایشان فرض گردانید که باعث مصلحت شان باشد طوریکه بنده ها در دنیا و آخرت از آن بهره میگیرند و قیام شب قدر را بعنوان یک سنت نبوی درین ماه زنده میدارند.

همچنان اعتکاف را برایشان مشروع گردانید، چیزیکه هدف اش توجه نمودن به خلوت گزینی با الله متعال، قطع ارتباط با غیر الله و مصروف شدن تنها و تنها با آن ذات متعال است. و چون این مقصود جز با گرفتن روزه میسر نبود، لذا اعتکاف نشستن در بهترین روزهای رمضان مشروع گردید یعنی ده روز اخیر رمضان مبارک، و هیچ گاه از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم نقل نشده است که بدون روزه اعتکاف نشسته باشد. چنانچه عائشه رضی الله عنها میگوید که: « لا اعتکاف الا بصوم» یعنی اعتکاف بدون روزه درست نمیشود. و الله متعال هم اعتکاف را جز با روزه با چیزی دیگر بیان نکرده است و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم هم، جز با روزه اعتکاف نه نشسته اند.

چنانچه که گذشت، در صحیحین از عائشه رضی الله عنها روایت است که: (کان رسول الله صلی الله علیه و سلم اذا دخل العشر شد مؤزره و احیا لیلته و ایقظ اهله. (1).

ترجمه: پیامبر گرامی اسلام (ص) چون دهه اخیر رمضان داخل میشد ایزار بند شان را محکم بسته میکردند و شب ها را زنده میداشتند و خانواده شانرا بیدار میکردند.

در موطاء از حضرت عمر رضی الله عنه نقل شده است که: ایشان از طرف شب به هر اندازه که خداوند جل جلاله خواسته بود نماز میخواندند و وقتیکه که شب نصف میشد خانواده شانرا برای نماز خواندن بیدار میکردند و این آیت را به ایشان تلاوت میکردند: (وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا). (2).

ترجمه: خانواده ات را به نماز امر کن و (خودت نیز) بر آن صابر باش. همچنان در صحیح بخاری از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که میگوید: (کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یعتکف فی کل رمضان عشرة ايام فلما کان العام الذی قبض فیہ اعتکف عشرین یوما). (3).

ترجمه: پیامبر صلی الله علیه و سلم در رمضان هر سال ده روز اعتکاف می نشستند اما در سالی که از دنیا رحلت می کردند، بیست روز اعتکاف نشستند.

(1) صحیح بخاری / حدیث: 2024 و صحیح مسلم / حدیث: 1174

(2) سوره طه / آیه: 132

(3) صحیح بخاری / حدیث: 2044

و این عمل پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم برای این بود تا خود را با معبود برحق اش خلوت نموده و از مخالفت با غیر آن، اجتناب نماید تا آنچه از فضایل و برکات و فلسفه های معنوی و

تربیوی را که الله متعال در ماه رمضان مبارک گذاشته است، در یابد و مزد کامل آنرا کمایی نماید. با توجه به آنچه که از عملکرد و خلوت گزینی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم درین ماه مبارک دریافتیم که برروزه داران واجب است که برواجبات روزه التزام داشته و از منهیات ومحرمات روزه اجتناب ورزند تا مورد پذیرش و رحمت خداوند متعال قرارگیرند طوریکه الله متعال میفرماید: (إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ) (1)

ترجمه: رحمت الله متعال برای نیکو کاران نزدیک است.. شخص روزه دار اوقات خود را درین ماه با انجام دادن اعمال نیک چون: نماز ، روزه، صدقه، تلاوت قرآنکریم ،ذکر، دعا واستغفار و درصورت توان و قدرت مالی ادای عمره که برای بنده مخلص مزرعه است برای صفایی بخشیدن دل‌های شان بگزرانند.

روزه دار باید تمام اعضای بدن خودرا توسط روزه گرفتن و قیام شب قدر، از گناهان چون: سخنان حرام، قدم گزاریدن به سوی کار های حرام، گوش دادن به سخنان حرام، نظر کردن به حرام و خوردن ونوشیدن مال حرام نگه دارد، تا این روزه مورد پذیرش خداوند ج قرار گرفته و شخص روزه دار مستحق مغفرت و خلاصی از آتش دوزخ گردد.

در آیت مبارک قرآنی که روزه یکی از عبادات عظیم ومهم در آن مورد ذکر قرار گرفته است به تقوی اشاره شده است. طوریکه الله متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). (2)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آور دید روزه بر شما فرض گردانیده شده است همانگونه که بر کسان قبل از شما فرض گردانیده شده بود تا پرهیز گار شوید.

پس هرکس به روشنی در می یابد به هنگام روزه داشتن واستفاده خوب از روزه و با قیام شب قدر، نور وصفای تازه ای دردل احساس می کند، خود را به نیکی ها نزدیکتر واز زشتیها و بدیها دور تر می بیند حتی آمار های مستند نشان میدهد که در ایام ماه رمضان سطح جرایم طورعموم درجامعه روزه دار، بسیار پایین می آید.

این امر به خوبی نشان میدهد که هر قدر انسان خلوت گزینی نماید و به عبودیت خداوند(جل جلاله) نزدیکتر شود از زشتیها دور تر خواهد شد.

روزه یک مسلمان، زمان معنویت پیدا میکند که درطول ماه مبارک رمضان، رابطه مستحکم را با پروردگار ش بر قرارنماید و باخلوت گزینی خاص با الله متعال به روزه وعبادت اش قبولیت ببخشد. همه عظمت های روزه تنها در انجام دادن اعمال ظاهر آن نهفته نیست بلکه جستجوی ذات اقدس الهی در قبال این اعمال، مقصود وهدف اصلی این فریضه الهی میباشد که این جستجوحتی برنماز، روزه ودیگر اعمال مقدم تراست واین جایگاه در حقیقت مقام اصلی انسانیت را تشکیل میدهد که البته در خلوت گزینی های مخصوص ازجمله درماه مبارک رمضان قابل دریافت میباشد.

(1) سوره اعراف/ آیه: 56

(2) سوره بقره/ آیه: 183

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من قام لیلة القدر ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه). (1).

ترجمه: کسی از روی ایمان داری و امید ثواب، شب قدر را زنده دارد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

همچنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من قام لیلة القدر غفر له ماتقدم من ذنبه ومن صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه). (2).

ترجمه: هرکسی که شب قدر را از روی ایمان داری و امید به پاداش الهی به پا دارد گناهان گذشته اش آمرزیده میشود، و هرکسی که ماه مبارک رمضان را از روی ایمان و امید به پاداش الهی روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده میشود.

هدف از زنده داشتن شب قدر همانان نماز خواندن، تلاوت کردن، عبادت و به دیگر اعمال خیر مشغول شدن است. و این عبادات باید به حدی باشد که جز رضای الله متعال دیگر کدام ریاء و بد نیتی در آن وجود نداشته باشد والا از فضایل و معنویت های این ماه مبارک محروم خواهد ماند.

همچنانکه از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که گفت چون ماه مبارک رمضان داخل شد، رسول الله صلی الله علیه وسلم در خطاب برای مردم فرمود: (ان هذا الشهر قد حضرکم و فیه لیلة خیر من الف شهر من حرما فقد حرم الخیر کله ولا یحرم خیرها الا محروم). (3).

ترجمه: هرآینه این ماه (رمضان مبارک) به شما فرا رسیده است و در آن شبی است که از هزار ماه بهتر است کسیکه از آن محروم ماند از همه خوبی ها محروم میماند و از خیر آن محروم نمی ماند جز محرومان.

پس از محتوای حدیث فوق دانسته میشود که ماه مبارک رمضان بهترین فرصت برای پاکی از گناه و صیقل دادن گناهان خود توسط آن میباشد. لذا باید درین ماه مبارک تلاش نمود تا از هر نوع گناه خود را پاک نموده به اصل مقصد رمضان مبارک که همانا پاکی از گناهان گذشته میباشد دست یابد. در حدیث دیگری نیز آمده است که در شب قدر حضرت جبریل علیه السلام به همراه جماعتی از فرشته ها می آید و برای کسیکه ایستاده و یا نشسته الله را ذکر می کند دعای رحمت می کنند(4).

(1) متفق علیه. صحیح بخاری / حدیث: 214 و صحیح مسلم / حدیث: 760

(2) صحیح بخاری / حدیث: 1802

(3) رواه ابن ماجه وحسنه الالبانی فی صحیح الترغیب / ج1/ ص 418.

(4) بیهقی، شعب الایمان/ ج 3/ ص 343

الله متعال میفرماید: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ) . (1).

ترجمه: ما فرو فرستادیم قرآن را در شب مبارک و هرآینه ما بیم دهنه ایم. از دقت و توجه به آیه فوق دانسته میشود که شب قدر واژه قرآنی است. در قرآن باصفت مبارک ذکر شده است و به شب زنده داری، تلاوت قرآنکریم، مناجات و عبادات در این شب بسیار توصیه و تاکید شده است. کسان که اهل دعا، راز و نیاز هستند، نقش خویش را در شب قدر به خوبی دریافته اند.

گاهی این حالات آن چنان ژرف و تاثیر گذار است که تا شب قدر آینده بلکه تا آخر عمر در همه افکار، اخلاق کردار و رفتار شخص رخنه کرده و آنرا در یک خط و سیر معنوی قرار میدهد، و دیگران که اگرچه به این حد از معنویت راه پیدا نمیکنند به قدر حال خود از مجالس و محافل و شب زنده داریهای شب قدر بهره برداری کرده و فیض معنوی می برند.

در چنین حالت و شرایط به آسودگی خوابیدن، و یا به جوش خیالی سرکردن، جز غرق شدن در تاریک اندیشی و فرصت دادن به روابط ظالمانه نتیجه ای دیگری نخواهد داد. اما در همین شب و یا در همین دوران ظلمت، اندیشیدن به روشنایی و دعوت از نور تا به میان ما بیاید و بتواند سبب آن شود تا معجزه انسانی به وجود بیاید و اندک اندک روشنایی، در دل این ظلمت پدید آید و به این گونه است که تولد روشنایی و شب قدر همه معنای مثبت خود را باز می یابند.

پس امید است که قدر این شبهای قدر را دانسته و با برنامه ریزی تربیتی، اخلاقی و اجتماعی صحیح آنرا، به سلام و امنیت تبدیل نمائیم که خداوند (جل جلاله) در رابطه با ویژگی این شب میفرماید: (سَلَامٌ

هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ) . (2).

ترجمه: سلام است آن تا وقت طلوع صبح .

کلمه سلامت و سلام به معنای عاری بودن از آفات ظاهری و باطنی است و جمله: «سَلَامٌ هِيَ» اشاره به این مطلب دارد که عنایت الهی تعلق گرفته است به اینکه رحمت اش شامل همه آن بنده گان شود که به سوی او روی می آورند. و لازمه این کار این است که تصمیم بگیریم چگونه باشیم که خداوند (جل جلاله) می خواهد، و کید شیاطین را از زندگی خویش دور نماییم. بدین لحاظ شایسته است که به موارد ذیل پایبند باشیم:

- ۱ - خداوند (جل جلاله) را همیشه در اعمال خود شاهد و ناظر بدانیم.
 - ۲ - اخلاص را سر لوحه اعمال و کردار خود قرار دهیم.
 - ۳ - تقوای الهی را در خویشتن خویش ایجاد و تقویت نماییم.
 - ۴ - نفاق و دو رویی را از خود دور نماییم.
 - ۵ - دروغ و پنهان کاری را از زندگی خود دور و حذف نماییم.
 - ۶ - با جهالت و تاریک اندیشی مبارزه نماییم.
 - ۷ - غرور، تکبر و منت را با احساس ذلت در برابر خداوند (جل جلاله) از بین ببریم.
 - ۸ - با روابط ظالمانه اجتماعی و شرارتهای پیدا و پنهان مبارزه نماییم.
- و هزاران نکته اخلاقی و تربیتی دیگر، طوری این لیاقت و شایستگی را پیدا کنیم که مخاطب سلام فرشته ها و ملائکه درین شبها قرار گیریم و بتوانیم این حال و هوا را در طول سال با داشتن اینگونه امید و التماس حفظ نماییم .

(1) سوره دخان / آیه : 3

(2) سوره قدر / آیه : 5

مبحث پنجم: مقاصد انفاق در رمضان

در این مبحث به دو مطالب مهم و اساسی رمضانی پرداخته شده است که قرار ذیل به بیان هرکدام آنها می پردازم.

مطلب اول: مقاصد انفاق (صدقه فطر)

۱ - جشن معقول: وقتی که یک مسلمان روز های ماه رمضان را روزه بگیرد، دردل او خوشی و جزبه ای شکر الهی به میان می آید که با توفیق او، یک ماه روزه گرفت. پیروان مذاهب غیراسلامی اظهار خوشی شانرا به طریقه های عجیب و غریب میکنند. لکن دین اسلام طریقه های تجلیل غم و شادی هر دو را نشان داده است. چنانچه بخاطر اختتام روزه و درخوشی و شکران آن، حکم شور و شعب داده نشده است بلکه این حکم را داده است که دراین روز با دادن صدقه فطر با غرباء مدد و کمک نمایند.

۲ - شکرخوشی بجا آوردن: عبادت الله متعال کرده شود و دربین هم یکدیگر را به غذا خوانده شود و خوشی کرده شود و با اولادهای خود دراین خوشی سیل و سیاحت کرده شود. روز عید را به این خاطر عید الفطر گویند یعنی عید خوشی اختتام روزه، و فایده صدقه فطر تنها این نیست که با آن کمک مردمان بی بضاعت میشود و اعلان تکمیل شدن روزه صورت میگیرد بلکه یک نوع شکر برای ادای روزه است.

۳ - کسب پاکیزه گی: فایده و حکمت عملی پرداخت صدقه فطر همانا طهارت و پاکیزگی روزه دار است که خلل و نقصان روزه را جبران میکند. همان طوریکه سجده سهو نقصان نماز را جبران میکند.

۴ - تعاون و همکاری: فایده اجتماعی صدقه و یا زکات فطر تعاون همکاری در تامین غذای فقراء و بینوایان در روز عید و رمز فراموش نکردن فقراء و نیازمندان است، که به شکل عمومی و تکلیف شرعی واجب شده است. طوریکه در حدیث از ابن عباس رضی الله عنه حکمت مشروعیت و فایده عملی صدقه فطر با زیبایی خاص طور فرمولیند بیان گردیده است: (فرض رسول الله صلی الله علیه وسلم زکاة الفطر طهرا للصائم من اللغو والرفث و الطعمة للمساکین فمن اداها قبل الصلوة فهي زکاة مقبولة و من اداها بعد صلوة فهي صدقة من الصدقات). (1).

ترجمه: پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه وسلم صدقه فطر را به منظور پاکی روزه دار از بیهوده گی ها، فساد و غذا دادن مساکین تعیین کرده است پس هرکس که قبل از نماز (عید) آنرا بپردازد بعنوان زکات فطر قبول است و هر کس بعد از نماز آنرا بدهد صدقه همچون سایر صدقات خواهد بود.

(1) ابوداود / حدیث : 1371 قال النووي : رواه ابو ناوی من روايه ابن عباس باسناد حسن.

مطلب دوم : مستحقین انفاق (صدقه فطر) .

صدقه فطر به همان اصناف از مردم که استحقاق گرفتن زکات را دارند باید پرداخت شود
طوری‌که تفصیل کلی آن در این فرموده الله متعال بیان گردیده است : (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ
وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَىٰ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَإِنَّ السَّبِيلَ فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)
(1).

ترجمه: صدقه ها تنها برای فقیران و مساکین، و وظیفه داران (وکارکنان) جمع آوری صدقات
و برای آنان که دل هایشان به طرف اسلام رغبت داده میشود و در راه آزادی برده گان (از غلامی) و
دین داران و در راه الله (مجاهدین) و برای مسافران (بازمانده گان در سفر) اختصاص دارد فرضه از
طرف الله (جل جلاله) است و الله دانا و با حکمت است.

یعنی صدقات تنها به نوات ذیل داده میشود:

۱ - فقراء:

هدف از فقراء کسانی اند که مال اندکی در اختیار دارند ولی از نفقه و ضروریات اولاد خویش
برآمده نمیتوانند و اندازه مال و دارایی ایشان به حدی نمیرسد که بر آنان زکات واجب گردد.

۲ - مساکین : هدف از مساکین کسانی هستند که برای بفقہ چیزی ندارند، با در نظر داشت اینکه
کار میکنند ولی مزد ایشان به حد کافی نمیرسد و یا معیوب هستند و یا مریض اند که توانایی شغلی و
کاری ندارند.

۳ - عاملین: (مامورین بخش زکات) و یا به اصطلاح (مشرف) کسانی که مصروف جمع آوری
زکات اموال مردم هستند این عده اشخاص با در نظر داشت که معاش معین دارند ولی با آنهم از اینکه
وقت خویش را در جمع آوری زکات بمصرف میرسانند، بناء دادن زکات و یا صدقه فطر برای
ایشان جواز دارد.

۴ - مؤلفه القلوب: عبارت از کسانی هستند که دل ایشان بدست آورده میشود. تازه مسلمان
شده). چون ایشان قبل از ایمان با مال دنیا محبت داشتند اگر بعد از اسلام آوردن شان همراه ایشان
همکاری مالی نشود و دچار مشکل اقتصادی شوند، ایمان شان در معرض خطر قرار میگیرد. لذا
برای رفع این مشکل شریعت اسلامی دادن صدقه را به ایشان جواز داده است.

۵ - رقاب: عبارت از کسان هستند که در قبضه دیگران آمده باشند مثلاً: زندانیان، آزادی برده
گان و یا آن‌عه کسان که در قرض گرفتار باشند.

۶ - غارمین: عبارت از کسان هستند که قرض دار و یا در یک معامله تجارتي متضرر شده
باشند که توان پرداخت قرض و یا امکانات پرداخت ضرورت و ضرر را ندارند.

۷ - مجاهدین فی سبیل الله: عبارت از کسانی هستند که در راه اعلاى کلمة الله مصروف جهاد
باشند.

۸ - ابن سبیل: ابن سبیل عبارت از اشخاص هستند که در وقت سفر، به کمک محتاج گردیده
باشند، با در نظر داشت اینکه در خانه خویش مال را دارا باشند.
این به عنوان فریضه از جانب الله جل جلاله است، الله که علیم و حکیم است. (2).

(1) فقه اسلامی/ لمجیب الله ندوی . انتشارات سیلاب، پشاور ۱۴۳۰ه ق، ج ۱/ ص ۲۸۰

(2) سوره توبه/ آیه: 60

نتیجه گیری

از مطالعه، تفحص و بررسی این رساله مختصر: « مقاصد شریعت در مشروعیت روزه» چنین داده ها و نتیجه بدست می آید که روزه یک مکتب ایمانی بزرگی است که امت اسلامی در آن، در عرصه های مختلف و در تمامی بخشهای دین اعم از عقاید و عبادات، سلوک غیره، درسهای بزرگ، فواید ارزشمند، و اندرزهای مفید آموزش می یابد که میتوان چنین نتیجه بدست آورد که روزه یکی از فرایض الهی بوده که دارای حکمت ها و احکام میباشد که در این رساله مختصر طور عموم به سه فصل کلیات و مفاهیم، شناخت روزه و دلایل وجوب و همچنان مصادر روزه ترتیب گردیده است که در هر فصل از مسایل مختلف مانند ذیل بحث صورت گرفته است:

1 - در فصل اول معانی هر یکی از مقاصد و شریعت پرداخته همچنان مقاصد عبادات اسلامی را مانند مقاصد زکات، حج روزه و غیره طور تمهیدی در آن به شکل کوتاه بیان گردیده است.

2 : و در فصل دوم تعریف، مشروعیت، فضایل، آداب و مکروهات روزه بیان شده است که با دلایل دینی از قبیل آیات قرآنی، احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم و اقوال علماء و دانشمندان مزین گردیده است.

3 : در فصل سوم مقاصد شریعت در مشروعیت روزه بیان شده است که این مقاصد به دو نوع: معنوی و یا باطنی روزه و مانند: بدست آوردن رضای الله متعال، تقوی، تطهیر گناهان دریافت رحمت و مغفرت الله متعال، و مقاصد تربیوی و تزکیوی آن مانند: تربیت روزه داران به کثرت ذکر الله منان، تشویق مردم به صبر و شکیبایی انجام دادن امور خیر، برخورد نیک با مردم میباشد تقسیم شده است.

4 : فواید صحی و بهداشتی روزه نیز چیزی است که در بخش از مقاصد تربیوی روزه به آن پرداخته شده است و نشان میدهد که روزه رمضان و روی موارد مختلف صحی انسانهای روزه دار تاثیر مثبت می گذارد.

5 : از اعتکاف و حکمتها، اسرار و فلسفه های آن در ماه مبارک رمضان صحبت صورت گرفته است که از فضایل آن شروع تا اقدام عملی آن حضرت صلی الله علیه وسلم شامل بحث گردیده است. همچنان باید خاطر نشان نمود که در آن از مقاصد اعتکاف شروع تا جستجوی لیلۃ القدر و خلوت گزینی با الله متعال و دریافت نجات از آتش جهنم بحث صورت گرفته است.

7 : همچنان بحث انفاق رضانی (صدقه فطر) نیز مورد بحث قرار گرفته است که از مقاصد آن شروع و به مستحقین آن اختتام صورت گرفته است.

در مجموع، این رساله برای مسلمانان بالخصوص روزه داران محترم در ماه مبارک رمضان یکی از منابع خوب به حساب رفته در صورت علاقمندان بهره خوب از آن خواهند گرفت.

پیشنهادات

پیشنهادات بنده طور ذیل خلاصه میگردد:

1 : از همه ای برادران و خواهران مسلمان درخواست میگردد که باتوجه به نا بسامانی های وقت به اهمیت مقاصد شریعت در مشروعیت روزه چنگ زده از مزایای احکام شریعت بالخصوص روزه ماه مبارک رمضان در کلیه ابعاد دینی، اجتماعی، اخلاقی، صحی، عرفانی و روانی آن، خود را باخبر سازند تا از یکطرف وجبیه دینی خود را اداء نمایند و از طرف دیگر بادرک حقایق و فلسفه های آن، بیشتر از پیش به آن پای بند گردند.

2 : از علماء و دانشمندان معاصر کشور میخواهم تا در رابطه به مقاصد، اسرار، حکمت ها و رموز فرضیت روزه تحقیقات علمی نموده به نیازمندی مسلمانان بالخصوص مردم مسلمان افغانستان درین خصوص رسیدگی نمایند.

3 - : مقاصد شریعت در مشروعیت روزه طوریکه لازم است، تا کنون به سمع مردم عوام رسانیده نشده است. لذا از مبلغین، خطباء و دعوتگران مومن کشورم میخواهم تا درسخرانی، خطبه ها و بیانیه های شان، بالخصوص در ماه های نزدیک به رمضان این موضوع را شامل بسازند تا مردم از حکمت های آن آگاه شوند.

4 : محققین، متفکرین، و اهل قلم در رابطه به تالیفات شان در این زمینه به زبان های ملی (فارسی و پشتو) توجه خاص نمایند چون منابع به این زبانها درین مورد خیلی به قلت دیده میشود.

بنده که براساس ملحوظات فوق، این موضوع را درساله مختصر(پایان نامه تحصیلی) ام شامل ساختم امیدوارم برعلاوه که ادای رسالت تحصیلی برای خودم میگردد، باعث استفاده و بهره گیری همه مسلمان کشورخاصتا روزه داران مسلمان گردد.

فهرست آیات قرآنی

شماره صفحه	اسم سوره	شماره آیه	آیه کریمه
1	بقره	183	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
1	بقره	185	شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ
1	قدر	1	إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ
4	سجده	16	فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
4	بقره	183	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ
7	فاطر	32	وَمِنْهُمْ مُمْتَصِدٌ
7	نحل	9	وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ
8	انعام	79	إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا قُلٌّ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يُرِيدُ اللَّهَ أَنْ يُخَفِّفَ عَنكُم وَخَلَقَ الْإِنسَانَ ضَعِيفًا
8	كهف	11	وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا
9	العمرا ن	97	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي
9	طه	14	فَدَأْفَلِحِ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ
9	مومنو ن	2و1	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمُ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ
9	حج	77	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ
10	عنكبوت	45	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ
11	توبه	103	كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُم
11	حشر	7	فُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
11	انعام	163	ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ
11	حج	32	وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا
12	العمرا ن	97	لَيْسَ عَلَيْكُم جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ
11	بقره	267	ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ
13	جاثيه	18	شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ
14	شورا ي	13	أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ
14	شورا	21	وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ
15	احزاب	36	

			هُمُ الْخَيْرُ
19	بقره	183	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن
19	بقره	183	شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى
31	انشقاق	4	يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ
32	توبه	112	التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ
34	ببينه	5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
34	بقره	25	وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ
35	ملك	2	أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا
35	كهف	110	فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا
37	بقره	197	لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ
38	ببينه	5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
38	انعام	163	قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
40	ذاريات	17 و 18	كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ () وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَعْفِفُونَ
40	نساء	31	إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا
43	تحريم	8	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا
44	ذاريات	18	وَإِلَىٰ سِحَارِهِمْ يَسْتَعْفِفُونَ
44	احزاب	45	إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
48	بقره	186	وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
49	بقره	153	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ
50	محمد	30	وَلَنبَلِّغَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ
52	رعد	13	أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ
52	زخرف	43	وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ
53	العمران	135	وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ
54	نور	31	وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
57	زمر	52	قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ

60	شواى	52	وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
62	بقره	183	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
62	نساء	131	وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ
63	حديد	28	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَأَمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ
63	لهب	1	تَبَّتْ يَدَا أَبِي هَبٍ وَتَبَّ
64	نحل	128	إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ
65	انفال	60	وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ
66	شورا	40	فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ
67	اعلى	1،2	سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى () الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى
67	طه	13	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي
67	حج	35	كَذَلِكَ سَخَّرْنَاَهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
68	بقره	185	وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
68		183	شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ
69	قدر	5و4	الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا يَأْتِينَ رِجْهَمُ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ () سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ
70	نحل	126	وَلَيْسَ صَبْرُكُمْ هُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ
70	يوسف	90	إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ
70	أعمرا ن	200	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
70	بقره	155	وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ
71	نحل	90	أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ إِنَّ
73	فرقان	77	قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ
74	حجر	39	قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
75	اعرا ف	17	وَلَا تَجِدْ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ
75	سباء	13	وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ
75	نساء	119	وَلَا ضَلَالَتُهُمْ وَلَا مُنِيْنُهُمْ وَلَا مَرْتَبُهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ آدَانَ الْأَنْعَامِ
75	نور	21	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ
75	جاثيه	23	أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ
76	بقره	37	فَتَلَقَى آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

76	احزاب	41	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا
76	أعمران	102	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ
76	يوسف	23	مَعَاذَ اللَّهِ
76	نحل	98	فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
76	نحل	99	إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ
77	محمد	7	إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ
78	بقره	184	وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
79	رعد	28	أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ
80	بقره	183	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
81	بقره	153	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ
82	مايده	42	سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ
82	بقره	155	وَلَنْبَلُوكُمُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ
84	اسراء	9	إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ
84	العمران	134	وَالكَاطِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ
85	انبياء	7	فَأَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ
85	بقره	183	أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
88	عنكبوت	45	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
88	توبه	103	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ
88	ابقره	183	أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
90	احقاف	35	فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَرْشِ مِنَ الرُّسُلِ
93	مزل	8	وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا
93	شمس	9-10	قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا () وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا
93	بيينه	5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
93	كهف	28	وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
94	علق	19	وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ
96	زمر	67	وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ
96	دخان	3	إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ
96	قدر	1	إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ
96	قدر	2	وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ
97	قدر	3	لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

97	قدر	4	تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
97	قدر	5	سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ
101	طه	132	وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا
102	اعرا ف	56	إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ
102	بقره	183	أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
104	دخان	3	إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ
104	قدر	5	سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ
106	توبه	60	إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

فهرست احاديث شريف

شماره صفحه	طرف الحديث	شماره هـ
1	كل عمل ابن آدم له الا الصوم	1
4	يامعشر الشباب من استطاع منكم	2
7	انما الاعمال بالنيات	3
9	ما من امرء مسلم تحضره صلوة	4
9	اذا مات ابن آدم انقطع عمله	5
9	خذ من اغنيائهم	6
9	مانقص مال من صدقه	7
18	اذا اقبل الليل من هاهنا و ادبر النهار من هاهنا	8
	صواموا لرويته وافطروا لرويته	9
19	بنى الاسلام على خمس	10
19	الاسلام ان تشهد ان لا اله الا الله	11
20	اذا جاء رمضان ، فتحت ابواب الجنة	12
20	كل عمل ابن آدم له الا	13
20	كل عمل ابن آدم يضاعف	14
21	ان في الجنة بابا، يقال له الريان	15
21	ان الصائم تصلى عليه الملائكة	16
21	رمضان الى رمضان مكفرات	17
21	من صام رمضان ايمانا واحتسابا	18
22	يامعشر الشباب من استطاع منكم الباءة	19
24	رب قائم حظه من قيامه السهر ورب صائم	20
25	من لم يدع قول الزور والعمل به	21
25	رب قائم حظه من قيامه السهر ورب صائم حظه	22
25	اذا دعى احدكم الى طعام وهو صائم	23
25	اللهم لك صمت وعلى رزقك	24
25	اللهم انى اعوذ بك من العجز والكسل والبخل	25
26	كان يفطر قبل ان يصلى على رطبات	26
26	اذا كان احدكم صايما فليفطر على التمر	27

26	تسحروا فان في السحور بركة	28
26	لايزال الناس بخير	29
26	احب عبادى الى اعجلهم فطرا	30
26	لايزال الدين ظاهرا ما عجل الناس	31
27	اذا اقل الليل من ها هنا وادبر النهار	32
28	نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الوصال	33
28	اتقوا من مواضع التهم	34
29	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل وهو صائم	35
29	ان رسول الله صلى الله عليه وسلم احتجم	36
29	من سن في الاسلام سنة حسنة	37
30	اصبغ الوضوء وخلل بين الاصابع وبالغ	38
20	من ذرعه القيئ فليس عليه القضاء	39
30	من نسي وهو صائم فاكل او شرب فليتم	40
33	كل عمل ابن آدم له الا الصوم، فانه لى	41
33	ثلاثة لا ترد دعوتهم الصائم حتى يفطر	42
35	مامن عبد يصوم يوما في سبيل الله	43
35	من لم يدع قول الزور والعمل به	44
35	كل عمل ابن آدم له، الحسنه بعشره	45
35	كل عمل ابن آدم له الا الصوم.....	46
35	اسعد الناس بشفاعتى من قال: لا اله الا الله	47
39	كل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لى	48
40	من صلّم رمضان ايمانا احتسابا غفر له	49
40	من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله	50
40	الصيام جنة فاذا كان يوم صوم احدهم	51
40	الصلوة الخمس والجمعة الى الجمعة	52
41	الصيام والقرآن يشفعان للعبد يقول.....	53
42	من صام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له	54
42	ما من امرء مسلم تحضره صلاة مكتوبة فيحسن	55
42	الملايكة تصلى على احدكم مادام في مصلاه	56
43	من صام رمضا ايمانا واحتسابا غفر له	57
43	ان الله تعالى فرض صيام رمضان عليكم وسننت	58
43	والله انى لاستغفر الله واتوب اليه فى اليوم	59
44	فاستكثرو فيه من اربع خصال ، خصلتين ترضون بهما ربكم	60
44	رغم انف من ادركه رمضان ولم يغفر له	61
45	من صام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له	62
45	من قام ليله القدر ايمانا واحتسابا غفر له	63
46	بنى الاسلام على خمس شهادة ان لا اله الا الله	64
46	الاسلام ان تشهد ان لا اله الا الله و	65
46	ياعبادى! انما هى اعمالكم احصيها لكم ثم اوفيكم	66
47	من فطر صائما كان له مثل اجره غير انه لا ينقص	67
47	سبعة يظلهم الله فى ظله يوم لا ظل الا ظله	68
48	من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله	69

48	الصيام جنة فاذا كان يوم صوم احدكم	70
49	قام النبي صلى الله عليه وسلم حتى تورمت قدماه	71
49	لكل شئ باب و باب العبادة الصوم	72
49	من صام رمضان ايمانا واحتسابا	73
51	صواموا تصحوا	74
51	رب صائم ليس له من صيامه الا الجوع	75
53	ان الله تعالى يبسط يده بالليل ليتوب مسيء النهار	76
53	والذى نفسى بيده لو لم تذنبا لذهب الله بكم	77
54	ياعبادي انكم تخطئون بالليل والنهار	78
55	من صام رمضان ايمانا واحتسابا	79
55	الصلوة الخمس والجمعة الى الجمعة ورمضان الى رمضان	80
55	اذا دخل شهر رمضان فتحت ابواب الجنة و غلقت	81
55	ان الصائم تصلى عليه الملكة اذا اكل عنده حتى يفرغوا	82
56	والله انى لاستغفر الله واتوب اليه فى اليوم اكثر	83
56	يا ايها الناس توابوا الى ربكم فانى اتوب اليه	84
57	من صام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم	85
56	شهر اوله رحمة اوسطه مغفرة و آخره عتق	86
57	الصيام والقرآن يشفعان للعبد	87
58	الصلوات الخمس....و رمضان الى رمضان مكفرات	88
58	من صام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم	89
58	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اجود الناس	90
59	فان عمرة فى رمضان تقضى حجة معى	91
59	قولى اللهم انك عفو كريم تحب العفو فاعف عنى	92
60	الصوم جنة يستجن بها العبد من النار	93
60	يامعشر الشباب من استطاع منكم البائة فليزوج	94
60	الصيام جنة فلايرفت ولايجهل	95
60	من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة	96
61	والصيام جنة، واذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث	97
61	الصيام جنة وحصن حصين	98
63	اذا كان يوم صوم احدكم فلايرفت ولا يصخب	99
63	رب صائم حظه من صيامه الجوع ورب قائم	100
64	من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة	101
65	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يفطر على رطبات	102
68	ما اجتمع قوم فى بيت من بيوت الله يتلون	103
68	الصيام جنة من النار كجنة احدكم	104
69	الصلوة الخمس والجمعة الى الجمعة ورمضان	105
70	الظهور شطر الايمان والحمد لله تملأ الميزان	106
71	صوم شهر الصبر وثلاثة ايام من كل شهر	107
71	صوم شهر الصبر وثلاثة ايام من كل شهر يذهب حر الصديد	108
72	اذا جاء رمضان فتحت ابواب الجنة و غلقت	109

72	انه شهر اوله رحمة اوسطه مغفرة وآخره عتق من النار	110
74	اذا دخل رمضان فتحت ابواب الجنة وغلقت ابواب	111
74	اذا كان اول ليلة من رمضان صفدت الشياطين	112
77	ان الشيطان ليجرى ابن آدم مجرى الدم	113
78	اذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا يصخب	114
78	ياايها الناس قد اظلمكم شهر عظيم	115
79	يامعشر الشباب من استطاع منكم البائة فليتزوج	116
80	اذا افطر احدكم فليفطر على تمر فان لم يجد	117
81	اذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث و لا يصخب	118
82	كل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لى	119
84	ليس الشديد بالصرعة انما الشديد الذى	120
89	صم وافطر قم ونم فان لجسديك عليك حق	121
88	من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله	122
88	فاذا كان يوم صوم احدكم فلا يرفث ولا	123
89	اكمل المومنين ايماننا و احتسابا احسنهم خلقا	124
89	مامن شئى اثقل فى ميزان المومن يوم القيامة	125
90	اتدرون من المفلس؟ قالوا: المفلس فينا	126
91	اى الناس افضل؟ قال: كل مخموم	127
91	صوموا تصحوا	128
94	ورجل ذكر الله خاليا ففاضت	129
94	سبعة يظلمهم الله فى ظله يوم لا ظل الا ظله	130
94	كان النبى صلى الله عليه وسلم يعتكف العشر الاواخر	131
95	ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال فى المعتكف	132
97	ارى رؤياكم قد تواطأت فى السبع الاواخر فمن كان	133
98	متحريها	134
98	اريت ليلة القدر ثم ايقظنى بعض اهلى فنسيتها	135
98	تحروا ليلة القدر فى الوتر من العشر	136
98	فمن كان متحريها فليتحرها فى السبع الاواخر	137
98	خرج علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فى رمضان	138
98	من قام ليلة القدر ايماننا واحتسابا غفرله ما تقدم	139
98	اللهم انك عفو كريم تحب العفو فاعف عني	140
99	من قام ليلة القدر ايماننا واحتسابا غفرله ما تقدم	141
99	من يقيم ليلة القدر فيوافقها- اراه قال	142
99	تحروا ليلة القدر فى العشر الاواخر	143
100	اتاكم رمضان شهر مبارك فرض الله عزوجل عليكم	144
100	دخل رمضان فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان	145
100	هذا	146
100	دخل رمضان فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان	147
100	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يجتهد فى رمضان	148
100	كان النبى صلى الله عليه وسلم اذا دخل العشر شد منزره	
101	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعتكف فى كل	

	رمضان	
101	كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا دخل العشر شد منزره واحيا ليله و ايقظ اهله	149
103	من قام ليلة القدر ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم	150
103	من قام ليلة القدر ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم	151
103	ان هذا الشهر قد حضركم و فيه ليلة خير من	152
105	فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر صاعا	153

فهرست اعلام

شماره	اعلام	صفحه
1	ابن جرير	32
2	ابن حجر	74
3	ابن عثيمين	17
6	ابو حامد غزالي	52
8	احمد ابن حنبل	15
	اعمش رحنه الله	29
	امام ابو حنيفه	15
9	امام شافعي رح	15
10	امام مالك	15
	امام نووي	100
	دكتور وهبه زهيلي	65
11	رسول الله صلى الله عليه وسلم	29، 40، 24 وديگر
17	ضحاك	32
18	عمر ابن الخطاب	73

فهرست منابع

- 1- قرآنکريم
2- ابن ماجه، ابو عبدالله محمد ابن يزيد ابن ماجه القزوينى. دار احياء الكتب العربيه السنه:

275هـ

- 3- ابوداود شريف حافظ ابو داود سليمان بن اشعث سجستانى دار الكتب العلميه بيروت .
4- الاجتهاد المقاصدى الاستاذ الدكتور نور الدين بن مختار الخادمى الناشر: دار ابن حزم
5- احياء علوم الدين لابي حامد محمد بن الغزالي المكتبه الحقانيه بشاور - باكستان .
6- الاحكام فى اصول الاحكام سيف الدين آمدى دار الكتب العلميه بيروت.
7- اسرار الصوم وحكمه، عبدالحكيم عمرى مطبوعه دار المآثر.
8 - اصول الشاشى لنظام الدين الشاشى المتوفى 3444 هـ. الناشر: مكتبه اسلاميه، كويته

باكستان

- 9- اصول الفقه غزنوى غفور احمد ، مكتبه الهام احدى - كابل.
10- الانصاف فى حكم الاعتكاف امام ابو الحسنات محمد عبدالحى اللكنوى الهندى مطبوعه :
دار البشائر الاسلامى ، بيروت 1420 هـ ق
11- البحر الرايق شرح كنز الدقايق زين الدين ابن ابراهيم مشهور به ابن نجم مصرى، مكتبه
دار الاحياء والتراث الاسلامى .
12- بيهقى ابو الفضل محمد بن حسين بيهقى ، محل نشر: ايران
13- تفسير معارف القرآن عثمانى مفتى محمد شفيق، انتشارات شيخ الاسلام.
14- تقريب تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف يوسف بن عبد الرحمن المزنى، مكتبه بخارى
مكه مكرمه.

- 15- الدر المختار، محمد امين مشهور به ابن عابدين ، دار الكتب العلميه بيروت .
16- ديوان حافظ شيرازى خواجه شمس الدين محمد بن بهاء الدين محمد حافظ 1396 هـ ش
كتب خانه، شركت كتاب .

- 17- رد المحتار محمد امين مشهور به ابن عابدين ، دار الكتب العلميه بيروت .
18- روح الصيام ومعانيه، عبدالعزيز مصطفى كامل، مطبوعه الرياض.
19- السنن ترمذى ابو عيسى محمد بن عيسى الترمذى مكتبه رشيديه كويته باكستان .
20 - السنن الكبرى، احمد بن الحسين، ابوبكر البيهقى. الناشر: دار الكتب العلميه،

بيروت. 1423هـ ق.

- 21- شرح الممتع ابى عبدالله الامام احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله. الناشر: دار ابن
الجوزى 1422 هـ ق.

- 22- الصحيح البخارى، محمد بن اسمعيل البخارى مكتبه رشيديه كويته باكستان .
23- الصحيح المسلم، مسلم بن الحجاج نيشاپورى ، مطبوعه خالد احسان پبلشرز، لاهور
باكستان.

- 24- صحيح ابن خزيمة سليمى ابو بكر محمد بن اسحاق ابن خزيمة، مكتبه الاسلام.

- 25- الفتوى الهنديه ، نظام الدين وجمع از علمای هند ، مطبوعه همراه نور

26- فتوا معاصره، وزارة شؤون الاسلاميه المصريه .الانترنت: islamic—

council.com

- 27- الفقه الاسلامى و ادلته لوهبه الزحيلي رحمه الله .
- 28- فقه اسلامى، مجيب الله ندوى ،انتشارات سيلاب پشاور سنه ١٤٣٠ هـ ق.
- 29- فوائد واسرا الصوم محمد ابن مبارك ، مطبعه المجد.
- 30 - القاموس المحيط للعلامه اللغوى مجدالدين محمد بن يعقوب الفيروز آبادى مؤسسة الرسالة السنه 1403 هـ ق
- 31- القصد فى العبادة عبدالرحمن الرشيدان، اذاعة القرآن الكريم المملكة العربية .
- 32- القول البديع لابن حجرالعسقلانى رحمه الله .
- 33 - كتاب تخريج احاديث احياءالعلوم الدين / صفحه : 1599 المكتبه الشاملة الحديثه
- 34- كنز العمال علاءالدين على ابن عبدالملك المتوفى 675 هـ ق مطبعه احياءالتراث العربى.
- 35- كيميائى سعادت امام محمد غزالى مطبعه انتشارات علمى تهران 1375.
- 36- لسان العرب ابوالفضل جمال الدين محمد بن مكرم بن على بن منظورالانصارى رحمه الله. انتشارات دارالمعاشر.
- 37- المبسوط، محمد ابن احمد ابى سهيل السرخسى ، دارالمعرفه ، بيروت لبنان .
- 38- الموسوعة الفقهية. الشيخ علوى بن عبدالقادر السقاف. الناشر: موقع الدررالسنية .
- 39- مجلس شهر رمضان، محمد بن صالح العثيمين ، مكتبه موقع الاسلام ، مكه مكرمه التاريخ ١٤١٩ هـ
- 40- معارف الحديث نعمانى، مولانا محمد منظور نعمانى مكتبه دارالاشاعة .باكستان.
- 41- معجم الفاظ القرآن الكريم، عبدالسلام "هارون" مطبعه اللغة العربية .
- 42- معجم الكبير للطبرانى، ابو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب متوفى سنه 360 هـ.
- 43- مقاييس اللغة، لاحمد بن فارس بن ذكريا، الناشر: دارالفكر
- 44- الموطاء، امام مالك(رح) مترجم: طاهرلاوژه، مؤسسه انتشارات حسينى ١٣٨٩ .
- 45- نداءالريان فى فقه الصوم وفضل رمضان اثرعلمى سيد بن حسين العفانى كتب
- 46 - الوجيز فى اصول الفقه زيدان عبدالكريم مطبعه مستقبل - كابل افغانستان
- 47- الهداية لشيخ الاسلام برهان الدين ابو الحسن على ابن ابى بكر الفرغانى المتوفى سنه ٥٩٢ المكتبه شركة العلمية ملتان - باكستان .
- 48- نشانه انترنيتى: wwwislam web 2020/8/22
- 49- نشانه انترنيتى: www. Saaid. Net 2020/ 7/23
- 50- نشانه انترنيتى: www. Taand.com2020/8/17
- 51- نشانه انترنيتى: -www.eslah.com 2019/12/23

خلاصة البحث:

البحث الذى كتبته تحت عنوان: ” مقاصد الشريعة فى بيان مشروعية الصوم لنيل درجة الماجيستير فى جامعة سلام فى كابول يشتمل على ما يأتى من الفصول:

الفصل الاول يتضمن على الكليات و المفاهيم الاساسية لكلمة المقاصد وانواعها على مبنى دلائل القرآنية و السنة النبوى صلى الله عليه وسلم والمطالب المرتبة والمباحث المهمة و الفضائل للصوم.

الفصل الثانى يشتمل على التعاريف ودلائل المشروعية و الفضل للصوم لاجل الانتفاع والاستفادة لمن يقرء و يستفيد من هذه الرسالة.

الفصل الثالث مشتمل على بيان اقسام مقاصد الشريعة فى مشروعية الصوم وهى تنقسم على قسمين :

الاولى: هى عبارة عن مقاصد المعنوى و الباطنى للصوم وهى هكذا تشتمل على جزييات مختلفة كحصول رضاء الرب وتقوية الاخلاص لله تعالى والنيل بالرحمة و المغفرة من الله تعالى وغير ذلك.

الثانية: هى عبارة عن المقاصد التربوية للصوم هى هكذا تشتمل على المسائل المختلفة كتربية الصائمين بكثرة الشكر لله تعالى و تحريضهم على الصبر فى هذ الشهر المبارك والصيانة من فتن الشياطين و هكذا الفوائد الصحية للصوم .

وبالنهاية بحثت عن مقاصد الاعتكاف وهكذا مقاصد احياء ليلة القدر فى شهر رمضان المبارك و زدت على هذين المسئلتين مقاصد الانفاق فى رمضان حتى ينفق الناس و لا ينسى المستحقين له فى هذا الشهر المبارك حسب سنة النبوية صلى الله عليه وسلم فى شهر رمضان المبارك.

Conclusion of the review

The study and critical review of this short research paper ;objectives of sharia in The legitimacy of the fasting' shows that fasting is a great school of faith in which Muslim ummah can benefit from various aspects of dean and religion including but not limited to aqedah / beihf' Ibadah/ worship' and other aspects of human social life which are concluded as following.

1. fasting is one of the obligations by god (allah s.w) having great wisdom and for the human beings which are classified into three main chapters i.e., Identification of fasting, references and reasons of obligation of fasting, Implications of fasting. Each champter besides these main discussions have

also shid lights on various important and related issues and topics. In chapter one there is detailed discussion about fasting, zakat, hajj and their importance and objectives in shariah for the human beings.

2 . in chapter two there is detailed discossin on the identification, legitimacy, benefits and advantages, antiquates, and prohibitions of fasting in light of quran and sunnah.

3 . In chapter three of this research paper, there is an-depth discussion of the Objectives of sharia in legitimacy of the fasting. This discussion includes; 4 - btaining the happiness of allah s.w, taqwah, mercy, and and forgiveness

Of the si 5 , the learning objectives of fasting including zikr of allah s.w, encouraging people to help others in any means.

6 . the benefits of fasting from medical, health and hygienic point of view.

7 the proofs of the itekaf, its wisdom and philosophy in Ramadan in the light of the teachings and actions of prophet mohammad s.a.w from the Objective of itekaf the exploration of the lailat-ulqadr and seeking refuge from the hell fire.

e. the dentifiation, objectives, and deservers of sadaq-al-fitr in the ligt of quran and sunnah.

In conclusion, this research paper is one of the best sources and means of Studies to enhance the knowledge of muslims in genral and fasting muslims in Particular and act upon accordingly.

Salam University
Faculty of Sharia and Law
Master Program in Jurisprudence & Law

Islamic Republic of Afghanistan
Ministry of Higher Education
Private Universities Presidency

The Purposes Of Fasting In Sharia

A Master's Thesis

Student: Baz Muhammad (Rahimi)
Supervisor: Dr. Abdullah (Haqiar)

Year: 2020

